

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SARIKAMIŞ HAREKÂTI KAYNAKÇASI

Bülent Ağaoğlu

Ücretsiz PDF Kitap Alın <https://rantey.org>

IKARUS

1. baskı - İkarus Yayınları, 2007

SARIKAMIŞ HAREKÂTİ KAYNAKÇASI

Bülent Ağaoğlu

ISBN 978-975-999-267-5

Yayın yönetmeni: *Murat Batmankaya*

Editör: *Demet Elkâtip*

Kapak fotoğrafı: *Şinasi Bingeli*

Kapak tasarımı: *Şükrü Karakoç*

Sayfa tasarımı: *Kâmuran Ok*

Baskı: Oktay Matbaacılık, İstanbul (Tel: 0212-483 36 66)

Cilt: Umut Matbaacılık, İstanbul (Tel: 0212-637 04 11)

İkarus Yayın Grubu

Moda Cad. Şükran Apt. 97/2, Kadıköy/İstanbul

Tel: +90 216 345 89 11

info@ikarusgrup.com

Genel Dağıtım: **Yelpaze Dağıtım**

Telsiz Mah. 85. Sokak Altay Apt. No: 100 Zeytinburnu/İstanbul

Tel: +90 212 546 86 39 - 546 86 46 • Faks: +90 212 546 86 64 - 546 86 65

info@yelpaze.com.tr

Bülent Ağaoğlu

SARIKAMIŞ HAREKÂTI KAYNAKÇASI

İlave yeni kaynakları ve düzeltmeleri bizimle paylaşır mısınız?

*ekaynakca@gmail.com
bs@mail.koc.net*

Kaynakçada bulunan eserlerden internet adresleri mevcut olanların linklerine elinizdeki eserde yer verilmemiştir. Linkler, dijital kopyada (<http://www.sarikamisdayanismagrubu.com>) yer almaktadır. Böylelikle kolaylıkla bu yazılara erişebilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	7
Sunuş	9
Önsöz	11
Teşekkür	14
I. BÖLÜM: GİRİŞ	15
Amaç.....	15
Kapsam	16
Yöntem	18
Teknik.....	18
Zaman.....	18
Niçin Yaptım?	18
Hikâyesi	19
II. BÖLÜM: Yapılması Gerekenler.....	21
Arşiv	21
Kaynakça Sonrası	22
III. BÖLÜM: Bazı Gözlemler	25
Kitaplar	25
Makaleler	27
Haberler	28
Dizi Yazılar	28
Köşe Yazıları	29
Röportajlar (Gazete ve Dergilerde)	31
Tezler	32
Tebliğler	32

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

IV. BÖLÜM: YAYINLARIN TARİHİ	33
CD / VCD	33
Çeşitli Gözlemler	33
Propaganda Dönemi	33
Sansür Dönemi	37
İlk Makale	38
Gerçekler Yayımlanıyor	39
 V. BÖLÜM: Kaynakça	 43
Kitaplar	43
Kitap İçinde Bölümler, Sayfalar	46
Rusça Kitapların İçindeki Bölümler ve Sayfalar	53
Makaleler	54
Tezler	61
Tezler İçinde Bölümler, Sayfalar	61
Tebliğler	62
Dergiler	64
Dizi Yazılar	64
Haberler	64
1914	64
1915	64
1996	65
1999	65
2003	65
2004	66
2005	68
2006	69
2007	75
Köşe Yazıları	78
Köşe Yazıları İçinde Bölümler, Satırlar	82
Röportajlar	84
Romanlar	85
Romanlar İçinde	85
Hikâyeler	86
CD/VCD/TV Programları	86
CD/DVD/VCD/TV Programları	87
Haritalar	87
Fotoğraflar	87
Ekler	88

KISALTMALAR

bdk	: Beyazıt Devlet Kütüphanesi
cdmb	: Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası
dagmd	: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Merkezi
isamk	: İslam Araştırma Merkezi Kütüphanesi (İstanbul, Üsküdar)
kutup	: Türkiye Bilgi Merkezleri Toplu Kataloğu http://www.kutup.org
loc	: Library of Congress http://www.loc.gov mktp: Milli Kütüphane
yöktm	: YÖK Tez Merkezi

SUNUŞ

Bu güne kadar Sarıkamış Harekâtı konusunda araştırma yapmak isteyen bilim adamlarının en büyük sıkıntılarından biri, bu konuda yurtiçinde ve dışında yapılan yayımların incelenerek bir dökümünün yapılmamış olmasıydı. Bülent Ağaoğlu'nun büyük bir özveri ile aylar süren bir çalışma sonrasında meydana getirdiği bu kaynakçanın birçok genç araştırmacının ufkunu açacağına eminim.

Ağaoğlu'nu bu nitelikli çalışma için kutluyor, akademisyen ve yazarların ileride yapacakları araştırmalarda bu kaynakçadan yararlanacaklarına olan inançla kendisine teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Bingür Sönmez

Sarıkamış Dayanışma Grubu Başkanı

ÖNSÖZ

Jeopolitik olarak çok zor bir coğrafyada bulunuyoruz. 1071'den itibaren yaşamaya başladığımız Türkiye'de birçok savaş yaptık, binlerce şehit verdik. Bu savaşlar içinde Sarıkamış Harekâtı'nın çok özel bir yeri vardır.

Bu kaynakçayı hazırlarken gelecekte de yeni Sarıkamışlar yaşanmaması için temel olarak neler yapmalıyız konusunu özellikle düşündüm.

Büyük Atatürk'ün bizlere gösterdiği “Çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkmak” hedefi doğrultusunda, biz Türkler hızla bilgi çağını yakalayıp bilgi toplumuna dönüşmeliyiz.

Bilgi toplumu, ihtiyaç duyulan bilgiye en kısa sürede erişilebilen toplumdur şeklinde tanımlanmaktadır. Bilgi teknolojileri bu konuda bir araçtır. Önemli olan sadece bilgi teknolojisi altyapısının kurulması değil, bilginin kendisine erişilebilmesidir. Bilgi teknolojisi altyapısının kurulmuş olması yeterli olmaya-caktır, bu yapı üzerinde bilgi depolarının (bilgi bankalarının) kurulu olması da gerekecektir. Ülkemizde internet ile 1993 yılında tanıştık. Aradan on dört yıl geçti. halen bilgileri kayıt altına almanın, dev bilgi bankaları kurmanın önemi-nin maalesef gereken düzeyde farkında olmadık.

Günümüzün savaşları sadece askeri alanda yapılmıyor. Bilgi toplumuna dönüşmüş ve bilgi düzenlerini kurmuş olanlar, ülkeler yarışında bir adım ön-de olmanın ötesine geçiyorlar.

Bilgi toplumuna geçebilmemiz için, esasen, kamu tarafından yürütülecek çok sayıda projelerimiz olmalıdır. Siyasi partilerimiz, kamu kurumlarımız ve si-vil toplum kuruluşlarımız projeler hazırlamalıdır.

1981 yılında bilgi hizmetleri alanı ile ilgilenmeye başlamıştım. Günümüze kadar kâğıt üzerinde kalmamış, uygulanmış ve başarılı olmuş projelerimiz ma-alesef bulunmamaktadır.

Bir bilgi toplumu ülkesi olan ABD'de 1997 yılında kurulan Google'ın piya-sa değeri Ekim 2007 itibarıyla 187 milyar dolar seviyesine gelmiştir. İMKB'de hisseleri işlem gören 329 borsa şirketinin piyasa değeri ise sadece 221 milyar dolardır. Ortaya çıkan bu sonuç Google açısından bilgi çağı vizyonunun bir

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

yansımasıdır. Bilgi çağını çok iyi kavrayan, buna uygun iş modeli kuran Google'ı yaratan 2 girişimci bu dönemin simgeleri olarak bilinmektedir.

Bu iki girişimcinin yeşerdiği ortam bilgi toplumdur. Türkiye'de öncelikle projeler yoluyla bilgi toplumu yapısı yaratılmalıdır. Yoksa insanlarımıza, "Bilgiye önem verin, bilginin değerini bilin, kitap okuyun" şeklindeki tavsiyelerle bu yapının kurulması mümkün değildir.

Kurulacak bilgi toplumunda isteyen istediği bilgiye erişebilmeli. Bilgileri kayıt altına almak yaygınlaşmalı ve bunlar internette yayımlanmalıdır. Büyük bilgi bankaları kurulmalı, telif hakkı serbest hale gelmiş yazılı eserlerimiz internette kullanıma sunulmalıdır.

Sarıkamış'ta on binlerce insanımızın şehit olması, depremlerde yıkılan evlerimiz vs. olumsuzluklar bir bakıma bilgiye verilmeyen önemin sonuçlarıdır. Duygularımızla değil, bilginin verdiği güçle düşünmeliyiz.

Bilgi toplumu olmanın ekonomik anlamı bilgi yoğun ürünlerde yatmaktadır. Bu ürünlerin ilk üretim maliyetlerinde ve geliştirilmelerinde araştırma – geliştirme kaleminin çok yüksek olması bu ürünlere bilgi yoğun anlamını yüklemektedir. Bunlar da pahalı ürünlerdir. Konunun önemini anlatabilmek için verilen örneklerde geleneksel tarım ürünleri ile bunların fiyat ve hacimleri karşılaştırılmakta, aradaki büyük uçurumlar hep ifade edilegelmektedir.

Genel ekonomik yapımız içerisinde bilgi-yoğun ürünlerin üretimini uygulanacak çeşitli yöntemlerle yaygınlaştırarak bir dönüşüm gerçekleştirmemizin gerekliliği yanında sosyolojik yapımızda da büyük dönüşümler yapılmalıdır:

Bilgiye önem ve değer bir toplum yapısına doğru dönüşüm özellikle kamu eliyle tasarlanacak ve uygulanacak projelerle gerçekleştirilebilir. Bu projelerin neler olması gerektiği önsözümüzün alanı dışındadır.

Sadece bir-ikisini söylemek gerekirse;

- Periyodik olarak yapılacak sosyo-psikolojik araştırmalarla sosyal yapı bilgiye ilişkin davranışlar itibarıyla takip ve analiz edilmelidir,
- Eğitim kurumlarında zorunlu 'Bilgi Erişim Yöntemleri' (Bilgi Okuryazarlığı=Informatin Literacy) dersleri başlatılmalıdır,
- Mikro boyutta da işletmelerimizde ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlarımızda bilgi yönetimi ve yenilikçilik (inovasyon) yaklaşımları yaygınlaştırılmalıdır. Böylelikle toplumsal yaratıcılığımız ilerleyecektir.

Prof. Dr. Bingür Sönmez'in toplumsal sahiplenme duygusuyla, duyarlılıkla yapmış olduğu manevi anlamı çok büyük gayretlere kendimce destek çabası bu çalışmanın ana ortaya çıkış sebebidir.

Yaklaşık iki aya yayılan bu çalışma sırasında yüz yüze olmasa da neredeyse her gün yazıştık, yakın bir çalışma içinde olduk. Hazırlama çabası içinde ol-

duğum kaynakça için beni yalnız bırakmayıp birebir ilgilenmesi Sarıkamış şehitleri konusundaki çabalarını ne kadar içselleştirdiğinin kanıtlarından birisi olsa gerektir.

Elini taşın altına koyarak, çıkar gözetmeksizin kamu yararına çabalara girişen ve başarılı olan insanlarımızın sayısı maalesef son derece az. Bu bakımdan Prof. Dr. Bingür Sönmez'i ve onun gibi gönlü zengin, idealist çalışmalarına kendi yaratıcı ruhlarını katanları desteklemeliyiz, yalnız bırakmamalıyız. Etraflarında enerji yaratan bu insanlarla beraber hareket ederek bu enerjiyi sinerjiye dönüştürebilmeliyiz.

Çalışmamız sırasında aldığımız notlarımızı, yapılması gerekenlerin önemlileri hanesinde belirtmek isteriz:

- Bir Sarıkamış Harekâtı kitaplığı kurulmalıdır.
- Kaynakça çalışması öncelikle bir üniversite tarafından sahiplenilerek güncelleştirilmesi geleneksel hale getirilmelidir.
- Sarıkamış Harekâtı konulu sanatsal yaratıcılığı içeren sinema ve tiyatro eserleri hazırlanmalıdır.
- Sarıkamış Harekâtı Sözlüğü ve Sarıkamış Harekâtı Ansiklopedisi hazırlanıp yayımlanmalıdır.
- Her Türk vatandaşının evinde bulunması gereken en önemli eserler içinde bir Sarıkamış Harekâtı kitabı da yer almalıdır. Sarıkamış konulu tüm yayınların dikkatli bir incelemesi yapılarak derlenen en önemli bilgiler fazla detaya girmeden bir kitapçık şeklinde yayımlanmalıdır.

Araştırma yapmak isteyenlerin ne zorluklarla karşılaştığına bir daha şahit olduk. İstanbul'da güncel bütün yerli yayınları (kitap, dergi, gazete vs.) içeren bir kütüphane hizmetinin bulunmaması ortadan kaldırılması gereken çok önemli bir kültürel sorunumuz olsa gerektir. Bu çerçevede Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin sorunları çözümlenmelidir.

Kaynakça çalışmalarında birçok kontroller yapılmasına rağmen gözden kaçan hatalar ve eksiklikler olabilmektedir. Bunların sorumluluğu bana aittir.

TEŞEKKÜR

Kaynaklara ilişkin çalışmalarında desteklerini gördüğüm Kafkas Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hacı Necefoğlu'na, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanı Dr. İbrahim Karaer'e, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Müdürü Şerafettin Kocaman'a, *Akşam* gazetesinde 1921 yılında yayımlanan dizinin tespitindeki yardımlarından dolayı BDK Eski Harfli Türkçe Eserler Bölümü'nden Muhammet Hızarcı'ya, İsam Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürü Fatih Çardaklı'ya, TBMM Kütüphanesi'nden Sefer Yazıcı'ya içtenlikle teşekkür ederim. Bu destekler çalışmamızın önündeki engellerden birçoğunun ortadan kaldırılmasını sağlamıştır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü bünyesinde 90'lı yıllarda kurulan Dokümantasyon Merkezi Bilgi Bankası'nın yararını özellikle gördük. Çünkü yakın tarihe ilişkin tespitlerimizde maalesef mevcut bilinen kaynaklar güncel olamamakta ve/veya yaygın derlemeler içermemektedir. Bu açığımızı bir dereceye kadar bu kaynaktan tespit ettik. Kuranlara ve geliştirenlere teşekkür ederiz.

Ülkemizde geniş kapsamlı ve pratik bir Toplu Katalog bulunmuyordu. Çalışmamız sona doğru ilerlerken bir sürprizle karşılaştık: www.kutup.org adresinde yayına başlandığını gördük. Bu sistemi kuranlara da teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Bingür Sönmez kaynakça çalışmamıza gösterdiği yakın ilgi ve manevi hamilikle bu eserin ortaya çıkmasına büyük bir destek sağlamıştır. Ayrıca, çok sayıda Rusça kaynak, birçok kitabın içinde geçen Sarıkamış Harekâtı ile ilgili bölümlerin bilgileri ve teknik uyarılar Bingür Bey tarafından verilmiş, bir kaynakçacı gibi çalışmaya hassasiyet göstermiştir. Örnek desteği ve işbirliği için kendisine çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

AMAÇ

Son birkaç senedir Sarıkamış Harekâtı konusunda yayınlar Türkiye’de artmaya başlamıştır. Literatür bibliyografik kontrol altında değildir. Bibliyografik kontrolün’ bulunmaması literatürde birbirinden habersiz aynı çalışmalara yol açabilirdi. Kaynakçamız ile bir boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, Sarıkamış Harekâtı konusunda bilgi ihtiyacı duyanların başvurması gereken yazılı eserler üzerine derli-toplu bir başvuru kaynağının olmaması bizi bu çalışmaya yöneltmiştir.

İnternette bilgi kaynaklarının mevcudiyeti doğrudur, fakat bunlara sistematik bir şekilde erişmek mümkün değildir. Arama makinesinde yaptığımız sorgulama sonucunda karşımıza çıkan sonuçların içinde işinize yarayacak haber, makale vs. türü bilgi kaynaklarını pirinç ayıklar gibi işleme tabi tutmanız gerekecektir. Halbuki bir kaynakça düzenli ve net yapısıyla kaynakları kısa zamanda kolaylıkla bulunabilir bir yapıda gösterebilmektedir.

Esas amaç istikrarlı bir şekilde ‘Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası Sistemi’nin oluşturulmasına katkıda bulunmaktır. Bilindiği gibi kaynakçaların güncel tutulması birinci derecede önemlidir. Kaynakçaların ticari çalışmalar olmadığı bilinmektedir. Yurtdışında mevcut bunun tersi örnekler ülkemiz için şu anda istisna sayılsa gerektir. Bu bakımdan Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası’nın istikrarlı bir şekilde hazırlanıp yayımlanması özellikle bir üniversite tarafından sahiplenilmelidir. Biz, şahsen bunun ilk adımını atmaya çalıştık.

Bibliyografik kontrol kavramı için şu çalışmaya bakılabilir: Sanalan, Ülker: *Bibliyografik Denetim ve Türkiye*. (Basılmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi). Ankara, 1977.

KAPSAM

Konu Kapsamı:

Sarıkamış Harekâtı

Yayın Türü Kapsamı:

Kitap, kitap içinde bölüm, makale, tez, tez içinde bölüm, rapor, bildiri (tebliğ), haber, köşe yazısı, CD/VCD.

Coğrafya kapsamı:

Türkiye'de ve yurtdışında yayımlanmış eserler kapsama alınmıştır.

Yıl kapsamı:

Konumuz ile ilgili 1914 yılından başlamak üzere yayımlanmış eserler saptanmaya çalışılmıştır.

Haberlerle ilgili en son tespitimiz 14.10.2007'dir.

Tam kapsamlılık:

Çalışmamız sadece kitapları değil, yukarıda belirtilen yayın türünü kapsayacak şekilde derlenmiştir. Bu bakımdan tam kapsamlılık hedefini tutturmak daha da zordur.

Tam kapsamlı kaynakça hazırlamak ortalama kaynakçalara göre çok daha yoğun bir emek gerektirmektedir.

Yukarıda belirtilen kıstaslar çerçevesinde hazırladığımız eserin kitaplar bakımından tam kapsama çok yakın olduğu söylenebilir. 1914-2000 dönemi haberler, köşe yazıları, 1914'ten günümüze "kitap içindeki bölümler ve sayfalar" itibarıyla Sarıkamış Harekâtı konulu yayınların tespitinde çalışmamız açısından eksiklikler bulunmaktadır.

Her kaynakçanın eksikliklerinin bulunması bir yere kadar normal olarak görülmelidir. Bunun derecesi önemlidir.

Çalışmamız kendi alanında Türkiye'de ilk kaynakçadır. Eksiklikler zaman içinde hazırlanacak yeni kaynakçalarla giderilebilir. Önemli olan ilk adımın atılmasıydı.

YÖNTEM

Çalışma esasen masa başında hazırlanmakla birlikte dostlarımız da kaynakçamız için saha çalışmalarında bulundular. Tespitler ağırlıklı olarak internet üzerinden yapılmıştır. Bu çerçevede bazı gazetelerin (*Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet, Vatan, Radikal, Birgün, Zaman, Milli Gazete, Yeni Şafak, Tercüman, Yeniçağ*, ...) internet üzerinde yer alan arşivleri taranmış, bazı kütüphanelerin de online katalogları sorgulanmıştır.

Giriş

Kaynakçalar:

Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası, 1923-1999

Türkiye Makaleler Bibliyografyası, 1995-2006

EHT Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası

Hayat Tarih Mecmuası İndeksi

Özcan, Abdülkadir: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Tezleri. İstanbul: İÜEF, 1984.

Kütüphaneler:

Milli Kütüphane

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Merkezi Bilgi Bankası

İsam

www.loc.gov

<http://catalogue.bl.uk/>

www.bnf.fr/

<http://www.ddb.de/>

Üniversite kütüphanelerinden online kataloğu internette yer alanlar

Toplu Kataloglar:

www.worldcat.org

www.kutup.org

www.ekutuphane.org

Online Kitap Satıcıları:

www.ideefixe.com

www.kitapyurdu.com

www.simurg.com.tr

www.eren.com.tr

www.sanakitabevi.com.tr

www.pandora.com.tr

www.kabalci.com.tr

www.yenisayfa.com

Sarıkamış konulu kitap, makale ve tezlerin özel kaynakçaları:

Bu şekilde tümü olmasa da birçok kitap, makale ve tez incelenmiştir.

Dergiler:

Yıllarboyu Tarih Dergisi

Atlas dergisi

Hayat Tarih Mecmuası

<http://www.populertarih.com.tr>

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanan gazetelerin içindeki yazılara ilişkin indekslerin bulunmaması tespit imkânlarımızı sınırlamıştır. Bu sorun, cumhuriyet döneminde yayımlanmış tüm gazetelerimiz için de geçerlidir. İnternetin getirdiği arama bulma fırsatları olmasaydı çalışmamızda herhalde bu kadar haber ve köşe yazısının tespiti mümkün olmazdı.

Tezler

1987 ve sonrası tezler YÖK Tez Veritabanı taranarak tespit edilmiştir. Tezlerin künye bilgileri maalesef gecikmeli olarak sisteme alındığı için hazırlandığı halde kaynakçamızda yer almamış çalışmalar olabilir. Ayrıca YÖK Tez Merkezi'ne gönderilmeyen tezlerin varlığı bilinen bir gerçektir. Bunların arasında da konumuzla ilgili tezlerin bulunması ihtimal dahilindedir.

1987 öncesi tezler YÖK tez sisteminde yer almamaktadır. Bu dönem tezleri için de eksik tespit söz konusu olabilir.

TEKNİK

Tespit edilen yayınlar yayın türlerine göre düzenlenmiş bir yapı altında kronolojik düzende sıralanmıştır.

İnternette yer alan yazılar için mevcut linkler dijital kopyada (<http://www.sarikamisdayanismagrubu.com>) yer almaktadır. Bu kopya üzerinden linkler çalıştırılarak haber ve köşe yazılarına erişmek mümkündür.

Piyasada mevcut kitaplar için bazı online kitap satıcıları itibariyle linkler verilmiştir. Böylelikle kitap hakkında detay bilgi edinme ve satın alma sürecinde kolaylık yaratılmak istenmiştir.

Bazı kitaplar için köşeli parantez içinde [] bulunduğu yer bilgisi kısaltma olarak verilmiştir. Bu kısaltmaların açılımları yedinci sayfada yer almaktadır.

ZAMAN

Kaynakça ilk önce 1-14 Ocak 2007 tarihleri arasında hazırlanarak 498 künye tespit edilmiştir. 28 Eylül – 29 Ekim 2007 arasında da sonuç alıcı bir şekilde kaynakça çalışması 1021 yayın künyesi ile tamamlanmıştır.

NİÇİN YAPTIM?

Toplumsal hayatımızı ilgilendiren konularda kişisel çıkarlarının ötesine geçerek, fedakarlık içerisinde öncü davranış içerisinde olan vizyon sahibi ve "elini taşın altına koyan", konuşmak yerine yapan, yaptıklarıyla ışık saçan insanlarımız günümüzde maalesef çok az sayıdadır. Prof. Dr. Bingür Sönmez'i başında Sarıkamış Harekâtı'na ilişkin çıkan haberlerden tanıdım. Böyle öncü insanları desteklemeye çalışırsak onların etrafında dalga dalga büyüyen etkilen-

Giriş

meler gerçekleşebilir diye düşünüp mevcut literatürü listeleyen bir doküman olmamasını tespit ettikten sonra Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası'nı başlattım.

HİKÂYESİ

Yukarıda da belirttiğim gibi, ilk çalışmayı 1-14 Ocak 2007 tarihleri arasında hazırladım. Daha sonra Prof. Dr. Bingür Sönmez'e ilk hazırlık dokümanını ulaştırdım. Kendisi de, nazik bir davranışla bana Sarıkamış Harekâtı ile ilgili 7 kitap gönderince kitaplar aracılığıyla konunun içine doğru ilerlemeye başlamıştım. Daha sonra Bingür Bey ile telefonda bir görüşmemiz oldu. Prof. Dr. Bingür Sönmez Sarıkamış Dayanışma Grubu olarak çalışmayı kitap olarak yayımlamak istediklerini Ağustos 2007 içerisinde maille bildirdi. Sonrasında hazırlıklar hızlandı. Bu süreçte kendisiyle mail yoluyla özelliklere kaynaklara ilişkin olarak çok sayıda yazışmamız oldu. Bende bulunmayan 3 teze ve 2 kitaba, ayrıca 50 kadar makale, kitap ve tezin kapak fotokopilerine, 16 Rusça kitap içinde yer alan Sarıkamış Harekâtı ile ilgili künyelere, 7 fotoğrafın künyelerine Bingür Bey yardımıyla ulaştım. Bunların kendi dipnot ve kaynakçalarını dikkatle inceledim. Desteğiyle verimli bir işbirliği yaptık. Özellikle, geceleri 02.00 gibi saatlerde mail yazılmasına, sağlık sorunu olan hastalarla ilgili o kadar özel işin arasında konuya bu derece enerjik bir şekilde sahip çıkılması anlamında çok şaşıırıyordum. 1981 yılından beri çok sayıda kaynakça hazırladım. Bu derece desteklenen kaynakça çalışmam ilk defa olmaktadır.

II

YAPILMASI GEREKENLER

Bundan sonra, çalışmamızı ileriye doğru geliştirip, geriye doğru da eksikliklerini gidermek isteyenler için yararlı olabilir düşüncesiyle aşağıdaki listeyi ilgilenenlere sunmak isterim:

ARŞİV

1. Sarıkamış Harekâtı konulu bir kitaplık ve arşiv kurulmalıdır. İlgili dokümanların bir mekânda hizmete sunulması bilgi-belge arayanlara kolaylık sağlayacaktır.

Elinde konu ile ilgili bilgi ve belge bulunanların kurulacak bu arşiv ile bağlantı kurmaları sağlanarak arşiv geliştirilmelidir.

2. Kurulacak bir sitede ilgili bütün haberler ve köşe yazıları tam metin olarak yer almalıdır. Bunun yanında bu yazılar için Google'ın getirdiği bedelsiz imkânlarla kurulacak siteye özel arama motoru ile kelime araması yapılabilmesi sağlanmalıdır. Şu anda kaynakçamızda bu yazıların sadece künyeleri ve linkleri mevcuttur.

3. Kaynakçamızda künyesi yer alan tezlerin hiçbirisine internet üzerinden tam metin imkânı bulunmamaktadır. YÖK'ün 1987 sonrası tüm tezleri dijitalleştirilmesi bir projedir. Ne zaman tamamlanacağı şu anda belli değildir. Bu bakımdan tez hazırlayanlardan alınacak özel izinlerle bunlar tam metin olarak internete yerleştirilebilir. Kitapların mevcut olanlarını piyasadan satın almak mümkündür, fakat tezler için böyle bir imkân bulunmamaktadır.

Sarıkamış Dayanışma Grubu tezlerin yayımlanmalarına aracı olmayı planlamaktadır.

4. Makaleler de tezler gibi ulaşım imkânları çok sınırlı olan bir yayın türüdür. Bunlar için de telif hakkı yazar ve yayıncıdan kimdeyse gerekli izin alınarak internette kurulacak bir siteye tam metin olarak yerleştirilmelidir.

5. Sarıkamış Harekâtı konulu tüm kitaplar tarayıcılar ile taranarak internete yerleştirilmelidir. Tabiatıyla, telif hakkı sınırlaması sebebiyle tam metinleri tümüyle kullanıma açmak söz konusu olmayacaktır. Burada, bu kısıtlamaya

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

rağmen şunu yapmanın önünde bir engel yoktur: Tüm bu kitaplar içinde (veya istenen sadece bir kitap içinde) arama yapıldığında aranan kelimenin hangi kitabın hangi sayfasında geçtiği bilgisi ekrana gelebilir. Sonrasında ise kitabı bir kütüphanede incelemek veya satın almak yoluyla ilgili sayfaların tam metnine erişmek mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA SONRASI

1. Büyük gazetelerimiz 1996 sonundan itibaren internete geçmeye başlamıştır. Bu bakımdan 1997 başından itibaren ilgili haberlerin ve köşe yazılarının önemli bir kısmı internetin getirdiği arama imkânlarıyla tarafımızdan tespit edilebilmiştir. Fakat 1914-1996 arası tespitler için bir boşluk söz konusudur. Bu iki tarih arasında gazete ve dergilerde yayımlanmış haber ve köşe yazıları saptanmalıdır.

Haberler: Özellikle dönemin Rus basınında, Alman basınında, İngiliz basınında, Ermeni basınında çıkmış haberler tespit edilmeli ve tam metin olarak bir kitapta toplanmalıdır. Dönemin Osmanlı basınında uygulanmakta olan sansür sebebiyle propagandaya yönelik haberler ile sınırlı kalındığı literatürden anlaşılmaktadır. Selçuk Ural bir makalesinde (*) *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde çıkmış haberleri konu etmiştir. Diğer Osmanlı gazete ve dergileri için de bu tür bir çalışma yapılmalıdır.

2. <http://books.google.com> adresinde arama kutusuna Sarıkamış yazıldığında Google'ın taradığı binlerce kitaptan 494'unun içinde Sarıkamış kelimesi bulunduğu sonucu ile karşılaşırız. Buradan hareketle bu sonuçlar tek tek incelenerek Harekât ile ilgili olanlar tespit edilebilir ve künyeleri Sarıkamış Harekâtı kaynakçasına eklenebilir.

3. Yukarıdaki maddede açıklanan teknik çalışmaya ilaveten Google'ın henüz taramadığı kitaplar içinde geçen Sarıkamış Harekâtı ile ilgili bölüm ve sayfalar tespit edilip, kaynakçaya ilave edilmelidir. I. Dünya Savaşı üzerine, Kafkas Cephesi üzerine, Enver Paşa üzerine, Osmanlı İmparatorluğu üzerine yerli ve yabancı bazı kitaplarda muhakkak ki bu şekilde ilgili bölümler ve sayfalar bulunmaktadır.

4. İnternette bulunan malzemeler de incelenerek eleme yöntemiyle derlenebilir.

5. Hazırladığımız kaynakça özellikle bir üniversite tarafından sahiplenilerek her yıl güncelleştirilerek geliştirilmelidir. Ülkemizin geleneğinde istikrarlı olarak yayımlanan konu kaynakçası maalesef sadece bir tanedir: Banka-Ticaret ve Borçlar Hukuku Bibliyografyası. Bu sahiplenme olduğu taktirde şahsımızda

Yapılması Gerekenler

birikmiş teknik bilgileri devretmeye hazırız. Kaynakça çalışmaları devamlı yapılacak sondajlarla ilerler. Yeter ki, sabır gösterilebilsin...

Sarıkamış Dayanışma Grubu ile birlikte kaynakçanın bir üniversite tarafından sahiplenilmesi konusunu takip edeceğiz.

6. Rus, İngiliz, Alman devletlerinin dışişleri ve askeri arşivlerinde Sarıkamış Harekâtı konulu arşiv çalışması yapıp bunlar kitaplaştırılmalıdır.

7. Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası özetli olarak da hazırlanmalıdır. Bu kaynakçada kitapların 'içindekiler' kısımları da tam metin olarak yayımlanmalıdır.

8. Sarıkamış Harekâtı konulu arşiv belgeleri Türkçe çevirileri ile birlikte olarak tam metin yayımlanmalıdır.

9. Sarıkamış Harekâtı konulu yayınlarla ilgili sempozyum vs. türü akademik etkinlikler düzenlenmelidir.

10. Hazırladığımız kaynakça güncelleştirilirken aynı zamanda düzenlenecek çok sayıda tablolarla değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu bir master tezinin veya akademik bir makalenin konusu olabilir

11. Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası'ndan hareketle ilgili yayınların içerik değerlendirmesi çalışmaları da yapılabilir.

12. Sarıkamış Harekâtı konulu edebi eserleri inceleyen 2 master tezi hazırlanmıştır. Konuyu askeri yönleriyle inceleyen eserler için bu tür bir tez hazırlanmamıştır. Bu eksiklik giderilebilir.

13. Yurtdışında yayımlanmış Sarıkamış Harekâtı konulu kitaplar tam olarak tespit edilmelidir. Ayrıca kitap içlerinde geçen bölümler ve sayfalar, dergilerde çıkmış makaleler de tespit edilmelidir. Rusça kitapların içlerindeki bölümler ve sayfalar bakımından Prof. Dr. Bingür Sönmez'in ve Dr. Erol Can'ın yardımıyla bazı tespitlerimiz oldu fakat bu tam bir tespit değildir, eksiklikler giderilebilir.

14. Sarıkamış Harekâtı konusunda kaynakçamızdan da yararlanılarak son yıllardaki etkinlikleri de içerecek şekilde bir kronoloji hazırlanabilir.

15. Sarıkamış Harekâtı konulu tüm yayınlar dikkatle okunarak bunlarda geçen çarpıcı bilgiler az ve öz olarak bir kitapçıkta toplanmalı ayrıca internette de erişime açılmalıdır. Şu anda böyle bir malzeme bulunmamaktadır.

16. 2014 Sarıkamış Harekâtı'nın 100. yılıdır.... Büyük törenler yapılmalı, anıtlar dikilmelidir.

III

BAZI GÖZLEMLER

Kaynakça kapsamında 1021 yayın tespit edilmiştir. Bunların dağılımı aşağıdadır:

Kitaplar	49
Kitap içinde bölümler, sayfalar	152
Makaleler	114
Tezler	8
Tezler içinde bölümler, sayfalar	11
Tebliğler	12
Dergiler	1
Dizi yazılar	7
Haberler	415
Köşe yazıları	128
Köşe yazıları içinde bölümler, satırlar	60
Röportajlar	15
Romanlar	5
Romanlar içinde	26
Hikâyeler	1
Cd/Vcd/TV programları	8
Haritalar	2
Fotoğraflar	7
Toplam	1021

KİTAPLAR

Türkiye'de Sarıkamış Harekâtı ile ilgili ilk kitap 1922 yılında yayımlanmıştır (Şerif: Sarıkamış ihata manevrası ve meydan muharebesi. İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası, 1338 (1922). 200s.)

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

Bu kitabı 13 yıl sonra, 1935'de bir çeviri eser takip etmiştir: Nikolski:Sarıkamış hareketleri / General Nikolski; Türkçeye çeviren: Kaymakam Nazmi. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1935. 120 s.: 4 krk; (Kafkas: 16).

6 yıl sonra konuya sağlık açısından yaklaşan bir kitap yayımlanmıştır: Sağlam, Tefvik: Büyük Harp'te 3. Ordu'da Sıhhi Hizmet. İstanbul: 1941. 377s. (Genelkurmay X. Şube Neşriyatı).

Bu kitaptan 24 yıl sonra da, Sarıkamış Harekâtı da dahil olmak üzere 1914 yılındaki savaşları içeren kitap yayımlanmıştır: Belen, Fahri: Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi: I. Cilt: 1914 yılı hareketleri. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1964.

Görüldüğü gibi 1922-1964 arasında çıkan 4 kitaptan 3'ü Genelkurmay tarafından yayımlanmıştır.

2. anı kitabı 1985'de yayımlanmıştır: Öklem, Necdet: 1. Cihan Savaşı ve Sarıkamış (İhsan Paşa'nın Anıları) Sibiry'a'da Esaretten Kaçış. İzmir: [yayl. y.], 1985, VI+71+128 S.

Şerif İlden'in 1922'de çıkan kitabından sonra Sarıkamış Harekâtı ile ilgili ilk yerli inceleme 1988 yılında yayımlanmıştır. Şerif İlden'in kitabı anılar ve inceleme içeriklidir. Alptekin Müderrisoğlu'nun kitabı ise kişisel anıları içermektedir: Müderrisoğlu, Alptekin: Sarıkamış dramı. İstanbul: Kastaş A.Ş., 1988. 2 c.(639 s.): res.; 20 cm. - (Kastaş 1912-1922 Türk savaşları belgeseli).

49 kitap arasında;

Genelkurmay tarafından yayımlananların sayısı: 11.

Yurtdışında yayımlanmış kitap sayısı: 3

Yurtiçinde yayımlanmış çeviri kitap sayısı: 2

Şerif İlden'in kitabının yayın sayısı: 7

Alptekin Müderrisoğlu'nun kitabının yayın sayısı: 4

Selahattin Selışık'ın kitabının yayın sayısı: 4

Ramazan Balcı'nın kitabının yayın sayısı: 2

Yurtiçinde yayımlanmış kitapların net sayısı: 30

Yurtiçinde yayımlanmış yerli yazarların kitaplarının sayısı: 28.

Rusça kitap sayısı: 3.

Kitap Sayılarına İlişkin Yıllara Göre Dağılım:

1922-1964: 4

1965-1987: 1

1922-1988 arasında: 12

1990-2007 arasında: 37

1990: 1; 1991: 1; 1993: 3; 1997: 1; 1998: 1; 2001: 1; 2002: 3; 2003: 2; 2004: 3; 2005: 8; 2006: 10; 2007: 3.

Bazı Gözlemler

En çok kitap 2006 yılında yayımlanmıştır (10 kitap), bunu 8 kitapla 2005 yılı takip etmektedir.

Hiç kitap yayımlanmamış olan boşluk dönemleri: 1923-1930 (8 yıl); 1942-1963 (22 yıl); 1965-1984 (20 yıl). Boşluk dönemlerinin toplamı 50 yılı bulmaktadır.

MAKALELER

Yayın tarihi belli olan 110 makalenin yıllara göre dağılımı:

1919	1	1981	1
1922	2	1987	1
1927	1	1988	1
1928	1	1989	1
1931	4	1990	2
1934	3	1991	2
1935	2	1993	1
1937	1	1996	2
1939	1	1999	1
1942	3	2000	3
1950	1	2001	10
1965	1	2002	3
1967	1	2003	4
1969	2	2004	13
1970	1	2005	14
1974	1	2006	17
1979	1	2007	8
Toplam			110

114 makalenin konulara göre dağılımı:

Anı	13
Askeri	32
Edebi	12
Genel	11
Sağlık	3
Siyaset	6
Tarih	33
Çeviri	4

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

Yerli makale: 109

Yurtdışı makale: 5

Akademik dergilerde yayımlanan makale sayısı: 6

Bu sayı bilim dünyamızın konunun ne kadar dışında kaldığını göstermesi açısından somut bir kanıttır.

12 makale tam metin olarak internette yer almaktadır.

HABERLER

Haberlerin gazetelere göre dağılımı:

Zaman	87	Takvim	3
Hürriyet	70	Turkish Daily News	3
Cumhuriyet	25	Aktüel	2
Sabah	25	Dokuz Sütun	2
Milliyet	20	Gözcü	2
Milli Gazete	17	Önce Vatan	2
Radikal	17	Posta	3
Yeni Mesaj	16	Vakit	2
Türkiye	15	Yeni Asır	2
Akşam	11	Anayurt	1
İkdam	11	Birgün	1
Yeni Şafak	10	Eko Vitrin	1
Vatan	8	Evrensel	1
Gebze Haber	5	Forum	1
Günaydın	5	Gün	1
Yeni Asya	5	Günboyu	1
Aksiyon	4	Kocaeli Marmara	1
Bizim Gazete	4	Meclis Bülteni	1
Bugün	4	Ortadoğu	1
Tercüman	5	Referans	1
Yeniçağ	4	Star	1
Gerçek Gündem	3	Tünaydın	2
Kelebek	3	Son Saat	1
Sarıkamış	3		

DİZİ YAZILAR

Toplam 7 dizi yazı 1921 (1), 1985 (1), 1992 (1), 2005 (2), 2006 (1) ve 2007 (1) adet olmak üzere yıllara dağılmaktadır.

Bazı Gözlemler

Kitap – Tez – Makale sayısı	: 170
Kitap	: 50
Tez	: 8
Makale	: 112

413 haberin yıllara göre dağılımı:

1914	6
1915	9
1992	1
1996	1
1999	6
2001	2
2003	14
2004	56
2005	58
2006	164
2007	96

KÖŞE YAZILARI

Aşağıdaki tablolar, tümüyle Sarıkamış hakkındaki köşe yazıları için düzenlenmiştir. 'Köşe Yazıları İçinde Bölümler, Satırlar' tasnifinde yer alan yazılar aşağıdaki tablolarda değerlendirmeye alınmamıştır.

Köşe yazılarının gazetelere göre dağılımı:

Akşam	5	Radikal	3
Aktüel	1	Radikal Kitap	1
Birgün	1	Sabah	17
Bugün	2	Sarıkamış	1
Cumhuriyet	15	Tercüman	3
Evrensel	3	Türkiye	5
Gerçekgündem	1	Vatan	5
Hürriyet	22	Yeni Asır	5
İkdam	2	Yeni Asya	1
Mega Movie	1	Yeni Şafak	3
Milli Gazete	8	Yeniçağ	2
Milliyet	5	Zafer	1
Ortadoğu	2	Zaman	6
Önce Vatan	7	Toplam	128

Yazarlara göre dağılım:

MAHMUT ÖVÜR	6	ENGİN ARDIÇ	1
EMİN ÇOLAŞAN	5	ENİS BERBEROĞLU	1
MURAT TAŞDEMİRCİ	4	ERKİN UMSAN	1
RAHİM ER	4	ERTUĞRUL ÖZKÖK	1
HİKMET ÇETİNKAYA	3	ESMERAY ACARTÜRK	1
İBRAHİM TENKECİ	3	FATİH POLAT	1
İSMAİL HABİB SEVÜK	3	FATMA BARBAROSOĞLU	1
MURAD İLHAN	3	HADİ ULUENGİN	1
TUFAN TÜRENÇ	3	HÜSEYİN DAYI	1
YILMAZ KARAKOYUNLU	3	İLBER ORTAYLI	1
ZÜLFÜ LİVANELİ	3	İLTER TÜRKMEN	1
ABDULLAH KILIÇ	2	İSMET BERKAN	1
ADLI AYTER	2	İSRAFİL K. KUMBASAR	1
FALİH RIFKI ATAY	2	KEMAL OCAK	1
GÜNERİ CİVAOĞLU	2	KUBİLAY ÇELİK	1
HİKMET BİLA	2	KÜRŞAT BUMİN	1
MEHMET ALTAN	2	M. LATİF SALİHOĞLU	1
MURAT BARDAKÇI	2	MAHSUN FORUTAN	1
OKTAY AKBAL	2	MEHMET ALİ KIŞLALI	1
OKTAY EKŞİ	2	MEHMET BARLAS	1
RUHAT MENGİ	2	MEHMET NURİ YILMAZ	1
Y. K. KARAOSMANOĞLU	2	MEHMET ŞEKER	1
YALÇIN BAYER	2	METE GÜNDOĞAN	1
YALÇIN DOĞAN	2	METİN AŞIK	1
A. CİHAN SOYLU	1	MUSTAFA MÜFTÜOĞLU	1
AFET ILGAZ	1	NUH GÖNÜLTAŞ	1
AHMET ALTAN	1	ORAL ÇALIŞLAR	1
AHMET HÜRENCAM	1	ORHAN KARATAŞ	1
AHMET TAN	1	OSMAN TOPRAK	1
AHMET TURAN ALKAN	1	ÖNCEL ÖZİÇER	1
ALİ BULAÇ	1	SARP POLATLI	1
ALTEMUR KILIÇ	1	SERVET KABAKLI	1
AVNİ ÖZGÜREL	1	SÜHEYL BATUM	1
AZİZ KARACA	1	TAHA AKYOL	1
BURHAN AYERİ	1	TAYLAN SORGUN	1
CAN ATAĞLI	1	TUNA SERİM	1
CAN DÜNDAR	1	ÜMİT BAYAZOĞLU	1
CAN KAPYALI	1	VELİ SARIBOĞA	1
ÇOBAN, BİLGE	1	YAVUZ TANYERİ	1

Bazı Gözlemler

DOĞAN HIZLAN	1	YILMAZ ÖZDİL	1
EKREM DUMANLI	1	YÜKSEL AYTUĞ	1
EMRE AKÖZ	1	ZEYNEP GÖĞÜŞ	1
		Toplam	126

Yıllara göre dağılım:

1921	2	2001	1
1922	2	2002	1
1937	3	2003	6
1991	2	2004	26
1993	1	2005	18
1999	4	2006	42
2000	2	2007	18

RÖPORTAJLAR (GAZETE VE DERGİLERDE)

Kişilere göre röportaj sayıları

Özhan Eren	5
Bingür Sönmez	2
Musa Eroğlu	2
Recep Ergül	2
Yaşar Kemal	1
Vasfi Cindoruk	1
Ramazan Balcı	1
Hüsnü Arkan	1

Yıllara göre röportaj sayıları

1998	1
1999	1
2002	1
2003	2
2005	5
2006	3
2007	2

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

Sürelî yayınlara göre röportajlar

Hürriyet	3
Millî Gazete	2
Milliyet	4
Sabah	1
Cumhuriyet	1
Zaman	1
Gerçek Gündem	1
Haftalık	1
Popüler Tarih	1
Sarıkamış Dergisi	1

TEZLER

1987 öncesinde hazırlanan tezler YÖK'ün tez veritabanında yer almamaktadır. Hazırlanan tezler de gecikme ile YÖK'ün tez sisteminde kayıt altına alınmaktadır. Bu bakımdan derlediğimiz bilgilerde eksiklik olabilir. Aşağıdaki tablolar bu sınırlar içerisinde geçerlidir.

İlk tez 1986 yılında, ilk doktora tezi de 1994 yılında hazırlanmıştır.

Bütünüyle Sarıkamış Harekâtı hakkındaki 8 tezin yıllara göre dağılımı:

1986 (1); 1992 (1); 1994 (1); 1995 (1); 1999 (1); 2002 (1); 2006 (1); 2007 (1).

Türlere göre dağılım:

Master : 5

Doktora : 3

Üniversitelere göre dağılım:

Atatürk	2
Marmara	2
Boğaziçi	1
İstanbul	1
Gazi	1
İnönü	1

TEBLİĞLER

Tebliğler 2004 yılında yapılan bir sempozyumda sunulmuştur. Bunlardan 8'i 2006'da yayımlanan *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* adlı kitapta yer almaktadır. Bu sempozyuma sunulanlardan başka bir tebliğ bulunmamaktadır.

IV

YAYINLARIN TARİHİ

CD / VCD

İlk müzik CD'si Özhan Eren tarafından 2002 yılında hazırlanmıştır. İlk belgesel Tarih Düşünce Kitapları tarafından 2005 yılında üretilmiştir.

ÇEŞİTLİ GÖZLEMLER

Savaşın bir tarafı olan Rusların kaynaklarının detaylı bir dökümü günümüze dek yapılmamıştır, sistematik bir çalışma bulunmamaktadır.

Enver Paşa hakkında çıkan yayımlar için bir indeks bulunmamaktadır.

Sarıkamış Harekâtı sırasında ve sonrasında uygulanan sansüre ilişkin bir tez, makale vs. bulunmamaktadır.

Sarıkamış Harekâtı dokümantasyonu, arşivi gibi bilgi-belge derlemeye ilişkin konularda herhangi bir yazı bulunmamaktadır.

PROPAGANDA DÖNEMİ

Sarıkamış Harekâtı sırasında Osmanlı basınında çıkan haberler propaganda içerikliydi:

Alptekin Müderrisoğlu: 420. s.

"2.1.1915

Son bir haftadır İstanbul ve Anadolu'da yayımlanan gazetelerde zafer haberlerinden geçilmiyordu. Haberler resmi bildirimlere dayanıyordu. Bildirilerin kaynağı ise Erzurum'du. Erzurum'daki kurmaylar cepheden haber alamıyorlar, bu yüzden İstanbul'daki Genel Karargaha yolladıkları ve oradan da resmi bildiri biçiminde gazetelere dağıtılan haberler gerçeğe değil, hazırlanan saldırı planının gerçekleştiği varsayımına dayanıyordu. Gazetelerde yer alan haberler: "Rusları hızla kovalıyoruz", "Binlerce tutsak aldık", "Sayısız cephane ve silah ele geçirdik", "Çok hızlı ilerlediğimizden, arkadan telgraf telleri döşemeye zaman bulamıyoruz" gibi başarı doluydu.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

Bugün [2.1.1915] gazetelerde yayımlanan resmi bildiri şöyleydi:

"Erzurum'dan bildirilmiştir:

Savuçbulak'ın elli kilometre kuzeyindeki Miyan-dü-Ab dolaylarında Ruslar kesin yenilgiye uğratılmıştır.

Ordumuzun asıl cephesinden Erzurum'a doğru büyük ölçüde Rus tutsağı gönderilmeye başlanmıştır. Şimdilik altı yüz tutsak Erzurum'a varmış bulunmaktadır."

Erzurum'daki kurmayların kulağına kar suyu kaçmış olmalı ki, asıl cephe-deki, yani Sarıkamış'taki savaşıma pek değinmiyorlar, İran'daki küçük bir çarpışmayı ön plana çıkartıyorlardı."

Alptekin Müderrisoğlu: 460. s.

"Dokuzuncu Kolordunun üst düzeydeki komutanlarının Sarıkamış kışla-larında ilk tutsaklık gününü geçirdikleri, Onuncu Kolordu artıklarının Erzurum'a doğru geri yürüyüşe başladığı ve savaşçıların %80'inden fazlasını yitiren On-birinci Kolordunun Aras kesimindeki mevzilerini zor koruyabildiği bugün, ya-ni Sarıkamış Dramı'nın perdesinin kapandığı 5 Ocak 1915 günü, İstanbul ga-zetelerinde yayımlanan Resmi Bildirinin başlığı şöyleydi:

"Her Taraftan Zafer Haberleri Geliyor"

Bu sevindirici başlığın altında kazanılan zaferlerin ayrıntıları veriliyordu. Ordu Sarıkamış önlerinde zafer üstüne zafer kazanıyordu. 2400 Rus tutsak alınmıştı (!). Ayrıca 8 top ve 13 makineli tüfek ele geçirilmişti (!). Bütün bun-lar kahraman ordumuzun Rusları yakında büyük bir yenilgiye uğratacağını gösteriyordu.

Bildiride Sarıkamış'ın ne zaman alınacağına ilişkin bir açıklama yoktu. Ama, zafer haberlerinin her taraftan geldiğine bakılırsa, Sarıkamış'ın alınma-sının çok yakın olduğu hemencecik anlaşılıveriyordu. Bugün, bilemediniz ya-rın Sarıkamış fethedilecekti...

Son günlerdeki Resmi Bildirilerde Rus askerlerinin yürekler acısı durumlara değinilmesi gelenek haline getirilmişti. Gelenek bugün de sürdürülüyordu. Rus askerleri sefil ve bitkindi(!). İleri karakollarımızdan birinin tutsak aldığı bir Rus eri, ilk olarak askerlerimizden ekmek istemiş ve sonra geri verilmeme-sini rica etmişti.

Kahraman askerlerimize gelince, sağlık ve moral yönünden çok üstündü-ler(!). Ordumuzun yiyecek ve gereç bakımından desteklenmesi işi, Tanrı'ya şü-kür; son derece düzenli ve iyi biçimde yürütülüyordu (!)."

Selçuk Ural, 85. s.

"Türk ordusu 4 Ocakta geri çekilirken Sabah, 2 Ocak 1915 tarihli resmi bil-diriyi "Kahraman Ordumuz Cephe-i Asliyesi Olan Kafkasya Hududundan 80-

90 kilometre İleri Yürüdü. Rusların En Mühim mevkii-i Askeriyesinden Sarıkamış'da Azim Bir Muvaffakiyet Kazandık. Muzafferiyetimiz Tevali Ediyor. Kars ve Tiflis Yolundayız" şeklinde duyuruyordu. "Sarıkamış Muzafferiyeti - 2.400 Esir" başlıklı haberde ise; gerçeklerin aksine ordunun İleri harekâta devam ederek Sarıkamış önünde büyük bir başarı elde ettiği, Ruslardan 2.000'i aşkın esir, 8 top ve 13 makineli tüfenk ile, bunlara ait çok miktarda cephane ve erzanın ele geçirildiği, ayrıca Sarıkamış ile Kars arasında İki askeri trenin zapt olunduğu ve Sarıkamış-Kars demiryolu tahrip edildiği, daha kuzeyde harekâtın başarıyla sürdürüldüğu ve sonuçta düşmanın dağınık bir halde geri çekilmek-te olduğu İddia ediliyordu." (Sabah, 22 Kanun-i Evvel 1330 / 4 Ocak 1915, Nr. 9088).

Sabah, 22 Kanun-ı evvel 1330 / 4 Ocak 1915, Nr. 9088 (Zikreden: Selçuk Ural: 2005)

"Ardahan'ın tekrar İliva-i Osmanî altına İlticası dün her tarafta bir şükran uyandırdı. Ardahan ordumuzun müferrez kıtaatı tarafından zabt edilmiş olduğu için son derece ehemmiyetiyle beraber Kafkasya'da asıl ordunun ilerlemesi gibi umûmî bir tesir icra edememek tabii idi. Halbuki biz bir taraftan o netice-nin de hasıl olduğunu kemal-i memnuniyetle istibşar ediyor idik. Evvelce Köprü Köyü'ne kadar ilerlemiş olan Rus askeri —Cenab-ı Hakka çok şükür- hudut haricine atıldıktan sonra kahraman ve fedakar ordumuz Sarıkamış gibi Rusların en mühim mevakii-i askeriyesinden birine kadar ilerlemiş ve orada büyük bir muvaffakiyet kazanmıştır. Sarıkamış, Kafkasya şimendifer hututunun muntahasındadır. Oraya adım atan Osmanlı dilaverleri artık Kars yolu üzerinde bulunuyorlar demektir. Alınan üseranın miktarı ayın on ikisinden (25 Aralık) beri Sarıkamış civarında cereyan eden harbin derecesini ve Rusların uğradığı hezimetleri gösteriyor. Artık her taraftaki muzafferiyetimiz bütün şan ve şerefiyle başlamıştır. Birkaç güne kadar bu tebşiratın daha parlak bir şekle gireceğinden bizi mutemein edecek çok delail mevcuttur. Cenab-ı Hakkın inayeti bizimle beraber olduğunu bu güne kadar zuhur eden vaka isbat ediyor. Muvaffakiyetimiz namına bütün millet-i Osmaniye'yi tebrik etmeyi bir vazife addediyoruz."

Selçuk Ural, 86. s.

"Ocak ayının ortasından itibaren kamuoyunun dikkati diğer cephelere yönlendirilmeye çalışıldı. Gazeteler daha ziyade yabancı gazetelerden yaptıkları alıntılara yer vererek kamuoyunun, Rusların bütün cephelerde zor durumda olduğunu inandırmaya çalıştı. 12 Ocakta "Ruslar Sıkışmışlar" başlığıyla kaleme alınan haberde Rusların, Türk taarruzu karşısında Lehistan'daki bazı birliklerini Kafkasya'ya nakletmek zorunda kaldığı vurgulanırken (İkdam, 30 Kanun-

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

ı evvel 1330 / 12 Ocak 1915, Nr. 6428), 13 Ocak 1915 tarihli resmi bildiride Kafkas Cephesi'nden yeni bir haber alınmadığına yer veriliyordu. Fakat aynı tarihte Avrupa cepheleri hakkında fevkalade ayrıntılı bilgilere yer verilmesi ilginç bir tezat meydana getiriyordu

(İkdam, 31 Kanun-ı evvel 1330 /13 Ocak 1915, Nr.6429). Bunlarla birlik-te gazetelerde harekâtla ilgili haberlerin yerini tamamen propagandaya yönelik haberler aldı. Başkomutanlık İstihbarat Şubesi'ne dayanılarak "Kafkasya Vali-i Umumisi'nin Beyannamesi" adıyla duyurulan haberde Rusların fevkalade korkuya kapıldıkları ve hatta Tiflis gibi büyük şehirlerde halkın kuzeye doğru akın akın kaçmakta oldukları, valinin göçü durdurmak için çabaladığı fakat başarılı olamadığı belirtiliyordu." (İkdam, 2 Kanun-ı Sani 1330 / 15 Ocak 1915, Nr. 6431).

Hasan Amca, 221-222ss.

"29. Fırka karlı ormanlar içerisinde dağılıp perişan oldu. 87., 85. Alaylar bu karlı vadilere atılarak karlar içinde donup kaldılar. 9. Kolordu'nun hemen yarısının donduğu, bir gece yürüyüşünün sabahında anlaşıldı. İki gün önce savaş gücü 21.000, erzak ve cephane kolları hariç genel kuvveti 28.000 neferden ibaret olan 29. Fırka'nın mevcudu 300 nefere indi. Burada Osmanlı b'sınının vatansever hizmeti akla gelir. Bakın o gün İstanbul basınında şöyle bir resmi tebliğ yayımlandı:

«Erzurum, 11 Kânun-ı sani 1330 [24 Ocak 1915]

Kafkas şevâhiki (tepeleri) bir puşide-i sefiri (beyaz örtü) ile örtülüdür. Kar hemen bir metreyi geçti. Harekâtta sükûn hep bu sebeptendir. Bahadır askerlerimizde ilerlemek iştiağı (özlemi) o kadar çoktu ki kabil olsa nefesleriyle karları eritip yol açacaklar. Nispeten karı az olan mıntikalarda kahramanlarımız muvaffakiyetler elde ediyorlar. Dün düşmandan süngü hücumuyla iki mevzi zaptettiler.»

Hasan Amca, 224. s.

"Ruslar, ayın 23'ünde, yani çekilme emrinin ertesi günü Diyonik'e [Divik] girerler. 10. Kolordu'nun kalıntılarını takip ederler.

O gün İstanbul gazetelerinde yayımlanan resmi tebliğ şudur:

«BÜYÜK ZAFER»

«23 Kânun-ı sani 1330 [Miladi 5 Şubat 1915]

2400 esir, 8 top, 13 mitralyöz... Her taraftan zafer haberleri."

Hasan Amca, 225.s.

İşte o günlerde yayımlanan bir resmi tebliğ:

Yayınların Tarihi

«Erzurum, 29 Kânun-ı sani 1330 [miladi 11 şubat 1915]

26 Kânun-ı sanide bir Rus postası ileri karakollarımıza esir düşmüştür. Son derece sefil ve bitap bir halde bulunan posta neferi, askerimizden en evvel ekmek talep etmiş ve sonra da geri verilmemesini rica etmiştir.

Askerimizin ahval-i sıhhiye ve kuvve-i maneviyesi (sağlık durumu, manevi gücü) son derece mükemmel olduğu gibi ordumuzun iâşe ve levazım tertibatı mucib-i şükran olacak derecede muntazam ve mükemmeldir.”

Ramazan Balcı, 224. s.

“I. Dünya Harbi'nin ilk aylarında alınan bu ağır yenilgi Padişah Damadı, Harbiye Nâzırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın şahsî karizması ve otoritesi ile kamuoyundan saklandı. Esasen I. Dünya Harbi senelerinde uygulanan şiddetli sansür bağımsız kaynaklardan haber alma imkânını yok etmişti. Hal-kın haber alması bir tarafa, meclisin hatta Sadrazam ve nazırların bile cephe-lerden haber alması mümkün değildi. Harbin ilk aylarında Harbiye Nezâreti oldukça öne çıkmış, diğer nezâretler Harbiye'den gelen emirleri dağıtmakla görevli birer kalem dairesi şeklini almışlardı. Cephelele ilgili haber yayımlamak sadece Genelkarargâh'ın yetkisi dahilindeydi.

Genelkarargâh'ın Sarıkamış Harekâtı hakkında yayımladığı resmî tebliğler 3 Ocak 1915 tarihine kadar zafer haberleriyle doluydu. Bu tarihten sonra resmî tebliğlerde Kafkas Cephesi'nden söz edilmedi. Bu anı suskunluk işlerin iyi gitmediğine dair şüpheler doğurmuşsa da işin üzerine giden olmamış, ancak Osmanlı ordularının Kafkasya'da ağır bir yenilgi aldığına dair Rus basınında çıkan haberler Genelkarargâh'ı açıklama yapmak zorunda bırakmıştı. 9 Ocak 1915 tarihli resmî açıklamada ordunun sınır ötesinde duruma hâkim olduğu, Oltu ve Ardahan yönünde şiddetli soğuk yüzünden kıtaların hareketsiz kaldığı ifade edildi. “

Muhittin Birgen, 227-228. s.

“İstanbul bu facianın büyüklüğünden pek sonra oralardan İstanbul'a gelenler oldukça haberdar olmaya başladı”

Salih Koralp Güreşir, 23. s.

“Korkunç gerçeği meclis, hatta kabine üyeleri çok sonra öğreneceklerdir. Yalnızca Rus basınında çıkan zafer haberleri bazı şüpheler uvardırır. Buna rağmen Sarıkamış felaketi kamuoyundan yaklaşık yedi yıl boyunca gizlenir.”

SANSÜR DÖNEMİ

Alptekin Müderrisoğlu, 462. s.

“Enver Paşa, Erzurum'dan yola çıkmadan önce İstanbul'a ilginç bir telgraf çekti:

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

"Başbakanlığa,

Ruslara karşı başlamış olan saldırı Rus ordusunun kesin yenilgisiyle sonuçlanmadı ise de, düşmanı sınırlarımız dışına çıkarmaya, düşman arazisinin bir bölümünü ele geçirmeye ve ordusunun iyiden iyiye sarsılmasına olanak sağladı.

Onbeş gün süren sürekli saldırı savaşması sonucunda yorulmuş olan ordumuzu dinlendirmek ve hem de ileri harekât için hazırlanmakla uğraşılacaktır.

Ben de ordunun komutasını Hafız Hakkı Paşa'ya bırakarak İstanbul'a hareket ediyorum.

Bununla birlikte, bütün bunların ve hareketimin gizli tutulmasını dilerim. Başkomutan Vekili Enver"

Alptekin Müderrisoğlu, 464. s.

"Ertesi gün hep birlikte hazırlatılan bir trene binerek İstanbul'a gittiler. İstanbul'a varır varmaz Enver Paşa "Sarıkamış Dramı"nı gizlemek için art arda önlemler almaya koyuldu. Önce basına sansür koydu, Sarıkamış harekâtına ilişkin her türlü yayını kesinlikle önledi. Ardından, daha etkili fısıltı gazetesini önlemek için "Sarıkamış"tan söz edilmesini yasakladı. Yasaklara uymayanların ağır cezalara çarptırılacağı el altından halka duyuruldu. Yasakların yurtseverce bir gerekçesi de vardı: Casusların ve bozguncuların yalan haberlerle halkın moralini bozmalarını önlemek..."

Alptekin Müderrisoğlu, 474. s.

"Sarıkamış Sonrası

Ruslar paniğe kapıldıkları günlerde müttefikleri İngiltere ve Fransa'yı Türkiye'ye saldırmaya zorlamışlar, Türklerin Sarıkamış'a destek göndermelerini önlemek istemişlerdi. Sonraki günlerde cephe gerisinde destek olabilecek Türk kuvveti olmadığını öğrendikleri halde müttefiklerini sıkıştırmaya devam etmişlerdi. Ruslar, saldırıdan vazgeçerler korkusuyla Sarıkamış'ta kazandıkları kesin ve büyük zaferi müttefiklerinden gizleyeceklerdi."

İLK MAKALE

Ramazan Balcı, 66. s.

"Sarıkamış felaketinin haberleri cepheden dönebilen yaralı askerlerin anlattıkları ile bir süre ağızlarda gezdiyse de ardından gelen Çanakkale zaferinin etkisi ile çabuk unutuldu. Yaptığımız araştırmada Kafkas Cephesi'ni konu alan ilk makale Aralık 1919'da Binbaşı Hidayet tarafından 'Harb-i Umumi'de Osmanlı Kafkas Cephesi' adıyla Mecmua-i Askeriye'de yayımlandı. Harbin nazarlık bölümlerinin anlatıldığı ilk iki makalenin devamı gelmedi. İkinci makale yine aynı mecmuada Ağustos 1922 tarihinde yayımlandı."

GERÇEKLER YAYIMLANIYOR..

Fahri Belen, 224. s.

"Şerif B.ey'in Sarıkamış adındaki kitabı edebi bir değer taşıdığı için çok tutulmuştur. Kitap yayımlandığı zaman gazeteler iktibas yapmışlardı. O zaman Enver Paşa doğu sınırına gelerek Türkiye'ye geçmek istiyordu. Hatta bu işi Rusya'da topladığı kuvvet zoru ile yapacağı söyleniyordu. Şerif Bey'in Enver Paşa'yı elli bin kişiyi Sarıkamış'ta mahveden bir adam olarak göstermesinin o zaman için faydalı olduğu söylenebilir".

Alptekin Müderrisoğlu, 477. s.

"Yarbay Şerif'in (Köprülü) anıları İstanbul'un büyük gazetelerinden "Akşam" da yayımlandığı günler, Anadolu'nun Sakarya öncesindeki karanlık günlerine rastlar. Gazetenin Anadolu'da geniş okuyucu kitlesi vardır. Ve o günlerde, Enver Paşa sığındığı Sovyet Rusya'da, Kafkasya'da beklemektedir. Yunanlıların 'Büyük Ankara Seferi' başarıya ulaşır ve Mustafa Kemal Paşa bozguna uğrarsa, Enver Paşa bir Rus kolordusuyla Anadolu'ya girecek ve eski İttihatçıların desteğiyle başa geçecekti, İttihatçılar el altından Enver Paşa'nın propagandasını yapmaktadırlar. Yarbay Şerif'in anıları aydınlar ve subaylar arasında büyük yankılar uyandırır, Enver Paşa için yapılan propagandaları boşa çıkarır."

Ramazan Balcı, 226. s.

"... mütarekeyi takip eden günlerde yurt dışına kaçarak bu mücadelenin dışında kalan Enver Paşa'nın Rusya'ya geçtiği ve Türkistan'dan toplayacağı ordu ve Ruslardan alacağı yardımla komünist bir ihtilâl için Anadolu'ya geçeceği haberleri alınmaya başlandı. Kazım Karabekir Paşa'ya göre Ankara'nın İngilizlerle barış yapma ihtimalinin arttığı günlerde Rus komünistleri Enver Paşa'yı Anadolu'ya göndererek kargaşa çıkarmak ve Komünizm inkılabını gerçekleştirmek istiyorlardı. Bu bunalımlı günlerde memleket içinde ikilik çıkaracak her türlü hareketin önüne geçmek aynı zamanda bir vatanseverlik borcuydu. Karabekir Paşa, Ankara'ya çektiği telgraflarda ısrarlı bir şekilde basın yoluyla Enver Paşa'yı halkın nazarında çürütecek yayımlar yapılmasını (...) istiyordu. Kazım Karabekir Paşa, bu konuda kendi bölgesinde gerekli propaganda çalışmalarını başlatmıştı."

Ramazan Balcı, 226-227ss.

"4 Haziran 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından Karabekir Paşa'ya çekilen bir telgrafta Fevzi ve İsmet Paşalarla görüştiklerini ve Enver hakkında açık neşriyata karar verdiklerini ve bunu gerektiğinde neşreceklerini bildiriyordu. Karabekir Paşa'nın 16 Eylül 1921 tarihli telgrafından anlaşıldığına göre Hakimiyet-i Milliye ve Varlık gazeteleri Enver Paşa hakkında neşriyata başlamışlardı.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

Bu tarihten sonra Sarıkamış Harekâtı'nı konu alan yayınlarda dikkat çeki- ci bir artış görüldü. Bu konuda en etkili yayın Şerif Köprülü'nun, Sarıka- mış İhata Manevraları ve Meydan Muharebeleri isimli hatırası oldu. 1922 yılın- da yayımlanan eser, edebiyat çevrelerinde büyük bir yankı uyandırdı. İsmail Habip Sevük, Falih Rıfkı, Yakup Kadri gibi yazarlar çeşitli tarihlerde Sarıkamış Harekâtı'nı konu edinen yazılar kaleme aldılar ve büyük ölçüde Şerif Köprü- lü'den alıntılar yaptılar."

Alptekin Müderrisoğlu, 466. s.

"Sarıkamış Dramı'nı bütün boyutlarıyla Türk halkına ilk duyuran Doku- zuncu Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay Şerif (Köprülü) olmuştur. Yarbay Şerif beş buçuk yıl Rusya'da Sibirya'daki tutsak kamplarında kaldıktan sonra 1920 yılı ortalarında Türkiye'ye dönmüştür. Anılarını önce İstanbul'da yayımlanan "Akşam" gazetesinde gündelik dizi biçiminde 1921 yılında yayımlamıştır."

Şerif İlden, 15. s.

"Sarıkamış'ı vukuatından yedi yıl sonra "Akşam" gazetesine tefrika ettir- dim. Daha sonra kitap şeklinde bastırverdim. Bu kitap Mondros Mütareke- si'nden önce bu memlekette yayımlanamazdı. Mütarekeden sonra ise esir su- baylarımızın dönüşlerini beklemeyi tercih ettim. Ancak bu sayededir ki cinaye- tin bazı gizli izlerini bulup öğrenmek kabil oldu."

Şerif İlden'in dizisi *Akşam* gazetesinde 15 Ekim - 16 Aralık 1921 tarihleri arasında yayımlanmıştır. 1922 yılında da dizi kitap olarak çıkmıştır. (Bu dizi, Sarıkamış Dayanışma Grubu'nun web sitesinde (<http://www.sarikamisdayanismagrubu.com>) bulunmaktadır).

1988 yılında çıkan Alptekin Müderrisoğlu'nun kitabı ile unutulmaya yüz tutan konu tekrar gündeme gelmeyi başlamıştır. Bu kitaptan sonra değişik baskıları da içermek üzere yayımlanan kitap sayısı 37'dir.

Kaynaklar

- Balcı, Ramazan: *Sarıkamış Harekâtı*. (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Ata- türk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü). İstanbul: 1999.
- Belen, Fahri: *XX. yy Osmanlı Devleti Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.
- Birgen, Muhittin: *İttihat ve Terakkî'de On Sene / Muhittin Birgen, hazırlayan ve notlayan Zeki Arıkan*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006. v.1 İttihat ve Terak- ki neydi?. v.2. İttihat ve Terakkî'de on sene.
- Güreşir, Salih Koralp: *Edebiyatımızda Sarıkamış Harbi* (1914). (Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı). İstanbul: 2006.

Yayınların Tarihi

- İlden, Köprölülü Şerif: *Sarıkamış/Birinci Dünya Savaşı Başlangıcında 3. Ordu/Kuşatma Manevrası ve Meydan Savaşı* Emk. Kur. Yarbay Köprölü Şerif (İlden). Yayına haz.: Sami Önal. 5. baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- Kabacalı, Alpay: *Bir İhtilalcinin Serüvenleri: Doğmayan Hürriyet ve Yarıda Kalan İhtilâl*. 2. bsk. İstanbul: Engin Yayıncılık, 1995. (Hasan Amca'nın "Doğmayan Hürriyet ve Yarıda Kalan İhtilâl" adlı eseri de kitapta yer almaktadır).
- Müderrişoğlu, Alptekin: *Sarıkamış Dramı*. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2006. 544s. [kutup]; 3. baskı, Ocak 2006.
- Ural, Selçuk: "1914-1915 Yıllarında Kafkas Cephesi'nde Yaşanan Askerî Olayların Türk Basınındaki Yankıları", Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi, IV/4 (Erzurum 2005).

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Şerif: *Sarıkamış İhata Manevrası ve Meydan Muharebesi*. İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası, 1338 (1922). 200s. [Ankara Üniv. Hukuk Fak. Ktp.] (Bu kitap, <http://www.sarikamisdayanismagrubu.com> adresinde mevcuttur)
- Şerif Köprülü: *Sarıkamış İhata Manevrası ve Meydan Muharebesi I* - 2.bsk. - İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası, 1338 (1922). 200 s.: hrt.; [dagmd-isamk-kutup]
- Selişik, Salâhaddin; *"Büyük Harpte 10 uncu Kolordu ve Sarıkamış Muharebeleri Hakkında Bir Konferans"*. İstanbul: Askeri Matbaa, 1931. 110s. 14 kroki. (Kafkas: 7). [Askeri Tarih Yayınları Bibl.-kutup- mktp-Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi]
- (Kaymakam) Salâhaddin; *"Kafkas Cephesinde 10 uncu Kolordunun Büyük Harbin İptadisinden Sarıkamış Muharebeleri Nihayetine Kadar Harekâtı"*. II. Kısım, Askerî Mecmua s. 29, Askerî Matbaa, İstanbul 1933.
- Nikolskii, V. P.: *Sarykamyskshaia operatsiia 12-24 dekabria st. st. 1914 goda*. Sofya: [s. n.], 1933. 113 p., [4] leaves of plates: ill., maps.
- Sarykamyskshaia operatsiia 12-24 dekabria 1914 goda: ni • e • kotorye dokumenty / pod redakt • s • i.ei. A. Andreeva*. Parizh: Impr. "Pascal", 1934. 46 p., [1] leaf of plates: ill.; 24 cm. Russian in Cyrillic script. [Yale University Library; Columbia University Libraries]
- Nikolski: *Sarıkamış Hareketleri I* General Nikolski; Türkçeye çeviren: Kaymakam Nazmi. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1935. 120 s.: 4 krk; (Kafkas: 16). [Ankara Üniv. DTCF Ktp.] [kutup]
- Korsun, N. G.: *Sarıkamışskaya operatsiya na Kavkazskom fronte mirovov voynu 1914-1915*. [m. n.: i. n.], 1937. 161ş. [ABD Kongre Kütüphanesi]
- Sağlam, Tevfik: *Büyük Harp'te 3. Ordu'da Sıhhi Hizmet*. İstanbul: 1941. 377s. (Genelkurmay X. Şube Neşriyatı). [mktp]
- Belen, Fahri: *Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi*: I. Cilt: 1914 yılı hareketleri. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1964. [mktp - kutup]

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Öklem, Necdet: 1. *Cihan Savaşı ve Sarıkamış (İhsan Paşa'nın Anıları) Sibiry'a'da Esareten Kaçış*. İzmir: [yayl. y.], 1985, VI+71+128 S. [mktip-kutup]
- Müderrişoğlu, Alptekin: *Sarıkamış Dramı*. İstanbul: Kastaş A.Ş., 1988. 2 c.(639 s.): res.; 20 cm. - (Kastaş 1912-1922 Türk savaşları belgeseli). [mktip-dagmd-kutup]
- General Nikolski: *Sarıkamış Harekâtı* (12- 24 Aralık 1914). (Çev.: Ersel Kayan). - 2. bsk. - Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1990. III,82,7 s.: hrt.; 24 cm. - (Genelkurmay Basımevi yayın numarası; 90/53). [mktip-dagmd-kutup]
- Erendil, Muzaffer: *Sarıkamış Şehit Yurdu*. [İstanbul: yayl. y.], 1993. VIII+105s. [mktip-kutup]. (Not: Doç. Dr. Bingür Sönmez tarafından 1000 adet bastırılarak Sarıkamış Derneği'ne armağan edilmiştir)
- Akbay, Cemal: *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi / Cemal Akbay*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1991. ...c.<1-2>; İçindekiler: 2.c.: Kafkas Cephesi 3 ncü ordu harekâtı. [mktip]
- Altınbilek, Hakkı: *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 üncü Ordu Harekâtı*, Yazan: Hakkı Altınbilek, Naci Kır. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, 1993...c."2.c. 1.k.": hrt.; İçindekiler: 2.c.: Türk Harbi Kafkas Cephesi 3ncü Ordu Harekâtı. [mktip-isam]
- Müderrişoğlu, Alptekin: *Sarıkamış Dramı*. 2.bsk. - İstanbul: Kastaş Yayınları, 1997. 1.c. (345-627. ss.): fotog.; 20 cm. [dagmd]
- Kaymakam Şerif Bey: *Sarıkamış (İhata Manevrası) (Kaymakam Şerif Beyin Anıları)* [Hazırlayan: Murat Çulcu]. İstanbul: Kasım 1998, 264 S., Arba Yayınları: 86, Tarih/Anı Dizisi: 37. [kutup-öncü]
- İlden, Köprülülü Şerif: *Sarıkamış/Birinci Dünya Savaşı Başlangıcında 3. Ordu/Kuşatma Manevrası ve Meydan Savaşı Emk. Kur. Yarbay Köprülü Şerif (İlden)*. Yayına haz.: Sami Önal. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001. 270s. [kutup]
- Eren, Özhan: *Sarıkamış'lı Geçmiş Zaman*. İstanbul: Doğan Müzik Dağıtım, 2002. 60 s.: (1 bilgisayar disk); 24 cm. [mktip - dagmd]
- Altınkaynak, Erdoğan: *Sarıkamış Destanı (Harekâtı - Ağıtları)*. Ankara: ÜBL Yayınları, 2002. (Şiir dizisi: 2). [kutup]
- (Şehitler Yurdu Dans Eden Karlar Diyarı) Sarıkamış. Kars: T. C. Sarıkamış Kaymakamlığı, 2002. 224 S., [kutup - öncü]
- İlden, Köprülülü Şerif: *Sarıkamış/Birinci Dünya Savaşı Başlangıcında 3. Ordu/Kuşatma Manevrası ve Meydan Savaşı Emk. Kur. Yarbay Köprülü Şerif (İlden)*. Yayına haz.: Sami Önal. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003. [kutup]
- Özdemir, Yavuz: *Bir Savaşın Bilinmeyen Öyküsü Sarıkamış Harekâtı*. Erzurum: 2003, xx+360 s. (Ervak Yayınları). [mktip - kutup]
- İrfanoğlu, Ahmet Rıza: *Allahüekber Dağları'ndan Sibiry'a'ya*. İrfanoğlu İsmail Efendi'nin Esaret Yılları Hatıraları (1914 - 1920). İstanbul: 2004. 160 s.
- Boray, Ferit Erden: *Beyaz Ölüm*. 2. baskı. İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2004. (İlgili bölüm: 101-114ss.) [kutup]

Kaynakça

- Müderrişoğlu, Alptekin: *Sarıkamış Dramı*. 2. baskı. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2004. 540s. [kutup]
- Kars, *Sarıkamış Şehitlikleri*. - [Ankara]: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2005. 52 y.: fotog.; 30 cm. [dagmd]
- Aksun, Ziya Nur: *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı*. 2. baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, Nisan 2005. 229s. [kutup]
- Balcı, Ramazan: *Tarihin Sarıkamış Duruşması*. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları, 2005. 328s. +cd.
- Sarıkamış / Kaymakam Şerif Bey'in Anıları*. Haz.: Murat Çulcu. 2. baskı. İstanbul: Kastaş Yayınları, Ocak 2005. 217s. [kutup]
- Eren, Özhan: *Sarıkamış'a Giden Yol / Rehin Alınan İmparatorluk*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2005. 521s. [mktip - kutup]; 5. baskı. Nisan 2006.
- İlden, Köprülü Şerif: *Sarıkamış/Birinci Dünya Savaşı Başlangıcında 3. Ordu/Kuşatma Manevrası ve Meydan Savaşı Emk. Kur. Yarbay Köprülü Şerif (İlden)*. Yayına haz.: Sami Önal. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005. [mktip - kutup]; 5. baskı. Ocak 2006.
- Yergök, Ziya: *Sarıkamış'tan Esarete* (Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları). Yayına haz.: Sami Önal. 2. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, Kasım 2005. 262s.; (7. bs İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006. 262s.). [mktip - kutup]
- Serhadoğlu, M. Rıza: *Savaşçı Doktorun İzinde Kırım, Sarıkamış, Esaret Yılları ve Kurtuluş Savaşı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005. 336s. [mktip - kutup]
- Balcı, Ramazan: *Sarıkamış Yolun Sonu*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2006. 224s. [kutup]
- Müderrişoğlu, Alptekin: *Sarıkamış Dramı*. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2006. 544s. [kutup]; 3. baskı, Ocak 2006.
- Balcı, Ramazan: *Tarihin Sarıkamış Duruşması*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006. 350s. [kutup]
- Benazus, Hanri: *Sarıkamış Faciası*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, (1. baskı: Kasım, 2. ve 3. baskı: Aralık 2006. 322s.
- Çolak, İsmail: *Sarıkamış Destanı Tarihimizin En Beyaz Dramı. Kahraman mı? Donkişot mu? Enver Paşa'nın Turan Hayalinin Sonu*. İstanbul: Akis Kitap, 2006. 128s. [kutup]
- Yarbay Selahattin: *Kafkas Cephesi'nde 10 ncu Kolordunun Birinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcından Sarıkamış Muharebelerinin Sonuna Kadar Olan Harekâtı*. Ankara: 2006. XI+212+25 Kroki sayfa. (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları). [mktip - kutup]
- Taşyürek, Muzaffer: *Sarıkamış Bir Hüznün Tarihi*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2006. 302s. [kutup]
- Tekin, Metin: *Sarıkamış'tan Sibirya'ya / Birinci Dünya Savaşı Anıları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2006. 176s.
- Birinci Dünya Savaşı'nda 10 ncu Kolordu ve Sarıkamış Muharebeleri Hakkında Bir Konferans*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı ATASE, 2006.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Özcan, Nusret: *Kar Kelebekleri. Sarıkamış Destanı*. İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2006. 68s. [mktp - kutup], (2. baskı, İstanbul: Pozitif Yayıncılık)
- Karabekir, Kazım: *Sarıkamış, Kars ve Ötesi*. [y. y.: yayl. y., t. y.]. 214 y.; 30 cm. [dagmd]
- Fırat, Dilek: *Sarıkamış Zemherinin Kardeleni*. İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2007. 243s.
- Baytın, Arif: *Sessiz Ölüm Sarıkamış Günlüğü. İlk Dünya Harbi'nde Kafkas Cephesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007. 192sayfa.
- Erbuğ, Merih Baran: *Kaybolan Yıllar: Mülazım Ahmet Hilmi'nin Sarıkamış - Sibirya - Afganistan Hatıraları ve Hayatı*. Ankara: Vadi Yayınları, 2007. 238s. [Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi]

KİTAP İÇİNDE BÖLÜMLER, SAYFALAR

- Lekeli Hummaya Karşı İttihaz Olunacak Tedabir-i Tahaffuziye ve Mania-i İstilaîye Üzerine Talimatname*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1914.
- Server Kamil: *Kafkas Cephe-i Harbinde Lekeli Humma*. Sivas: Vilayet Matbaası, 1333 (1917). 80s.
- Rusya'daki Üserâmız Hakkında Malûmât*: 31, [BDK Nadir Eserler Bölümü, nr.196675 - Mktp]. (<http://www.geocities.com/mankurt2001/sayfa02.html>: "Bu kitapçık Harbiye Nezareti İstihzarat-ı Sulhiye Komisyonunca muhtemelen 1920 başlarında neşredilmiştir".)
- Otto Liman von Sanders: *Türkiye'de Beş Sene*. Çev.: Naci - Kemal - Mustafa Hamdi. İstanbul: 1337 (1921). Matbaa-i Askeriye. 12+331s. [mktp-bdk]
- Gregoroviç, A. İgor: *Souvenir de la Campagne de Coucasie*. Paris: Sorphe, 1924. 38. s.
- İhsan Latif Paşa: *Bir Serencam-ı Harb*. İzmir: Marifet Matbaası, 1925. 187s. 2 planş.
- Larcher, Maurice: *La Guerre turque dans la guerre mondiale*. Préface de M. le maréchal Franchet d'Espérey... [Texte imprimé]. Paris: Etienne Chiron, 1926. 681 p., fig. et tabl. [Bibliothèque Nationale]
- Larcher, M.: *I. Dünya Savası (II.cilt) / M. Larcher, Çev.: Mehmet Nihat*.-- İstanbul: 1928. 455 s.
- Larcher, Maurice: *Büyük Harpte Türk Harbi III C.*, (Nakleden: Bursalı Mehmet Nihat), İstanbul: Askeri Basimevi, 1927.
- N. R.: *Kratkiy Oçerk Dekabrskoy Operatsii 1914 goda* [1914 yılı Aralık Operasyonunun Kısa Röportajı / 1914 yılı Aralık Operasyonundan Kısa Notlar]. İçinde: Voyna i Revolyutsiya [Savaş ve İnkılap]. 1927, 157-171ss. (Kn.3.)
- Liman von Sanders, Otto Viktor Karl: *Five years in Turkey*, Çeviren: Carl Reichmann; tekrar basım: August Scherl ed. Annapolis: United States Naval Institute, 1927. x, 326 p.: facsim., maps (3 folded in pocket), ports. [loc]

- Liman von Sanders: *Five years in Turkey*. London: Bailliere, Tindall & Cox, 1928. x, 326 p.: ill., maps, ports.
- Brändström, Elsa: *Among prisoners of war, in Russia & Siberia*. London, Hutchinson & co. Ltd. [1929]. [loc]
- Maslovskii', E. V.: *Mirovaia voï'na na Kavkazskom fronte 1914-1917 gg.: strategicheskii' ocherk*. Parizh: Izd-vo "Vozrozhdenie", 1933. 503 s.: il.;
- Aziz Samih: *Büyük Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları*: Zivinden Peteriçe. Ankara: Büyük Erkanıharbiye Reisliği, 1934. 114 s. [Mktp]
- General Maslofski'nin Umumi Harpte Kafkas Cephesi Eserinin Tenkidi*. Çev.: Nazmi. Eserin tenkitleri Genelkurmay Başkanlığı Harptarihi Encümenince yapılmıştır. – Ankara: 1935. 523 s.: 23 krk., 2 cetvel, grf.; Kitabın dışında korunacak içindede 23 kroki ile 2 cetvel, 1 grafik 1 de kitap halinde zeyl kuruluş vardır. (Genelkurmay Başkanlığı X. Ş.ce neşredilmiştir). [Mktp - kutup]
- Maslofski: *Umumi Harp'te Kafkas Cephesi*, (Çev.: Mütakaïd Kaymakam Nazmi), Ankara: Genelkurmay Matbaası, 1935. [Anılar] [kutup]
- Çakmak, Fevzi: *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri*. Şark vilayetlerimizde, Kafkasya'da ve İran'da. 1935 de Akademide verilen konferanslar. Yayımlayan: Genelkurmay Başkanlığı 10. Şube. Ankara: 1936, Genelkurmay Matbaası. V+363 s. 4° 1 levha.
- Güngör, Selahaddin: *Kumandanlarımızın Harp Hatıraları*. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1937.
- Karabekir, Kâzım: *Cihan Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik / Kâzım Karabekir*. 2. baskı. İstanbul: Tecelli Basımevi, 1938. 4 cilt. Cilt 1. Birinci Cihan Harbine neden girdik?-- Cilt 2. Birinci Cihan Harbine nasıl girdik?-- Cilt 3. Birinci Cihan Harbini nasıl idare ettik?: Erzincan ve Erzurum'un kurtuluşu.-- Cilt 4. Birinci Cihan Harbini nasıl idare ettik?: Sarıkamış, Kars ve ötesi.
- Guse, Felix: *Die Kaukasusfront im Weltkrieg, bis zum Frieden von Brest*, von Oberstleutnant a. D., Dr. Jur. Felix Guse, im Weltkriege Chef des Generalstabes der türkischen 3. Armee. Leipzig, Koehler & Amelang [1940]. 127s.
- Sağlam, Tefvik. *Büyük Harp'te 3. Ordu'da Sıhhi Hizmet*, İstanbul: Asker Matbaa, 1940. 377s. [Anılar]
- Sabis, Ali İhsan: *Harp Hatıralarım*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1943. [kutup]
- Sevük, İsmail Habib: *Yurttan Yazılar*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1943. 341. s.
- Baytın, Arif. *İlk Dünya Harb'inde Kafkas Cephesi 29. Tümen ve 3. Alay Sancağı, Hatıralar*. İstanbul: Vakıf Matbaası, 1946. 143s. [Anılar] [kutup]
- Korsun, N. G.: *Pervaia mirovaia voina na Kavkazskom fronte*. Moscow, Voenn. izd-vo., 1946. 98 p. 21 fold. maps in pocket,
- Karaman, S. Sabit: *İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa, Trabzon ve Kars Hatıraları* (1921-1922). İstanbul: 1949.
- Okçu, Yahya: *Türk-Rus Mücadelesi Tarihi*. Ankara: Yeni Matbaa, 1949.
- İybar, Tahsin. *Sibirya'dan Serendib'e*, Ankara: Ulus Basımevi, 1950. [Anılar]

- Montgomery, John G.: *A study of military operations in eastern Anatolia and the southern Caucasus during the Great war...* 1952. 147 numb.. illus., fold. maps.
- Allen, W. E. D. (F): *Caucasian battlefields: A History of the wars on the Turco-Caucasian border, 1828-1921* / by W. E. D. Allen and the late Paul Muratoff. Cambridge: The Syndics of the Cambridge University Press, 1953. XI, 614 s.: res., hrt.; [mktp – kutup]
- Tonguç, Faik. *Birinci Cihan Harb'i'nde Bir Yedek Subayın Hatıraları*. Ankara: Bengi Matbaası, 1955. [Anılar]
- Hasan Amca: *Doğmayan Hürriyet*. İstanbul: [yayl. y.], 1958. (Dış kapakta eser adı 'Doğmayan hürriyet Bir devrin iç yüzü 1908-1918'dir'. [mktp – kutup]
- Kırzioğlu, Fahrettin: *Edebiyatımızda Kars*. İstanbul: Işıl Matbaası, 1958.
- Aydemir, Şevket Süreyya: *Suyu Arayan Adam*. İstanbul: Yüksel Matbaası, 1965. 523. s.
- Kuntman, M. Derviş. *Bir Doktorun Harb ve Memleket Hâtıraları* (Fasikül: 1), Silahlı Kuvvetler Dergisi'nin Ek Kısmı, İstanbul: Askerî Basımevi. 1965. [Anılar]
- Tuğaç, Hüsametdin: *Bir Neslin Dramı I*. Ankara: 1966.
- Allen, W. E. D. - Paul Muratoff: *Kafkas Harekâtı: 1828 – 1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*. [Ankara]: [yayl. y.], 1966 Gnkur. Basımevi) XVIII, 525 s.: hrt.(ktl.);
- Kurat, Akdes Nimet: *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları*. Ankara: 1966. (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 23; Seri: III-Sayı: B3)
- Basilaya, Ş. İ.: *Zakavkaziye v Godiy Pervoy Mirovoy Voyni* [Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Kafkaslar]. Editör: M. Ş. Hvartskiya.: İzdatelstvo Alaşara, Suhumi-1968.
- Liman von Sanders: *Türkiye'de Beş Yıl*. Çev.: M. Şevki Yazman. Burçak Yayınevi, 1968.
- Aydemir, Şevket Süreyya: *Suyu Arayan Adam*. İstanbul: Öz Yayınları, 1959.
- Aydemir, Şevket Süreyya: *Enver Paşa*. 3 cilt. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1970-1972.
- Kural, Akdes Nimet: *Türkiye ve Rusya*. Ankara: 1970. 267-283ss.
- Tuğaç, Hüsametdin: *Bir Neslin Dramı. Kafkas Cephesinden, Çarlık Rusyasında Tutsaklıktan Anılar*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975. (Tarih – Anı – Gezi – Olay Dizisi: 3)
- Pipiya, G. V.: *Germanskij imperializm v Zakavkaziye v 1910-1918 gg.* [Kafkaslarda Almanya Emperyalizmi]. Moskova: İzdatelstvo Nauka, 1978. SSSR Bilimler Akademisi, Doğu Bilimleri Enstitüsü.
- Her Yönüyle Sarıkamış. Kars: 1982. [kutup]
- Bardakçı, İlhan: *İmparatorluğa Veda*. İstanbul: 1985.
- Sevük, İsmail Habib: *Yurttan Yazılar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987.

Kaynakça

- Doksanüç Harbinden Sonra (1878-1918) kırk yıllık kara günlerde Kars'ımız*, Hazırlayan Cemender Arslanoğlu. [Kars]: Posoflular Dayanışma, Yardım-
laşma ve Kültür Derneği, 1987. 39-70ss. [mktp – kutup]
- Arslanoğlu, Cem – Ender: *Kars Şehitleri ve Mehmetçliğimiz*. Türkiye Anıtlar
Derneği, 1988.
- Kocabaş, Süleyman: *Pancermenizm'in "Şarka Doğru" Politikası, Tarihte Türk-
ler ve Almanlar*. İstanbul: 1988.
- Gökalp, Mehmet: *Bardızlı Aşk Nihani*. Ankara: 1988. (Kültür ve Turizm bakanlı-
ğı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 93; Halk Edebiyatı Dizisi: 13)
- İhsan Latif: *Bir Serencam-ı Harp* (Harb-i Umumi Safahatına Ait Hatırat). [Sa-
deleştiren: Burhan Göksel]. Ankara: 1988. 158 S. (Kültür Bakanlığı Yayın-
ları: 943, 1000 Temel Eser: 143). [Anılar] [kutup]
- Rusya'da Üç Esaret Yılı Bir Türk Subayının Hatıraları*. Anlatan: Ahmet Göze,
Yazan: Ergun Göze. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989. 109 sayfa. (2. bas-
kı. 1991)
- İşık, Hüseyin: Birinci Dünya Savaşında Rus cephesindeki ilk muharebeler ve
Sarıkamış Harekâtı. İçinde: *Askeri Tarih Semineri* (4.: 1989; Ankara). - An-
kara: Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1989. - 307-340. ss.
[dagmd]
- Hasan Amca: *Doğmayan Hürriyet; Bir Devrin İcyüzü 1908-1918*. İstanbul:
Arba Yayınları. 1989. [kutup]
- Uzel, İlder: İkinci Meşrutiyet Döneminde (1908-1918) Osmanlı Ordusunda Sağ-
lık Hizmetleri. İçinde: *Dördüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler*. Ankara:
1989. (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları)
- Ataman, Halil: *Esaret Yılları: Bir Yedek Subayın I. Dünya Savaşı Şark Cephesi
Hatıraları*. Yayına haz.: H. Ferhat Ecer. İstanbul: 1990. 298s. [Mktpt]
- Pomiankowski, Josef: *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü*. İstanbul: Kayıhan
Yayınları, ©1990. [kutup]
- Kazım Karabekir'in Kaleminden Doğunun Kurtuluşu [Erzincan ve Erzurumun
Kurtuluşu ile Sarıkamış * Kars ve Ötesi Kitapları] Kazım Karabekir, Tem-
muz 1990, IX+526 S. Erzurum Ticaret Odası, Araştırma, Geliştirme ve Yar-
dım-laşma Vakfı Yayınları No.: 1).
- Boğuşlu, Mahmut: *Birinci Dünya Harbinde Türk Savaşları*. İstanbul: Kastaş
Yayınları, 1990. 198s.
- Çakırgöz, Raci: *Çarlık ve Bolşevik Rusya'da 10 Yıl: BNB. Raci Çakıröz'ün Ha-
tıraları*. İstanbul, 1990. 16
- Bayur, Yusuf Hikmet: "Sarıkamış Seferi". İçinde: *Türk İnkılabı Tarihi. 3. Cilt,
1. Kısım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Sema, Sadri: *"Eski İstanbul'dan Hatıralar"*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Sabis, Ali İhsan: *Birinci Dünya Harbi Harp Hatıralarım* Cilt: 2. İstanbul: Nehir
Yayınları, 1992. 464s.
- Görgülü, İsmet: *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912 - 1922 (Balkan-Birinci Dün-
ya ve İstiklâl Harbi)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Mehmet Asaf. *Volga kıyılarında ve Muhtıra: Esaret Hatıra ve Mâceraları*, Ed.: Murat Cebecioğlu. İzmir: 1994.
- Margulies, Roni: *Mağrur Olma Padişahım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994. 11. s.
- Vetluga Irmağı Çarlık Rusyasında Bir Türk Savaş Tutsağının Anıları 1916-1918*. Mehmet Arif Ölçen. Yay. Haz.: Ali Nejat Ölçen. Adana: 1994. 243s.
- Mehmed Asaf: *Volga kıyılarında (esâret hâtıra ve mâceraları) ve muhtıra: Mehmed Asaf Bey'in hatıra defterleri*, Hazırlayan: Murat Cebecioğlu. İzmir: Akademi Kitapevi, 1994. xxiii, 310 s.
- Vetluga memoir*. Çev.: Gary Leiser. Florida: University Press of Florida, 1995.
- Kazmaz, Süleyman: *Sarıkamış'ta Köy Gezileri*. Ankara: 1995.
- Karabekir, Kazım: *Birinci cihan harbine neden girdik? I: Birinci cihan harbine nasıl girdik? II: Birinci cihan harbini nasıl idare ettik? III: Erzincan ve Erzurum'un kurtuluşu / Birinci cihan harbini nasıl idare ettik? IV: Sarıkamış, Kars ve ötesi*. İstanbul: Emre Yayınları, 1994. 4 c.; (Yakın Tarih Dizisi: 16/1-4). [Ankara Üniv. SBF Ktp.-kutup]
- Kabacalı, Alpay: *Bir ihtilâlcinin serüvenleri: doğmayan hürriyet ve yarıda kalan ihtilâl*. 2. bsk. İstanbul: Engin Yayıncılık, 1995. (Hasan Amca'nın "Doğmayan Hürriyet ve Yarıda Kalan İhtilâl" adlı eserinde ilgili sayfalar: Sarıkamış Cinayeti, 218-228ss.); (Kanal Seferi ve Sarıkamış Cinayeti: 49-50ss.). [mktp]
- Erzurum Halk Şairlerinden Bardız'lı Aşık Nihani Divanı*. Haz.: Zekeriya Gedik. İstanbul: 1995.
- Hopkirk, Peter: *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun*. Çev.: Mehmet Harmanlı. İstanbul: Sabah Kitapları, 1995. (İlgili sayfalar: 47-51ss.).
- Tarih-i Hayatım (Tahsil-Harp-Esaret-Kurtuluş Anıları) Başkatipzade Ragıp Bey*. Derleyen ve Latin harflerine uyarlayan: Ahmet Emin Güven. Ankara: Aralık 1996. 156s. (Kebikeç Yayınları: 9, Anı Kitaplığı: 2)
- Tutel, Eser: *Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası*. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskı. 3. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006. (1. baskı: 1997, 2. baskı: 2000)
- Her Yönüyle Sarıkamış*. Hazırlayan: Nurhan Aydın. Kars: [yayl. y.], 1998 Ba- kanlar Matbaacılık) 1998, [4], 365 s.: rnk. res.; [mktp-kutup]
- Erdoğan, Fahrettin: *Türk Elllerinde Hatıralarım*. Ankara: 1998. X+363s. (Kültür Bakanlığı Yayınları: 2192; Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat-Edebiyat Eserleri Dizisi: 205-54)
- Kayaoğlu, İ. Gündâğ *"Eski İstanbul'da Gündelik Hayat"*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998.
- Öğün, Tuncay: *Kafkas Cephesinin 1. Dünya Savaşındaki Lojistik Desteği*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999. 364s.
- Keegan, John: *The First World War*. New York: Knopf, 1999. 496s.
- Yaman, Şükrü (Derleyen): *Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi*. 2. cilt. İstanbul: 1999. (Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş. Genel Müdürlük Kültür Yayınları).

Kaynakça

- Tonguç, Faik: *Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Yedek Subayın Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1999.
- Karal, Enver Ziya: I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesinde: Sarıkamış Savaşı. İçinde: *Osmanlı Tarihi, IX. Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı* (1908-1918). Akara: Türk tarih Kurumu, 1999. 414-424 ss.
- Karabekir, Kazım: *Birinci Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik? Sarıkamış, Kars ve Ötesi*. 4. 5. baskı. İstanbul: Emre Yayınları, Mayıs 2000. 380s.
- Von Sanders, General Liman: *Five Years in Turkey*. Nashville: Battery Pres, 2000. ISBN# 0898391679. 326 pages, 3 photos, 18 maps.
- Kars Kent Rehberi*. İstanbul: Kars Kent Konseyi, 2007.
- Refik, İbrahim: *Destansı Hüzün*. İstanbul: Albatros Yayınları, 2000. (Kitabın 1994, 1995, 1997, 1999, 2001, 2002, 2003, 2005 yıllarına ait başka baskıları da vardır). [kutup]
- Marshall, S. L. A.: *World War I*. Boston: Mariner Boks, 2001.
- Hiçyılmaz, Ergun: *Esir kampları*. İstanbul: Beyaz Balina. 2001. 255s.
- Taşkıran, Cemalettin: *Ana Ben Ölmedim: Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.
- Erickson, Edvard J.: *Ordered to die: a history of the Ottoman army in the First World War*. Westport, CT: Greenwood Press, 2001.
- Rachamimov, Alon: *POWs and the Great War: Captivity on the Eastern Front* (Legacy of the Great War). Oxford: Berg Publishers, 2002. ISBN-10: 1859735789 ISBN-13: 9781859735787
- Sevük, İsmail Habib: *Karlar İçinde Facia*. 1-2. İçinde: Yurttan Yazılar. 2. baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002. 450-463ss.
- Erickson, Edward J.: *Size Ölmeyi Emrediyorum, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003. 347s.
- Ragıp Bey: *Yaşam Öyküm*: [Kayserili, Başkatipzade Teğmen Ragıp Bey'in Eğitim-Savaş-Tutsaklık-Kurtuluş anıları] / Latin harflerine uyarlayan ve günümüz Türkçe'si ile hazırlayan Ahmet Emin Güven. 2. bsk. Ankara: [yayl. y.], 2003. 192, [121] s. (Eser, 1996 yılında Kebikeç Yayınlarında "tarih-i hayatım" ismiyle yayımlanmıştır). (Eğitim dönemi ve Kafkas Savaşına Gidiş: 59-74ss.; Savaş Günlerim: 74-108ss. Tutsaklık dönemi: 109-156ss.). [mktp]
- Ragıp Bey: *Yaşam Öyküm*: [Kayserili, Başkatipzade Teğmen Ragıp Bey'in eğitim-savaş-tutsaklık-kurtuluş anıları] / Latin harflerine uyarlayan ve günümüz Türkçe'si ile hazırlayan Ahmet Emin Güven. Belgelerinden tümünden örneklerle 2. bsk. Ankara: [yayl. y.], 2003. 192, [121] s.: res., hrt. Eser, 1996 yılında Kebikeç Yayınlarında "tarih-i hayatını" ismiyle yayımlanmıştır. [Mktp]
- Sunata, İ. Hakkı: *Gelibolu'dan Kafkaslara Birinci Dünya Savaşı Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003. 609, [4] s. (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; genel yayın: 709. Edebiyat dizisi; 295). [mktp]

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Alptekin, Hatice: *Ters akıyordu Volga*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2003. (Dünya Kitapları: 282; Anı: 10).
- Ayan, Ayten: *Ağacın Kökleri Yaprakların Döküldü Eylül*. İstanbul: Günizi Yayıncılık, 2004. 552s. İstanbul, 2004. 552s.
- Arıcı, Muzaffer: *Her yönüyle Rize*. Arşivden seçmelerle genişletilmiş. Ankara: 2004. 129-131ss.
- Strachan, Hew: *The First World War*. New York: Viking Penguin, 2004. 364s.
- Korsun, N. G.: *Kavkazskii front Pervoi mirovoi voyny*. Moskva: AST: Tranzitkniga, 2004. 685p. Maps.
- Karagöz, Erkan: *Kars ve Çevresinde Aydınlanma Hareketleri ve Sol Geleniğin Tarihsel Kökenleri 1878-1921*. İstanbul: Asyaşafak Yayınları, 2005. (Asyaşafak Yayınları: 4; İnceleme: 4) (İlk baskı: Siyasal Birikim Yayınları, 2000)
- Oker, Ahmet Fevzi: *Hilmi Oker: Cumhuriyeti Kuranların Sessizliği Doğuda ve Karadenizde Tarih Sayfalarının Dipnotları*. İstanbul: Chivi Yazıları, 2004. 135s.
- Özdemir, Hikmet: *Salgın Hastalıklardan Ölüm 1914-1918*. Ankara: 2005. (Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-Sayı: 104)
- Ülkü, İrfan: *Türklüğün Son Cephesi: KGB Arşivlerinde Enver Paşa*. İstanbul: Karakutu Yayınları, 2005. 144s.
- Apuhan, Recep Şükrü: *Son Kahramanlar. Çanakkale'den Kurtuluş Savaşı'na*. İstanbul: Timaş, Aralık 2005. 208s. [kutup]
- Ölçen, Mehmet Arif. *Vetluga Irmağı Çarlık Rusyasında Bir Türk Savaş Tutuşlarının Anıları 1916- 1918*. Yayına haz.: Ali Nejat Ölçen. 2. baskı. Ankara: Ümit Yayınevi, 2006.
- Denker, Arif Cemil: *Birinci Dünya Savaşında Teşkilat-ı Mahsusa*. 2. baskı. İstanbul: Arma Yayınları, 2006. 396s. (Arma: 55; Anı: 28)
- Liman von Sanders: *Türkiye'de Beş Sene*. Çev.: Osmanlı Genelkurmayı Askeri Tarih Encümeni Tercüme Heyeti. 2. baskı. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2006. (Yeditepe Yayınevi: 48; Hatırat: 1)
- Aydın, Nurhan: Sarıkamış Harekâtı. İçinde: *Her Yönüyle Sarıkamış*. 2. baskı. Erzurum: 2006. 33-66ss.
- Aydın, Nurhan: Sarıkamış Harekâtından ve Geriye Kalanlardan Anılar, Acılar Hatıralar. İçinde: *Her Yönüyle Sarıkamış*. 2. baskı. Erzurum: 2006. 245-271ss.
- Birgen, Muhittin: *İttihat ve Terakkî'de On Sene* / Muhittin Birgen, hazırlayan ve notlayan Zeki Arıkan. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006. 547s. v.1 İttihat ve Terakki neydi? v.2. İttihat ve Terakkî'de on sene
- Uçarol, Rifat: "Kafkas ve Doğu Anadolu Cephesi". İçinde: *Siyasi Tarih (1789-2001)*. İstanbul: Der Yayınları, 2006. 555-556ss.
- Ortaylı, İlber: *Kırk Ambar Sohbetleri*. İstanbul: Aşına Kitaplar, 2006. 275 sayfa.
- Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 497s.

- Çolak, Mustafa: *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006. (VII. Dizi, No. 216,)
- Harb-ı Umumide Hatırat-ı Askeriyem. Eğin'den itibaren Hatırat-ı Askeriyem.* [Haz.]: Gönül Eti. İstanbul: 2007.
- Tuntaş, Nalan: *Zor Yıllar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007. 248s.
- Guze (Alman Yarbay): *Birinci Dünya Savaşında Kafkas Cephesi'ndeki Muharebeler*. Yayına Hazırlayan: Alev Keskin. Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı, 2007. 100+2 harita sayfa.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi Hatıraları*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı ATASE, 2007.
- Tuğral, Latif: *Keskin Hayatlar: Karabasan Yüzyıl*. İstanbul: Bir Harf Yayınları; 2007. 525 sayfa,
- Özçelik, Necmettin Tunca Örses; Editör: Kansu Şarman; Yayına Hazırlayan: Marsel Behmoaram: *1. Dünya Savaşında Türk Askeri Kıyafetleri (1914 - 1918)*. İstanbul: Denizler Kitabevi, 2007. 232 sayfa.
- Aksu, Kenan: *İngiliz Gizli Belgelerinde Enver Paşa*. İstanbul: Çatı Kitapları, 2007. (sarıkamış felaketi: 61-67ss.).
- Apak, Rahmi. *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988. [Anılar]
- Gökçay, Hayri. *Bir Türk'ün Hatırat ve İntikamı*, [y. y.: t. y.] [Anılar]

RUSÇA KİTAPLARIN İÇİNDEKİ

BÖLÜMLER VE SAYFALAR

- Polkovnik, D. - V. Verjovskiy: *Pervaya Mirovaya Voyna 1914- 1918*. G. G. SHEMIY. [Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 Haritaları]. Voen.İzdat. Moskva: SSSR Savunma Bakanlığı, Askeri Kitapevi, 1954.
- General-Mayor N. A. Talenskiy: *Pervaya Mirovaya Voyna (1914-1918 gg.)*. (Boevye deystviya na suše i na more). [Birinci Dünya Savaşı 1914-1918. Karada ve Denizde Savaş Harekâtı]. OGİZ: Gosizdat.Političeskoy Literatuny, 1944. (Türkiye-İran Cephesi, 63-65ss.)
- Arapetyan, M. E. - P. F. Kabanov: *Pervaya Mirovaya İmperialistiçeskaya Voyna 1914-1918gg*; tzd. Prosveštenie. [1. Dünya Emperyalist Savaşı, 1914-1918]. Moskva, 1964. (Türkiye'nin katılımı: 32-36ss.)
- Akademiya Nauk SSSR, İstitut İstorii: *Pervaya Mirovaya Voyna 1914-1918* [Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918]. İzd. Nauka, Moskva, 1968. (İçinde bir bölüm: Ermeni Siyasi Partileri ve 1. Dünya Savaşı)
- Korsun, N. G. (Doktor voenniyh nauk, Profesör General – leytenant): *Pervaya Mirovaya Voyna Na Kavkazkom Fronte-Operativno –Strategičeskiy Oçerk*. [Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi Operasyonel Stratejik Eskiz]. Voen.İzdat. Moskva, 1946.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası, A. Bakıyhanov adına Tarih İnstitutu, "Elm" Redaktsiya - Neşriyat ve Poligrafya Merkezi: *Azerbaycan Tarihi – Beşinci Cilt - 1900 - 27 APREL 1920*. Bakıy: efm-2001. (Sarıkamış: 166.7)
- E. F. Ludşuveyt: *Turçiya v Godiy Pervoy Mirovoy Voyniy 1914-1918 gg.* [Türkiye 1. Dünya Savaşı Yıllarında 1914-1918. Askeri Politik Eskiz]. Voenno-politiçeskiv oçerk, İzdayelystvo Moskovskogo Universiteta, 1966.
- Akademiya Nauk SSSR Institut Narodov Azii: Bibliografiya Turcii (1713-1917), İz Vostoçnoy Lit. Moskva, 1961.
- Verjhovskiy, D. V. – V. F. Lyahov: *Pervaya Mirovaya Voyna 1914-1918gg.* [Birinci Dünya Savaşı 1914-1918]. Voenno-İstoriçeskioçerk, Voen.İzdat. Moskva: 1961. (Asya Türk cephesi: 140-144ss.)
- Kalenkovskiy, A. (Komoliv): *Manevrenniy Period Pervoy Mirovoy İmperialistiçeskey Voyny 1914*. [Birinci Dünya İmperyalist Savaşın 1914 Yılı Hareket Dönemi]. Gos.voen.İzdat. Moskva, 1940.
- İstoriya Pervoy Mirovoy Voyniy 1914-1918* (???? Tomah). Tom 1. [Birinci Dünya Savaşı Tarihi 1914-1918. İki Ciltte. 1. Cilt]. İzdatelstvo "Nauka", Moskva, 1975. (Türkiye'nin katılımı: 383. s.; Sarıkamış: 394. s.)
- İstoriya Pervoy Mirovoy Voyniy 1914-1918* (V dvuh Tomah). Tom 2. [Birinci Dünya Savaşı Tarihi 1914-1918. İki Ciltte. 1. Cilt]. İzdatelstvo "Nauka", Moskva, 1975. (Sarıkamış, 90 sayfa)
- Ministerstvo Oboroniy Rossiyskoy Federacii: *Voennaya ençiklopediya v vosmi tomah*. Tom 7. [Askeri ansiklopedi, 8 ciltte]. Voen.İzdat.Moskva. (Sarıkamış, 386-387ss.).
- Verjhovskiy, D. V. Polkovnik: *Pervaya Mirovaya Voyna 1914-1918gg.* [Birinci Dünya Savaşı 1914-1918]. Voenizdat. Moskva, 1954. (Türkiye'nin katılımı, Sarıkamış: 35-37ss.).
- Zayonçkovskiy, A. M.: *Pervaya Mirovaya Voyna* [Birinci Dünya Savaşı]. Polijon, Sankt-Petersburg: 2000. (Kafkas Cephesi, 372-385ss.).
- Eliseev, F. İ.: *Kazaki Na Kafkazskom Fronte 1914-1917*. Voenizdat, Moskva, 2001. 292s.
- Zalesskiy, K. A.: *Kto Biyl Kto V Pervoy Mirovoy Voyni* [Birinci Dünya Savaşında Kim Kimdir. Biyografik Ansiklopedik Sözlük]. Moskva, Astrel, AST: 2003. ISBN 5-17-019670-9, 5-271-06895-1
- Bolşaya Sovetskaya Ençiklopediya, Tome 38, ...* İzdanie [Büyük Sovyet Ansiklopedisi. 38]. (Sarıkamış Operasyonu, 124-125ss.)

MAKALELER

- Binbaşı Hidayet: Harb-i Umumi'de Osmanlı Kafkas Cephesi. *Mecmua-i Askeriye*, nr.8, Teşrin-i Sani 1335. (Aralık 1919)
- Mehmet Emin: Harb-i Umumi'de Osmanlı Cepheleri Vekayii. *Mecmua-i Askeriye*, no.39, Mayıs 1338.

Kaynakça

- Mehmet Emin: Esfar-ı Osmaniye Tedkikatından. *Mecmua-i Askeriye*, nr. 42, Ağustos 1338 (1922)
- Erfau's-Sultan: Kafkas Cephesi'ndeki Harekât-ı Harbiye. *Mecmua-i Askeriye*, no. 64, Mart 1927.
- Piralis, Filips: Büyük Harp'te Kafkas Cephesi'nde Rus Ordusu'nun Harekâtı. *Mecmua-i Askeriye*, nr.70, Eylül 1928.
- Guze, Felix: Büyük Harpte Kafkas Cephesindeki Muharebeler. (Çev.: Hakkı.). İstanbul: 1931, 79 ncu *Askeri Mecmua*'nın Tarih Kısmı, no: 20. 1931.
- (Kaymakam) Salâhaddin; "Kafkas Cephesinde 10 uncu Kolordunun Büyük Harbin İptidasından Sarıkamış Muharebeleri Nihayetine Kadar Harekâtı", 1. Kısım, 83 numaralı *Askeri Mecmua*'nın tarih kısmı 1. Kânunuevvel-1931 beşinci yıl sayı 24, İstanbul 1931. [mktp]
- (Kaymakam) Salâhaddin; "Kafkas Cephesinde 10 uncu Kolordunun Büyük Harbin İptidasından Sarıkamış Muharebeleri Nihayetine Kadar Harekâtı", II. Kısım. *Askeri Mecmua* (89 no.lu Mecmuanın 29 sayılı tarih eki). Askerî Matbaa, İstanbul 1931. [Askeri Tarih Yayınları Bib.]
- Baki, Albay: Meydan Muharebeleri. *Askeri Mecmua*, Sayı: 83, 12.1931, 867-882ss.
- Asım: Sarıkamış Muharebesi Hakkında Bir Tetkik. *Askeri Mecmua*, n5, 01.06.1934, 328-340ss. [cdmb]
- Faik: Dağda Yürüyüş ve İrtibat: Sarıkamış Hareketinden Bazı Misaller. *Askeri Mecmua*, n5, 01.03.1934, 85-96ss. [cdmb]
- Şinivit: 1914 Hareket Harbi'nde Kumanda Makamları Arasında Yapılan Muhabe- re İrtibatları. (Çev.: Keramettin). *Askeri Mecmua*, nr. 95, Kanun-ı Evvel 1934.
- Sağlam, Tevfik: Büyük Harpte Kafkas Cephesindeki Sıhhi Vaziyete Dair Bir Tetkik. *Askeri Mecmua*, Sayı: 97, 01.06.1935, 487-504ss.
- Zayonçkovski, A. M.: Büyük Harp (1914-1918) Kafkas Cephesi. (Çev.: Binbaşı Latif). *Askeri Mecmua*, no.97, Haziran 1935.
- Uluğ, Fahri: Üç Yüz Otuz Senesi Sarıkamış Harekâtının Dağcılık Bakımından Tetkiki. *Askeri Mecmua*, n8, 01.06.1937, 365-377ss. [cdmb]
- 1914-1915 Sarıkamış Harekâtına ve Felaketine Söylenen Bayatılar. *Doğuş Dergisi*, sayı: 2/45, 1939, 6. s.
- 1914-1915 Sarıkamış Harekâtına ve Felaketine Söylenen Bayatılar. *Çınaraltı Dergisi*, Sayı: 43, 1942, 6-7ss.
- Ergül, Niyazi Sabri: Sarıkamış Muharebesi'ne Dair Tablolardan: İki Nefer ve Bir Çavuş. *Türk Yurdu*, c26, n4, 15.10.1942, 100-101ss. [cdmb]
- Ergül, Niyazi Sabri: Sarıkamış Muharebesi'ne Aid Tablolar: Harikulade Heykeller. *Türk Yurdu*, c26, n2, 15.09.1942, 36-37ss. [cdmb]
- Aladağ, M. Gökalp: Aşık Avası'nın Sarıkamış Destanı. *Türk Folklor Araştırmaları*, n7, 01.02.1950, 108-109ss. [cdmb]

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Kuntman, M. Derviş: Bir Doktorun Harb ve Memleket Hatıraları (Fasikül-1). 215 Sayılı *Silahlı Kuvvetler Dergisi*'nin Ek Kısmı, yıl: 84, 01.09.1965, Ek Sayı: 1.
- Birinci, İhsan (Röportajı yapan): Sarıkamış kahramanları. *Hayat Tarih Mecmuası*, n1, 1967, 88- ss.
- Birinci, İhsan: Sarıkamış Harekâtı ve Sonrası. *Hayat Tarih Mecmuası*, n12, 1969, 56-61ss.
- İlgar, İhsan: "Ali İhsan Paşanın Bir Raporu ve Bir Mektubu". *Hayat Tarih Mecmuası*, yıl: 5, 06.1969.
- Belen, Fahri: Binlerce Şehide Malolan Kafkas Seferi ve Sarıkamış Savaşı. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, n19, 12.1970, 7-12ss. [cddb]
- Çeliker, Fahri: Birinci Dünya Harbi'nde Türk Savaş Politikası. *Askeri Tarih Bülteni*, nr. IV, Eylül 1974.
- İybar, Mahmut: 1 inci Cihan Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Enver Paşa Tutsak Olmaktan Nasıl Kurtuldu? *Belleten*, no: 169, 01.1979.
- Gökalp, Mehmet (Derleyen): 75 bin Türk'ün donarak can verdiği Sarıkamış faciası... *Yıllarboyu Tarih*, n10, 10.1981, 28-30ss.
- Duman, Harun: Sarıkamış Harbi ve Bir Hatırat (Şerif İldem'in "Sarıkamış İhata Manevrası ve Meydan Muharebesi" isimli eseri üzerine). *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, n4, 04.1987, 45-46ss. [cddb]
- Akbay, Cemal: Birinci Dünya Harbinde Sarıkamış Taarruzu: Birinci, İkinci Kanallı Seferleri Yapılmalı mıydı? *Askeri Tarih Bülteni*, c13, n25, 08.1988, 65-84ss. [cddb]
- Unat, Ekrem Kadri: Birinci Dünya Harbinde Türk Ordusu'nda Tifüs savaşı. *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi*, c20, n2, 04.1989
- Gökalp, Mehmet (Derleyen): Sarıkamış Harekâtı ve General Nikolski'nin hatıralarından. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, c4, n37, 1990, 15-24ss. [cddb]
- Gökalp, Mehmet (Derleyen): Sarıkamış Harekâtı ve General Nikolski'nin Hatıralarından. *Türk Dünyası Tarih Dergisi* Ocak 1990 Sayı:37 Sayfa:15-24
- Birinci, Ali: "Bir Serencam-ı Harb" in Talihsiz Serencamı" *Tarih ve Toplum*, Sayı.86 (Şubat 1991) s.57-59
- Arıkan, Mustafa: "Birinci Cihan Harbi Türk Esir Mektuplarında Duygu ve Düşünceler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 11 (1991), 35-48
- Çapa, Mesut: "Yusuf Akçura'nın Rusya Seyahati ve Türk Esirleri". *Türk Kültürü*, 31 (1993), 608-622
- Sünbül, Tahir: Sarıkamış operation, East Anatolia and Caucasia / Tahir Sünbül. - *Kars and Eastern Anatolia in the Recent History of Turkey Symposium and the Excavation (1991: Kars)*. - Ankara: Atatürk Üniversitesi, 1994. - 291-296. ss.
- Evsile, Mehmet: Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Aşiret Mensuplarından Oluşturulan Milis Birlikleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 36, Cilt: XII, Kasım 1996

Kaynakça

- Karakartal, Oğuz: 1. Dünya Savaşı Sonunda Sibirya'daki Esir Türk Askerleri ve Türk Dünyası Gazetesi. *Türk Edebiyatı*, sayı: 271, 05.1996, 39- ss.
- Solmaz, Gürsoy: Sarıkamış'tan Çanakkale'ye Türk kahramanlığı. *Siyaset*, 5 (55), Nisan 1999, 35-37. ss. [dagınd]
- Keleşyılmaz, Vahdet: Kafkas Harekâtının Perde Arkası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 47, Cilt: XVI, Temmuz 2000.
- Köylü, Eşref. Enver Paşanın Sarıkamış Harekâtı Stratejik ve Taktik Düşünceler. *Stratejik Etütler Bülteni* 34(94) 9.2000, 89-105. ss. Bibliyografya. [mktp-dagm]
- Taşyürek, Muzaffer: Sarıkamış'ı bilir misiniz? *Semerikand Dergisi*, 12/2000
- Göncü, Gürsel: En uzun yıl 1915: Unutuluş: Sarıkamış ıstırap: Ermeni tehirci, doğum: Çanakkale. *Atlas / Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi*, (97), Nisan 2001, 70-71. ss. [dagmd]
- Bulut, Faik: En uzun yıl 1915: unutuluş: Sarıkamış, beyaz ölüm / fotog. Fatih Pınar. *Atlas / Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi*, (97), Nisan 2001, 72-88. ss. [dagmd]
- İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM): Ruslar'ın Balkan Harbi'nden önce ve Balkan Harbi'nde Sarıkamış bölgesinde askeri hazırlık ve harekâtları, (IV). *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (56), Eylül 2001, 75-79. ss. [dagmd]
- İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM): Ruslar'ın Balkan Harbi'nden önce ve Balkan Harbi'nde Sarıkamış bölgesinde askeri hazırlık ve harekâtları, (III). *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (55), Ağustos 2001, 34-37. ss. [dagmd]
- İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM): Ruslar'ın Balkan Harbi'nden önce ve Balkan Harbi'nde Sarıkamış Bölgesi'nde askeri hazırlık ve harekâtları, (II). *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (54), Temmuz 2001, 24-27. ss. [dagmd]
- İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM): Ruslar'ın Balkan Harbi'nden önce ve Balkan Harbi'nde Sarıkamış Bölgesi'nde askeri hazırlık ve harekâtları. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (53), Haziran 2001, 25-31. ss. [dagmd]
- İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM): Rusların Balkan Harbi'nden Önce ve Balkan Harbi'nde Sarıkamış Bölgesi'nde Askeri Hazırlık ve Harekâtları. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* (54) 6.2001, 25-31. ss. [nktp]
- İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM): Rusların Balkan Harbi'nden Önce ve Balkan Harbi'nde Sarıkamış Bölgesi'nde Askeri Hazırlık ve Harekâtları. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* (55) 8.2001, 34-37. ss. [mktp]
- İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM): Rusların Balkan Harbi'nden Önce ve Balkan Harbi'nde Sarıkamış Bölgesi'nde Askeri Hazırlık ve Harekâtları. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* (56) 9.2001, 75-79. ss. [mktp]
- İstanbul Araştırma Merkezi (İSTAM): Rusların Balkan Harbi'nden Önce ve Balkan Harbi'nde Sarıkamış Bölgesi'nde Askeri Hazırlık ve Harekâtları. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* (54) 7.2001, 24-27. ss. [mktp]

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Alman Yarbay Guze: Büyük harpte "Kafkas" Cephesi'ndeki muharebeler, (VI): "Sarıkamış kış seferi hakkında görüşler" / çev. Yarbay Hakkı. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (61), Şubat 2002, 69-75. ss. [dagmd]
- Öğün, Tuncay: Kafkas cephesinde kader anı: Sarıkamış harekâtı ve sonuçları. İçinde: *Türkler*. - Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. - 398-408. ss. Not: Makale 13. cilttedir. [dagmd]
- Solmaz, Gürsoy: Ermeni zulmünün Sarıkamış ve çevresinde günümüzdeki izleri. *Siyaset*, 8 (92), Mayıs 2002, 53-54. ss. [dagmd]
- Altan, Ahmet: "Sarıkamış'tan Akdeniz'e". İçinde: *Ve Kırar Göğsüne Bastırın*. Denemeler. 7. baskı. İstanbul: Can Yayınları, 45-49ss. (Düşünce Dizisi: 29)
- Sezai Coşkun / Müziğin Tarihe Şahitliği: Sarıkamış'lı Geçmiş Zaman 41. *Hece: aylık edebiyat dergisi*: 2003, s.82, Ekim 2003
- Bardakçı, Murat: Düşmanın yapamadığını Allahuekber Dağları'nın soğuğu yaptı. *Hürriyet Tarih*, 22.10.2003, 10. s.
- Öğün, Tuncay: Sarıkamış'ta şerefimiz dışında herşeyimizi kaybettik. *Hürriyet Tarih*, 22.10.2003, 4-11ss.
- Kaymakam Şerif Bey: Sarıkamış Faciasından Bir Kesit. *Sarıkamış*, y1, n1, 03.2004, 6-7ss.
- Çamlı, Fevzi: Sarıkamış 1914. *Sarıkamış*, y1, n1, 03.2004, 32-34ss.
- Taşyürek, Muzaffer: Sarıkamış'ı Bilir misiniz?.., *Sarıkamış*, y1, n2, 04.2004, 5-9ss.
- Tayfur, Kemal: Kırılma Noktası: En Uzun Yıl: 1915. *Atlas*, No: 134, Mayıs 2004.
- Maraşlı, Recep: Sarıkamış Bozgunu. *Sarıkamış*, y1, n5-6, 07.2004 / 08.2004, 26-28ss.
- Şahin, İsmail Adil: Her yönü ile Sarıkamış Sempozyumu. *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, 27 (324), Aralık 2004, 6-7. ss. [dagmd]
- Bayur, Hikmet: I. Dünya Harbi'nde Kafkas Cephesi ve Sarıkamış Seferi. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (94-95), Kasım-Aralık 2004, 29-38. ss. [dagmd]
- Bayur, Hikmet. I. Dünya Harbi'nde Kafkas Cephesi ve Sarıkamış Seferi. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* (94-95) 11-12.2004, 29-39. ss. Bibliyografya. [mktp]
- Necefoğlu, Hacı. Sarıkamış'ta Cephenin Öteki Yüzü (Bir Rus Kaynağına Göre Sarıkamış Harekâtı - 1). — *Serhat Kültür*, 2004, No 16, s. 26,27.
- Necefoğlu, Hacı. Sarıkamış'ta Cephenin Öteki Yüzü (Bir Rus Kaynağına Göre Sarıkamış Harekâtı - 2). — *Serhat Kültür*, 2004, No 17, s. 22 - 24:
- İşcen, Yetkin: Sarıkamış üstünde kar... Aralık 2004. <http://www.gallipoli1915.org/sarikamis.htm>
- Ülker, Mustafa Birol: Sarıkamış kumandanı Hâfız Hakkı Paşa, cephede kitap yazarken şehid düştü. *Hürriyet Tarih*, 29.9.2004, 18. s.

Kaynakça

- [Hafız Hakkı Paşa] Enver Paşa'nın izinden gidip saraya damat oldu. *Hürriyet Tarih*, 29.9.2004, 19. s.
- Sönmez, Bingür: 1914 Sarıkamış Dramı Sırasında Şehit Olan 165 Sağlık Personelinin Anısına., 63. sayı, 23.01.2005. 8.sayfa. <http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/esaret/yazilar/sonmez.htm>
- Akçin, Burhan: Bingür Sönmez'i Paylaşmak. *Sarıkamış*, y2, n17, 07.2005, 2ss.
- Demirci, Zeki: Ateşin Buz Kestiği Yer "Sarıkamış Senfonisi". *Sarıkamış*, y2, n21-22, 11.2005 / 12.2005, 2ss.
- Sarıkamış Şehitleri Muhteşem Törenlerle Anıldı. *Sarıkamış*, y2, n21-22, 11.2005 / 12.2005, 3-6ss.
- Sarıkamış Şehitlerini Anma Törenlerinde Kars Valisi Nevzat Turhan'ın Açış Konuşması. *Sarıkamış*, y2, n21-22, 11.2005 / 12.2005, 7ss.
- Sarıkamış Belediye Başkanı İlhan Özbilen'in Törende Yaptığı Konuşma. *Sarıkamış*, y2, n21-22, 11.2005 / 12.2005, 8ss.
- Türkiye Kızılay'ı Sarıkamış Şehitlerini Anma Törenlerinde. *Sarıkamış*, y2, n21-22, 11.2005 / 12.2005, 9ss.
- Eyyüpoğlu, İsmail: 91. yılında Sarıkamış taarruzu -Hayaller, yalanlar ve gerçekler-. *Orman Mühendisliği*, 44 (10-11-12), Ekim-Kasım-Aralık 2005, 15-19. ss. [dagmd]
- Hacıömeroğlu, Mustafa: Beyaz ölüm Sarıkamış: 22 Aralık 1914. *Gökkubbe*, 5 (21), Ocak 2005, 39-41. ss. [dagmd]
- Bilgin, İsmail: Canın ve kanın donduğu yer: Sarıkamış. *Türk Edebiyatı*, 33 (376), Şubat 2005, 56-61. ss. [dagmd]
- Vefa, M. Salih: Sarıkamış faciasının düşündürdükleri. *Anadolu Çınar*, 2 (12), Ocak-Şubat 2005, 30-31. ss. [dagmd]
- Sarıkamış üzerinden propaganda savaşı. *Tarih ve Düşünce*, (56), Mart 2005, 27-34. ss. [dagmd]
- Balcı, Ramazan: Alman'a mecbur olduk. *Tarih ve Düşünce*, Sayı: 2005/2, 03.2005,
- Ural, Selçuk: "1914-1915 Yıllarında Kafkas Cephesi'nde Yaşanan Askerî Olayların Türk Basınındaki Yankıları", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, IV/4 (Erzurum 2005) s.65-89.
- Çalık, Ramazan - Muzaffer Tepekaya: Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın hastalıklar ve Ermeniler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, 2006, 205-228ss.
- Çavdar, Ayşe: Erzurum'dan Pire'ye; Uzun Bir Esaret Macerası. *Toplumsal Tarih*, 01.2006, 44-47ss.
- Kocal, Adem: Sarıkamış İnsanı Hüzne Boğuyor. *Karizma*, Ocak-Şubat-Mart 2006.
- Demirel, Muammer: Sarıkamış'ta Ermeni olayları = Armenian activities in Sarıkamış. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13 (31), 2006, 105-118. ss.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Yener, Ubeyd: Sarıkamış: Zemheriye karşı savaştılar ve "Şehit Düştüler". *Yarınlar İçin Düşünce Aylık Ulusal ve Uluslararası Analiz Dergisi*, 1 (4), Şubat 2006, 104-106. ss. [dagmd]
- Soytürk, Mete: Sarıkamış harekâtı: Alman genelkurmayı'nın bakış açısıyla... Neden Kafkasya'da bir cephe? *Popüler Tarih*, 6 (68), Nisan 2006, 44-48. ss. [dagmd]
- Koçal, Adem: Sarıkamış insanı hüzne boğuyor. *Karizma / Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 7 (25), Ocak-Şubat-Mart 2006, 167-168. ss. Makale; İsmail Bilgin'in "Sarıkamış/ Beyaz Hüzün" adlı eserinin tanıtımıdır. [dagmd]
- Dünya Savaşı'nda Sarıkamış ve Ardahan muharebelerinde esir alınarak Rusya'ya götürülen askerlerin trajik esaret serüveni. *Toplumsal Tarih*, Ocak 2006.
- Özuyar, Ali: Yedek subay Halil Bey'in günlüklerinde... Sarıkamış Harekâtı tanıklıkları. *Popüler Tarih*, 08.2006, 68- ss. [dagmd]
- Tatar, Ergin: Bir Sarıkamış Gazisi Şevket Süreyya Aydemir. *Sarıkamış*, y3, n31, 09.2006, 18ss.
- Musaoğlu, Ahmet: Kemikten Çalılıklar... Sarıkamış-Allahuekber. *Sarıkamış*, y3, n31, 09.2006, 19-20ss.
- Demirci, Zeki: Geçmiş Hatırlamak. *Sarıkamış*, y3, n34-35, 12.2006 / 01.2007, 2. s.
- Çamlı, Fevzi: Sarıkamış'tan Cumhuriyet'e. *Sarıkamış*, y3, n34-35, 12.2006 / 01.2007, 3-4ss.
- Yedek subay Halil Bey'in günlüklerinde... Sarıkamış Harekâtı tanıklıkları. *Popüler Tarih*, 01.2007.
- Doster, Neşe: Bir Beyaz Ölüm. *Sarıkamış*, y3, n34-35, 12.2006 / 01.2007, 5-6ss.
- Sarıkamış... Sarıkamış... Sarıkamış... *Sarıkamış*, y3, n34-35, 12.2006 / 01.2007, 14-15ss.
- Soytürk, Mete: Sarıkamış harekâtı: Alman genelkurmayı'nın bakış açısıyla... Neden Kafkasya'da bir cephe? *Popüler Tarih*, 6 (68), Nisan 2006, 44-48. ss.
- Eyyüpoğlu, İsmail: 91. yılında Sarıkamış taarruzu = The Sarıkamış attack at 91th anniversary. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13 (31), 2006, 93-103. ss.
- Akgün, Yaşar: Sarıkamış faciası. *Yarınlar İçin Düşünce Aylık Ulusal ve Uluslararası Analiz Dergisi*, 2 (14), Aralık 2006, 64-70. ss. [dagm]
- Neler Söylediler? *Sarıkamış*, y3, n34-35, 12.2006 / 01.2007, 20-21ss. (Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın ve Anavatan Partisi Genel Başkanı Erkan Mumcu'nun açıklamalarına yer verilmiş)
- Yıldız, Cemil: Sarıkamış harekâtı ve bazı gerçekler. *Türkav Kamu Çalışanlarının Sesi*, (24), Ocak-Şubat 2007, 20-22. ss.

Kaynakça

- Ekinci, Erdem: 1914 Sarıkamış Harekâtı. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, (242), Şubat 2007, 48-49. ss.
- Koraltürk, Murat: Ali Rıza Efendi'nin hatıraları. *Toplumsal Tarih*, Mayıs 2007, 82-84ss. [dagmd]
- Nişancı, Şükrü: "Az-İz"erin İzinde Sarıkamış'ta Bir Yürüyüş. *Türk Edebiyatı*, Sayı: 403/Mayıs 2007, 68-71ss. [dagm]
- Tutel, Eser: "Of! Offf! Geminin Adı Bile Silindi!". *Bütün Dünya*, sayı: 2007/08, 08.2007, 67-70ss.
- Sibgatullina, Elfine: 1. Dünya Savaşı Türk Esirlerinin Hatıralarında Tatarlar.
- Soytürk, Mete: Kazım Karabekir Paşa Anlatıyor: Sarıkamış Harekâtı-4

TEZLER

- Duman, Harun: "*Sarıkamış*" Adlı Eserin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana-bilim Dalı). İstanbul: 1986.
- Öğün, Tuncay: *Osmanlı-Rus harplerinde Sarıkamış ve Sarıkamış kasabasının ortaya çıkışı*. (Yüksek Lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Danışman: Doç. Dr. Salim Cöhçe. 1992. 144s. [yöktm Tez No: 23547]
- Özdemir, Yavuz: "*Enver Paşa'nın 3. Ordu Günleri*" (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi). Erzurum: 1994.
- Dilek, İbrahim: *Milli Mücadelede Sarıkamış ve Kars Harekâtımız*. (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü). Erzurum: 1995.
- Balcı, Ramazan: *Sarıkamış harekâtı*. (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü). İstanbul: 1999. 298 s. Danışman: Doç. Dr.. Mahir Aydın. [yöktm Tez No: 89780-isamk-kutup]
- Nuhoğlu, Vildan: *The battle of Sarıkamış: as it was fought- as it was told*. Thesis (M. A.)-Bogazici University. Institute for Graduate Studies in Social Sciences, 2002. 124 y.
- Güreşir, Salih Koralp: *Edebiyatımızda Sarıkamış Harbi* (1914). (Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı). İstanbul; 2006. 1x+187y.
- Ersöz, Ferya Çalış: *Sarıkamış Harekâtı'nın Toplumsal bellekteki izdüşümleri*. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı). Ankara: 2007.

TEZLER İÇİNDE BÖLÜMLER, SAYFALAR

- Mert, Niyazi: *Birinci Cihan Harbi'nde Kafkasya Cephesinde Türklerin Siyasi ve Askeri Rolü*. (Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü). 1957. 50y. [İÜ Merkez Kütüphanesi, İÜ Edebiyat Fak. Kitaplığı]

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Atararal, Metin: *Kars'ta Ruslarla Yapılan Savaşlar ve Kars'ın İşgali*. (Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü). 1963. 67y. [İÜ Merkez Kütüphanesi, İÜ Edebiyat Fak. Kitaplığı]
- Orkan, Fahrettin: *Kars Tarihinde Osmanlı-Rus Harpleri*. (Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü). 1974. 69y. [İÜ Merkez Kütüphanesi, İÜ Edebiyat Fak. Kitaplığı]
- Güven, Esin: *1. Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Türk esirleri ve Rusya Türkleri*. (Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü). İstanbul: 1996. 125y.
- Kutlu, Cemil: *1. Dünya savaşı'nda Rusya'daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülmeleri Faaliyetleri*. (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü). 1997. 472y. [YÖK Tez Merkezi]
- Öğün, Tuncay: *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi işçesi*. (Doktora. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). 1997. 379, s. Danışman: Prof. Dr.. Salim Cöhçe. Özgün Dili: Türkçe Tez No: 62364
- Karatepe, Mustafa: *1. Dünya Savaşında Kafkas Cephesi'nde tıfıslarla mücadele*. (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü). İstanbul: 1999. 87y. [yöktm]
- Koroğlu, Erol: *From propoganda to national identity construction: Turkish literature and the First World War, 1914-1918*. (Doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). İstanbul: 2003. 570 s.
- Oran Arslan, Nebahat: *1. Dünya Harbî'nde Türkiye'deki Rus savaş esirleri ve bunların iadeleri*. Doktora. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı. 2003. 279 s. Danışman: Y. Doç. Dr.. Cemil Kutlu.
- Öncü, Ali Servet: *Varlık gazetesi* (21 Ağustos 1921-31 Aralık 1923) (Yüksek lisans tezi) / Danışman: Doç. Dr. S. Esin Dayı. Erzurum, 2000. XII, 496 y. [yöktm]
- Türkan, Hakan: *Askeri Mecmua'da birinci dünya savaşı Türk cepheleleri* (1-145. sayılar) (hakanturkkan@mynet.com). (Yüksek Lisans. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. 2007). 157 s. [yöktm, Tez No: 206066]

TEBLİĞLER

- Alişoğlu, Vahit: Rus ve Azerbaycan Kaynaklarına Göre Sarıkamış Harekâtı. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 105-108ss.
- Altınkaynak, Erdoğan: Sarıkamış Harekâtı Ağrıtları, *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*, 4-6 Ekim Sarıkamış 2004. Kitap içinde: *Bütün Yönleriyle Sa-*

- arıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 255-279ss.
- Esenkaya, Ahmet: "Sarıkamış Harekâtı"nın (22 Aralık 1914- 18 Ocak 1915) İlk, Orta Öğretim, Üniversite Ders kitaplarındaki Aktarımı", *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004. İçinde: *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 135-152ss.
- Göktepe, Cihat: Sarıkamış Harekâtı ile İlgili Değerlendirmeler. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004. Kitap içinde: Sarıkamış Harekâtı ve Şehitler Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 125-134ss.
- Kahraman, İsmail: Gazeteci ve belgesel yönetmeni gözüyle Osmanlı Rus Harpleri ve Türk Kurtuluş Savaşında Kars ve Sarıkamış. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004. Kitap içinde tebliğ adı: 1677'den 1920'ye Türkler ve Ruslar Arasında Yapılan Savaş, Barış, Toprak Kayıpları ve Şehitliklerimiz. İçinde: *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 67-104ss.
- Karavaş, Zariye Şişman: Türk Edebiyatında Sarıkamış. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 281-289ss.
- Karavaş, Erdoğan: Şiirin tarihe tanıklığı. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004. İçinde: *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 291-302ss.
- Mahruki, Ali Nasuh: Sarıkamış Şehitlerimiz ve Kültürümüzde Şehitlik. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004.
- Necefoğlu, Hacı: Sarıkamış'ta Cephenin Öteki Yüzü (Bir Rus Kaynağına Göre Sarıkamış Harekâtı). *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu*. Editör Nurhan Aydın. İstanbul: Sarıkamış Kaymakamlığı, 2006. 109-124ss.
- Özdemir, Yavuz: Sarıkamış Harekâtı. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004.
- Sönmez, Bingür: 1914 Sarıkamış Dramı Sırasında Sağlık Hizmetleri (Audiovisual gösterim). *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004.
- Ural, Selçuk: Sarıkamış Harekâtının İstanbul Basınında Yankıları. *Bütün Yönleriyle Sarıkamış Sempozyumu* 4-6 Ekim 2004, Sarıkamış/ Kars 2004.

DERGİLER

Karın Kefen Olduğu Yer: Sarıkamış. *Şafak Günlükleri*. Aylık Çizgi Roman Dergisi, sayı: 3, tarih yok, 23s.

DİZİ YAZILAR

Şerif: Sarıkamış... *Akşam*, 15 Teşrin-i Evvel 1337 (1921) – 16 Kanun-ı Evvel 1337 (1921). (Bu dizi, Sarıkamış Dayanışma Grubu'nun web sitesinde (<http://www.sarikamisdayanismagrubu.com>) bulunmaktadır).

Topçuoğlu, Ümit Sinan: Sarıkamış 1914. *Türkiye*, 03.09.1985. (Dizi yazı 6 gün sürmüştür)

Refik, İbrahim: Sarıkamış şehidleri, (1-3). *Zaman*, (10211), 22 Aralık 1992, 8. s. Dizinin devamı; *Zaman*, 23-24 Aralık 1992, 8. s. [dagmd]

Tuğgeneral Ziya Yergök'ün anıları: Sarıkamış'tan esarete, (1-2) / yay. haz. Sami Önal, Öner Ciravoğlu. *Cumhuriyet*, 82 (29253), 09 Kasım 2005, 9. s. Dizinin devamı; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 2005, 9. s. [dagmd]

Kemal, Suavi (Haz.): Enver Paşa'nın hedefi. *Milli Gazete*, 23.12.2005.

Tenekeci, İbrahim:: Sarıkamış Harekâtı ve Enver Paşa. *Milli Gazete*, 22.12.2006.

Kahraman, İsmail: Devr-i Alem'den Kars ve Erzurum Belgeseli. *Gebze Gazetesi*, 12.07.2007

HABERLER

1914

İkdam, 10 Kanun-ı evvel 1330\23 Aralık 1914, Nr:6409. (Harekâtın başlama-sından bir gün sonra İkdam'da çıkan resmi bildiridir)

Kafkasya'da Çar. *İkdam*, 10 Kanun-ı evvel 1330\23 Aralık 1914, Nr:6409.

İkdam, 12 Kanun-ı evvel 1330\25 Aralık 1914, Nr:6411. (Haber, harekâtın durumu hakkındadır)

Asar-ı Şecaat ve Hamiyet. *İkdam*, 12 Kanun-ı evvel 1330\25 Aralık 1914, Nr:6411. (Haber, harekâtın durumu hakkındadır)

Anadolu'ya Bir Nazar. *İkdam*,.. Kanun-ı evvel 1330\.. Aralık 1914. (Harekâtın durumu hakkındadır)

Kafkasyalı Kardeşlerimizin Şecaati. *İkdam*, 13 Kanun-ı evvel 1330\26 Aralık 1914, Nr:6412. (Harekâtın durumu hakkındadır)

1915

İkdam, 19 Kanun-ı evvel 1330\01 Ocak 1915, Nr:6418. (Harekâtın durumu hakkındadır)

Kahraman Ordumuz Cephe-i Asliyesi Olan Kafkasya Hududundan 80-90 Kilo-metre İleri Yürüdü. Rusların En Mühim Mevkii-i Askeriyesinden "Sarıka-

Kaynakça

mış" da Azim Bir Muvaffakiyet Kazandık. Muzafferiyetimiz Tevali Ediyor. Kars ve Tilflis Yolundayız. *Sabah*, 22 Kanun-ı evvel 1330\04 Ocak 1915, Nr:9088

Vaziyet-i Askeriye. *Sabah*, 22 Kanun-ı evvel 1330\04 Ocak 1915, Nr:9088

Ruslar Sıkışmışlar. *İkdam*, 30 Kanun-ı evvel 1330\12 Ocak 1915, Nr:6428.

İkdam, 31 Kanun-ı evvel 1330\13 Ocak 1915, Nr:6429.

Kafkasya Vali-i Umumisi'nin Beyannamesi. *İkdam*, 2 Kanun-ı sani 1330\15 Ocak 1915, Nr:6431.

Sabah, 17 Kanun-ı sani 1330\30 Ocak 1915, Nr:9114

Rus Taarruz Planı. *İkdam*, 12 Kanun-ı sani 1330\25 Ocak 1915, Nr:6441

Sabah, 21 Kanun-ı sani 1330\03 Şubat 1915, Nr:9118

1996

Uray, Çağlar: 60 Bin Şehide Anıt. *Milliyet*, 13.10.1996, 4. s.

1999

Eroğlu'nu Donduran Klip. *Milliyet*, 31.01.1999, 2. s.

Askeri kırdıran Enver Paşa'. *Cumhuriyet*, ... 1999, 7. s.

Klip çekerken az daha donuyordu. *Hürriyet*, 31 Ocak 1999.

Hararlı, Demirhan: Bu klip dondurdu. *Kelebek*, 25.02.1999

Sarıkamış. *Hürriyet*, 22 Mart 1999.

Halâs unutulmadı. *Türkiye*, 23.09.1999.

2001

Allahuekber'deki şehitlere vefa. *Hürriyet*, 13 Ocak 2001.

Başlangıç, Celal: 'Okuryazar' bir gazeteci. *Radikal*, 11.08.2001

2003

Sarıkamış trajedisi CD'de. *Cumhuriyet*, 04.01.2003, 14. s.

Kalkan, Ersin: Sarıkamış'lı Geçmiş Zaman donarak ölen 90 bin askerin hikâyesi. *Hürriyet*, 18.1.2003, 11. s.

Sarıkamış'ta kar kalkmaz. *Hürriyet*, 9 Şubat 2003.

Bozkurt, Orhan: Sarıkamış'ın tarihi yeni baştan yazıldı. *Hürriyet*, 30.06.2003, 7. s.

Bir savaşın bilinmeyen öyküsü: 'Sarıkamış Harekâtı'. *Yeni Mesaj*, 6.7.2003.

Öznük, Enis - Yasin Çanakçı: Sarıkamış şehitleri 89 yıl sonra hatırlandı. *Zaman*, 7.7.2003.

Çizmeli, Orkun: Sarıkamış şehitlerine 'Anzak' usulü anma. *Akşam*, 7.7.2003.

Sarıkamış Harekâtı'nın perde arkası. *Yeni Mesaj*, 7.7.2003.

Karakurt, M. Emin: Allahuekber Dağları Şehitleri Anma Yürüyüşü yapıldı. *Zaman* (Doğu Anadolu), 15.07.2003.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

Bir facianın yıldönümü Bedeli: 90 bin şehit. *Hürriyet*, 20 Aralık 2003.

Şehitleri andılar. *Radikal*, 22.12.2003.

Karakurt, M. Emin - Sefer Hacıoğlu: Sarıkamış şehitleri 89 yıl sonra yâd ediliyor. *Zaman*, 22.12.2003.

Ata, Gürkan: 90 yıl sonra Sarıkamış yürüyüşü. *Cumhuriyet*, 22.12.2003.

Şehitler için yürüdüler. *Hürriyet*, 22 Aralık 2003.

2004

Öğrenciler Sarıkamış faciasını sahnede canlandırdı. *Zaman*, 12.1.2004.

90 yıl önce Sarıkamış'ta 165 sağlık personeli donmuştu. *Hürriyet*, 14 Mart 2004.

Yardımcıel, Mukadder: Kırmızı halısız olmaz! *Milliyet*, 28.04.2004

Karakurt, M. Emin: Sarıkamış Şehitleri'ni Anma Yürüyüşü başladı. *Zaman*, 10.07.2004.

Sarıkamış Şehitleri anıldı. *Akşam* (Karadeniz), 12.7.2004.

Şile'de Sarıkamış'ı Gördüm. *Sarıkamış*, y1, n5-6, 07.2004 / 08.2004, 3ss.

Karakurt, M. Emin: Sarıkamış Harekâtı 49 öğretim üyesi tarafından anlatılıyor. *Zaman*, 5.10.2004.

Karakurt, M. Emin: Sarıkamış Harekâtı başarıyla sonuçlansaydı, Turancılık fikri Orta Asya Türkleri'yle bütünleşecekti. *Zaman*, 7.10.2004.

Sarıkamış şehitleri için 90 bin fidan dikildi. 19.11.2004. *Zaman*, [Son dakika]

Morkoç, Recai - M. Emin Karakurt: Sarıkamış şehitlerini anan torunları iade-i itibar istiyor. *Zaman*, 21.11.2004.

İpek, Turgay: Kırmızı karanfil bekleyen heykeller. *Hürriyet*, 22.12.2004, 25. s.

Çölaşan, Emin: Sarıkamış faciası. *Hürriyet*, 22 Aralık 2004.

Sarıkamış'ta hüznü tören. *Radikal*, 24.12.2004, 8. s.

Bu kafalar. *Hürriyet*, 24 Aralık 2004.

Sarı, Ömer: Sarıkamış Harekâtı'nın 90. yılında şehitler anılacak. *Zaman*, 24.12.2004.

Sarıkamış şehitleri törenlerle anılıyor. *Zaman*, 24.12.2004.

Duvaklı, Melik: 'Dedemin bir mezarı bile yok, şehit düştüğü dağları görmeye gidiyorum'. *Zaman*, 25.12.2004.

Albayrak, Levent: Torunları anacak. *Akşam*, 25.12.2004.

Sarıkamış şehitleri anılıyor. *Cumhuriyet*, 25.12.2004, 3. s.

90 bin fidana kırmızı gül. *Hürriyet*, 25 Aralık 2004, 26. s.

Karakaş, Gökhan: Sarıkamış anısına. *Milliyet*, 25.12.2004, 18. s.

Allahuekber'i yine yaşadılar. *Radikal*, 25.12.2004.

Sarıkamış Harekâtı'nın 90. Yıldönümü, *Tercüman*, 25.12.2004.

Sarıkamış şehitleri için yola çıktılar. *Türkiye*, 25.12.2004.

90 bin şehid 90 yıl sonra anılıyor. *Yeni Mesaj*, 25.12.2004.

Kaynakça

- Sarıkamış Şehitlerini anmak için 150 kişilik bir grup uçakla Erzurum'a gitti. 25.12.2004. *Zaman*, [Son dakika].
- Sarıkamış'a gitmek için trenle yola çıkan kabile Erzurum'a ulaştı. 25.12.2004. *Zaman*, [Son dakika].
- TBMM Başkanı Arınç, Sarıkamış Harekâtı'nın 90. yılı sebebiyle mesaj yayınladı. 25.12.2004. *Zaman*, [Son dakika].
- Yazar Balcı: Sarıkamış harekâtı yazılmamış bir destandır. 25.12.2004. *Zaman*, [Son dakika].
- Sarıkamış şehitlerine kardan heykel. *Akşam*, 26.12.2004.
- Sadaksızların belgesi'. *Cumhuriyet*, 26.12.2004.
- Anma etkinlikleri başladı. *Cumhuriyet*, 26.12.2004, 8. s.
- Arınç: Şehadete koşuşun dramatik örneği. *Hürriyet*, 26 Aralık 2004, 24. s.
- Mezarlarını arayan Sarıkamış şehitlerinin gizli kalmış günlüğü. *Hürriyet*, 26 Aralık 2004.
- Önlerinde eğiliyoruz. *Hürriyet*, 26 Aralık 2004, 24. s.
- Yazılmamış bir destan. *Hürriyet*, 26 Aralık 2004.
- Sarıkamış, bir neslin dramı. *Milliyet*, 26.12.2004, 18. s.
- Sarıkamış mesajı. *Radikal*, 26.12.2004, 10. s.
- Tarihi sadakat dersi. *Sabah*, 26.12.2004.
- Orgeneral Özkök: Sarıkamış bir neslin dramıdır. *Zaman*, 26.12.2004.
- 90 bin şehidimize duygulu tören! *Gözcü*, 26.12.2004.
- Sarıkamış şehitleri anıldı. *Cumhuriyet*, 27.12.2004.
- Torunları başardı. *Tercüman*, 27.12.2004.
- Bakırcı, Cem - Onur Sağsöz - Mukadder Yardımcıel: Şehitlerle, 5 binlik randevu. *Hürriyet*, 27 Aralık 2004, 24. s.
- Allahuekber'e bin kişi yürüdü. *Radikal*, 27.12.2004, 9. s.
- Aydın, Sinan. Her adım bir şehit için. *Sabah*, 27.12.2004.
- Sarıkamış yürüyüşü sürüyor. Yeni Mesaj, 27.12.2004.
- Bastığın yeri toprak diyerek geçme, tanı! *Yeni Mesaj*, 27.12.2004.
- 90 bin şehidi anmak için Sarıkamış'a tırmandılar. *Zaman*, 27.12.2004.
- Karakurt, M. Emin: Torunları dedeleri için Allahuekber Dağları'na yürüdü. *Zaman*, 27.12.2004.
- Sarı, Ömer: Sarıkamış dramını sanatıyla ifade ediyor. *Zaman*, 27.12.2004.
- Sarıkamış'ın Hatırlattıkları. *Cumhuriyet*, 28.12.2004
- Sarıkamış'a Rus tartışması. *Hürriyet*, 29.12.2004, 25. s.
- Sağgöz, Onur: Sarıkamış'a davet tartışması. *Milliyet* (İstanbul Taşra baskısı), 29.12.2004, 19. s.
- Karakurt, M. Emin: Kayakçılar, şehitler için gece meşaleli kayak gösterisi yaptılar. *Zaman*, 29.12.2004.
- Sarıkamış'a Çanakkale Şehitliği gibi anıt yapılacak. *Zaman*, 30.12.2004.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

2005

- Sarıkamış şehitleri anıldı. *Aksiyon*, Sayı: 526 - 03.01.2005.
- Arzular dün de Musul Irak'ta kaldı. *Akşam*, 4.1.2005.
- Sarıkamış faciası. *Cumhuriyet*, 7.1.2005, 16. s.
- Abdullah Kılıç: 'Sarıkamış'taki şehit sayısı 90 değil 35 bin'. *Zaman*, 8.1.2005.
- Abartmaya meraklıyız... *Hürriyet*, 9 Ocak 2005.
- Karakurt, M. Emin: Sarıkamış şehitleri Ankara'da anılacak. *Zaman*, 14.1.2005.
- Aksu, Fatma: Kitaptaki ayıp. *Hürriyet*, 18.1.2005, 18. s.
- Uygur, Yasin: Sarıkamış'ta 40 bin asker şehit oldu. *Aksiyon*, n533 - 21.02.2005, 71. s.
- Uslubaş, Tolga: Sarıkamış fiyasko değil! *Türkiye*, 14.03.2005.
- Karakurt, M. Emin: Sarıkamış Şehitleri'nin toprağı Çanakkale'deki silah arkadaşlarına götürüldü. *Zaman*, 17.3.2005.
- Tülek, Vehbi: Sarıkamış'tı bilir misiniz? *Türkiye*, 20.04.2005.
- Tarihe tanıklık edenler... *Cumhuriyet*, 24.6.2005.
- Sarıkamış şehitleri anılacak. 9.7.2005. *Zaman*, [Son dakika].
- Sarı, Ömer: 91. yıl dönümünde Sarıkamış Şehitleri anıldı. *Zaman*, 17.7.2005.
- Sağsöz, Onur: Bu dağlar kardı içinde 90 bin şehit vardı. *Hürriyet*, 18.7.2005, 20. s.
- Allahuekber Dağı Şehitliği'ne saygı tırmanışı başladı. *Zaman*, 23.7.2005.
- 90 bin şehide saygı tırmanışı. *Akşam*, 23.07.2005.
- Sarıkamış şehitleri anılıyor. *Milli Gazete*, 24.07.2005.
- Sarıkamış şehitleri unutulmadı. *Türkiye*, 25.07.2005.
- Sarıkamış hâtırasına müze açılıyor. *Yeni Mesaj*, 25.7.2005.
- Pektaş, Ali: Sarıkamış Şehitleri'ni anma programı Erzurum ve Kars'ın arasını açtı. *Zaman*, 26.7.2005.
- Saygı yürüyüşünde yapılanlar provokasyon'. *Zaman*, 27.7.2005.
- Tekmanlı, İkrâm: Anmada 'halay' kavgası. *Radikal*, 27.7.2005, 2. s.
- Karakurt, M. Emin: İlhan Özbilen: Provokasyon konusunda Vali'yi uyarmadım. *Zaman*, 28.7.2005
- Pektaş, Ali: Erzurum ile Kars arasında Sarıkamış savaşı. *Zaman*, 31.07.2005.
- Sarıkamış'ta hüznü mola. *Cumhuriyet*, 6.10.2005.
- 90 bin şehidin anısına. *Yeni Mesaj*, [Son haber].
- Anadolu'dan Sarıkamış'a türküler. *Yeni Mesaj*, 13.10.2005.
- Şık, Nursin: 90 bin şehit için Sarıkamış'a anıt. *Akşam*, 17.11.2005.
- Yılmaz, İhsan: Murekkebi Kurumadan. *Hürriyet*, 18 Kasım 2005.
- Özhan Eren'den albüm ve kitap. *Milliyet*, 11.12.2005
- Özhan Eren'den Albüm ve Kitap. *Milliyet*, 11.12.2005
- Kuşen, Mustafa: Dağcılar Sarıkamış şehitlerini anmak için Allahuekber dağlarından geçecek. *Zaman*, 14.12.2005.

Kaynakça

- Izmirli dağcılar şehitleri anacak. *Akşam* (Ege), Sarıkamış Kitaplığı. *Hürriyet Keyif*, 17.12.2005, 19. s.
- Anadolu Gençlik Dergisi Sarıkamış'ı unutmuyor unutturmuyor... *Milli Gazete*, 20.12.2005.
- Tam 90 bin kişiydiler. *Milli Gazete*, 20.12.2005.
- Özhan Eren Sarıkamış'ı anlatıyor. *Evrensel*, 21.12.2005.
- Beyaz ölümün 91. yılı. *Ortadoğu*, 22.12.2005.
- Gençler Sarıkamış'ta. *Milli Gazete*, 22.12.2005.
- Erzurum-Kars polemigi Sarıkamış Harekâtı Şehitleri'ni anma yürüyüşünü iptal ettirdi. *Zaman*, 23.12.2005.
- Kaban, Murat: Vali Nevzat Turhan: Programı sahiplendiği için ERVAK'ı dahil etmedik. *Zaman*, 23.12.2005 (Bölge haberleri)
- Şehitler Kur'an'la yâd edildi. *Milli Gazete*, 24.12.2005.
- Altuntaş, Cevdet: Sarıkamış şehitleri için 270 Hatm-i Şerif okundu. *Zaman*, 24.12.2005.
- Alatürk, Ensar: Sarıkamış Şehitleri ev ve camilerde okunan hatim ve dualarla anıldı. *Zaman*, 24.12.2005.
- AGD Başkanı Töngüş: Sarıkamış'tan ibret alınmalı. *Milli Gazete*, 25.12.2005.
- 90 bin şehide 91. yıl sergisi. *Hürriyet*, 25 Aralık 2005.
- Çanakkale'den sonra Sarıkamış. *Aksiyon*, Sayı: 577 - 26.12.2005.
- 90 bin şehidin acısı 90 yıldır dinmedi. *Akşam*, 26.12.2005.
- Orgeneral Özkök'ten, Sarıkamış Şehitleri için mesaj: "Onları şükranla anıyoruz". *Cumhuriyet*, 82 (29300), 26 Aralık 2005, 3. s. [dagmd]
- Sarıkamış şehitleri için yürüdüler. *Cumhuriyet*, 26.12.2005, 1. ve 3. s.
- 'Vatan fikri yerleşti'. *Milliyet*, 26.12.2005, 14. s.
- Sarıkamış şehitleri için.. *Radikal*, 26.12.2005, 3. s.
- Daha nice şehitler vermeye hazırız'. *Sabah*, 26.12.2005.
- Donarak yokolan ordunun öyküsü. *Sabah Pazar*, 26.12.2005.
- Allahüekber'de -15 derecede şehitlere saygı yürüyüşü. *Vatan*, 26.12.2005.
- Şehitlerimize yürüdük!.. *Yeni Mesaj*, 26.12.2005.
- Sarıkamış şehitleri yürüyüşle anıldı. *Zaman*, 26.12.2005.
- Eksi 15'te 3 saat'le andılar. *Hürriyet*, 26.12.2005, 24. s.
- Özhan Eren kimdir? *Sabah*, 31.12.2005.

2006

- Sarıkamış Şehitleri Yurdun Dört Bir Yanında Törenlerle Anıldı. *Sarıkamış Dergisi*, y3, n34-35, Ocak 2006-2007, 17-19ss.
- Şehitlerimizin kemikleri sızlıyor. *Milli Gazete*, 06.01.2006.
- 75 bin kişilik ordu nasıl olur da 90 bin şehit verir? *Hürriyet*, 1 Ocak 2006.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Ömer Sarı, Selim Karahan: Vatan için şehit düşen Sarıkamış Şehitleri çiçeklerle ve rahmetle anıldı. *Zaman*, 5.1.2006.
- Sarıkamış'ta başımıza neler geldi? *Yeni Mesaj*, 5.1.2006.
- Aksoy, Zeynep: Esaret bile Sarıkamış'tan daha iyiydi. *Radikal* 6.1.2006.
- Kırım Derneği'nde Sarıkamış sohbeti. *Türkiye*, 6.1.2006.
- Kayıp şehitlikleri arıyor. *Hürriyet*, 6 Ocak 2006.
- 'Allahuekber Şehitleri' unutulmasın. *Yeni Asya*, 6.1.2006.
- Sarıkamış şehitlerine resmi anma töreni için tasarı hazırlıyor. *Zaman*, 19.1.2006.
- Fırat, Gülay: Sarıkamış soğuk salonda anılacak. *Milliyet*, 26.01.2006.
- Sarıkamış şehitleri İstanbul'da konserle anılacak. *Zaman*, 27.1.2006.
- Babacan, Emin: Sarıkamış şehitleri için konser. *Akşam*, 27.1.2006.
- Sarıkamış şehitleri için kar yağacak. *Hürriyet*, 27 Ocak 2006.
- Donuyorum ben ana. *Takvim*, 28.01.2006.
- Donuyorum ben ana. *Hürriyet*, 28.01.2006.
- Bize gülümseyen son kahramanlar. *Zaman*, 29.1.2006.
- Serbest, Eyüp: Kar yağdırıp şehit andılar. *Hürriyet*, 30.1.2006, 20. s.
- 'Ateşe Dönen Dünya' Belgeselinin Galası Kars'ta yapıldı. *Günaydın*, 30.12.2006.
- Sarıkamış şehitlerini anma konseri Harbiye Askeri Müze'de... *Bizim Gazete*, 30.01.2006.
- Sarıkamış'a yapay kar. *Posta*, 30.01.2006.
- Onlar 120 bin kahramandı. *Tercuman* - 30.01.2006.
- Sarıkamış'ın üstünde kar Altında Mehmet'im yatar. *Hürriyet*, 30 Ocak 2006.
- Devrez, Burcum: Sarıkamış'ı hissederek andılar. *Milliyet*, 30.1.2006, 4. s.
- Sahneye Sarıkamış karı yağdı. *Milliyet*, 30.01.2006
- Sarıkamış belgeseli. *Cumhuriyet*, 21.02.2006, 1. s.
- Sarıkamış belgeseli. *Hürriyet*, 21 Şubat 2006.
- 90.000 şehit Sarıkamış belgeselinde anlatılacak. *Gözcü*, 21.02.2006.
- Sarıkamış faciasının öyküsü. *Cumhuriyet*, 23.02.2006.
- Sarıkamış'ta yaşanan dram belgesel oldu. 23.2.2006.
- Sarıkamış Faciası'nın öyküsü. *Cumhuriyet*, 23.2.2006.
- İmam hatibe ziyaret. Başbakan tezahüratlar altında girdiği Kars Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 20 dakika kaldı. Erdoğan daha sonra gittiği Sarıkamış'ta 'Büyük dedemi burada kaybettim' dedi. *Milliyet*, 25.02.2006
- Şimdi tam zamanı! *Aksiyon*, Sayı: 586 - 27.02.2006.
- Sarıkamış hâtırasına belgesel çekim. *Yeni Mesaj*, 27.2.2006.
- 90 bin şehit için devlet töreni. *Sabah*, 5.3.2006.
- Aktaş, Pınar: Üçer'den tarihine vefa. *Milliyet*, 13.03.2006

Kaynakça

- Talan, Serkan: Şehitler haftasında tarih kitaplarının fiyatı ucuzladı. *Zaman*, 19.3.2006.
- Tuğgeneral Ziya Yergök, NTV-MSNBC; 14:41 17 Nisan 2006 Esaret Anılarından
- Sarıkamış Harekâtı yeniden gündemde. *Popüler Tarih*, 04.2006.
- Sarıkamış'ta unutulmayan yıllar. *Yeni Mesaj*, 18.4.2006.
- Kaban, Şükran: Sarıkamış'a Gelibolu modeli! *Türkiye*, 24.04.2006.
- Pozitif'ten pozitif yayıncılık. *Milli Gazete*, 01.05.2006.
- Yaşar, Selçuk: Kardeş mezarının sonsuzluk nöbetçisi. *Hürriyet*, 3.7.2006, 21. s.
- Allahuekber'de donan 90 bin genç anısına anıt. *Radikal*, 11.07.2006.
- Sarıkamış Harekâtı. *Cumhuriyet*, 14.07.2006.
- Sarıkamış'ın hesabı sorulmalı. *Türkiye*, 16.07.2006.
- Bardız şehitliği açıldı. *Cumhuriyet*, 17.7.2006.
- Sarıkamış Şehitleri Anıtı Törenle Açıldı. *Bizim Gazete*, 17.07.2006
- Sarıkamış şehitlerine minnet ve şükranla... *Hürriyet*, 17.07.2006.
- Sonsuzluk nöbeti. *Hürriyet*, 17.7.2006, 3. s.
- Sarıkamış şehitleri anıtlasıtı. *Milliyet*, 17.07.2006
- Sarı, Ömer: Sarıkamış şehitleri, torunları tarafından yâd edildi. *Zaman*, 17.7.2006.
- Allahüekber şehitleri. *Hürriyet*, 21 Temmuz 2006
- Torunları, 90 bin şehit anısına Allahuekber Dağı'na 5. kez tırmanacak. 22.7.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Özmenek, Elif: Sarıkamış'ın sadece acıklı değil, onurlu hatırası da anılmalı. *Referans*, 22.07.2006
- Sarıkamış şehitleri anılıyor. *Hürriyet*, 22 Temmuz 2006.
- Kaban, Murat: Sarıkamış şehitleri rahmetle anılıyor. *Zaman*, 23.7.2006.
- Sarıkamış ümitle başlayan; ancak hazin biten bir harekâttır'. *Zaman*, 23.07.2006.
- Gen. Büyükanıt appointed chief of general staff. *Turkish Daily News*, 9.8.2006
- Yardımcıel, Mukadder: Şehitler için 'saygı yürüyüşü'. *Hürriyet*, 23 Temmuz 2006.
- Sarıkamış şehitliğinin traktörle sürüldüğü iddiası. *Hürriyet*, 28 Eylül 2006.
- Şehit mezarlarının sürülerek fidan dikildiği iddiası. *Hürriyet*, 28 Eylül 2006.
- Sarıkamış şehitlerinin mezarlarını sürüyorlar. *Hürriyet*, 29.9.2006, 25. s.
- Bu ne rezalet! Sarıkamış'ta donarak can veren 90 bin şehide saygısızlık. *Yeniçağ*, 29.9.2006.
- Sarıkamış şehitlerinin sürülen mezarları TBMM'de. *Vatan*, 16.10.2006.
- Yardımcıel, Mukadder: Yine sürmüşler. *Hürriyet*, 16 Ekim 2006.
- Şehitlere bir ayıp daha. *Hürriyet*, 16.10.2006.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Yardımcıel, Mukadder: Şehit mezarlarının sürülmesi Meclis'e soruldu. *Hürriyet*, 16 Ekim 2006.
- Akagündüz, Ülkü Özel: Mustafa Kutlu'dan 'Menekşeli Mektup'. *Aksiyon*, Sayı: 621 - 30.10.2006.
- Akpolat, Barış: Kurtuluş Savaşı cephelerine yolculuk. *Hürriyet*, 3 Kasım 2006.
- Türkiye Şehitlerine Yürüdü... Arınç: "Sarıkamış Kardelen Şehitlerinin Yurdu-dur". Meclis Bülteni, n131, 12.2006.
- Eskişehirli Sarıkamış Şehitleri İçin Yürüdüler. *Sarıkamış Dergisi*, y3, n34-35, Aralık 2006-Ocak 2007.
- Sarıkamış şehitleri devlet töreniyle anılacak. 7.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Sali, Ali: Türkiye resimlendi sıra garlarda. *Yeni Şafak*, 7.12.06.
- Altuntaş, Cevdet: Sarıkamış Şehitleri, Kızılay'ın katkısıyla anılacak. *Zaman*, 8.12.2006.
- Akkaya, Mürteza: Diyanet'e Sarıkamış konferansı. *Hürriyet*, 15.12.2006, 4. s.
- Sarıkamış şehitleri için dua ettiler. 17.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Ergül'den ağıt: Bir Beyaz Ölüm... *Cumhuriyet*, 17.12.2006, 7. s.
- Kaban, Murat: Sarıkamış Şehitleri'nin 'anlamlı' anılması için kar yağışı bekleniyor. *Zaman*, 20.12.2006.
- Sarıkamış faciası belgeseli' yürekleri yakacak. 21.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Okuyunuz. *Hürriyet*, 21.12.2006.
- Sarıkamış belgeseli. *Cumhuriyet*, 22.12.2006.
- Ağlatan belgesel bu akşam ekranda. *Hürriyet Kelebek*, 22.12.2006, 6. s. 22 Aralık 2006.
- Tercanlı, Kürşat: 'Sarıkamış, bir destanın adıdır'. *Hürriyet*, 22 Aralık 2006.
- Sarıkamış şehidleri anılıyor. *Milli Gazete*, 22.12.2006.
- Sarıkamış Harekâtı ve Enver Paşa. *Milli Gazete*, 22.12.2006.
- Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış. *Milli Gazete*, 22.12.2006.
- Sarıkamış, bir destanın adıdır'. *Vatan*, 22.12.2006.
- Onbinler Sarıkamış şehitleri için yürüyecek. 22.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Sarıkamış'ta, kar altında Mehmetçik yatar! *Zaman*, 22.12.2006.
- Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış. *Yeni Asya*, 22.12.2006, 15. s.
- Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış. Vatan TV, 22.12.2006, 5. s.
- Sarıkamış Şehitleri Belgesel Oldu. *Türkiye*, 22.12.2006, 18. s.
- Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış. *Takvim*, 22.12.2006, 4. s.
- Sarıkamış'a Gömülen Tarih. *Radikal*, 22.12.2006, 17. s.
- Documentary on Sarıkamış tragedy. *Turkish Daily News*, 22.12.2006
- Donarak Öldüler. *Milliyet*, 22.12.2006, 26. s.
- Sarıkamış Şehitleri Ekranda. *Posta*, 22.12.2006, 6. s.
- Sarıkamış Belgeseli. *Forum*, 22.12.2006, 12. s.

Kaynakça

- Ateşe dönen dünya. *Bugün*, 22.12.2006, 20. s.
- 'Enver Bey'in Anısına. Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış. *Birgün*, 22.12.2006, 13. s.
- Ateşe Dönen Dünya. *Yeni Şafak*, 22.12.2006, 16. s.
- Sarıkamış'tan Çıkarılacak Dersler. *Kelebek*, 22.12.2006, 10. s.
- Sarıkamış şehitleri anılıyor. *Hürriyet*, 23 Aralık 2006.
- Sarıkamış martyrs to be remembered. *Turkish Daily News*, 23.12.2006
- Sarıkamış şehitleri kar altında anıldı. *Türkiye*, 23.12.2006.
- Sarıkamış Şehitleri Anılıyor. 23.12.2006 <http://www.gercekgundem.com/?p=34554>
- Arınç: Sarıkamış dramını anlatmak çok zor. 23.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış. *Yeni Mesaj*, 23.12.2006
- Bakan Koç hem ağladı, hem ağlattı. *Zaman*, 23.12.2006.
- Karahan, Selim: Sarıkamış Şehitleri 92. yılında şehitlikte yâd edildi. *Zaman*, 23.12.2006.
- Kılınç, Cumhur: 'Kar Altında Memed'im Yatar'. 23.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Sarıkamış şehitleri anıldı. *Cumhuriyet*, 24.12.2006.
- Büyükkanıt'ın Sarıkamış Mesajı. 24.12.2006 <http://www.gercekgundem.com/?p=34722>
- Arınç Sarıkamış şehitleri için yürüdü. *Hürriyet*, 24 Aralık 2006.
- Bakanlıktan tarih hamlesi. *Hürriyet*, 24 Aralık 2006.
- Büyükkanıt'tan Sarıkamış mesajı. *Hürriyet*, 24 Aralık 2006.
- Yardımcıel, Mukadder - Onur Sağsöz: Sarıkamış, kardelen şehitlerinin yurdu. *Hürriyet*, 24.12.2006, 27. s.
- Sağsöz, Onur - Mukadder Yardımcıel: Sarıkamış şehitleri anıldı. *Hürriyet*, 24.12.2006.
- Sarıkamış unutulmadı. *Milliyet*, 24.12.2006
- Sarıkamış kardelen şehitlerinin yurdu'. *Radikal*, 24.12.2006.
- Taşdemirci, Murat: 'Sarıkamış çok güzel şehitleri anıyordum'. *Sabah*, 24.12.2006.
- Sarıkamış kendini feda etme destanı. *Türkiye*, 24.12.2006.
- Cumhuriyet'in harcı, kahramanların akıttığı kanlarla yoğruldu'. 24.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Eksi 20 derecede Sarıkamış şehitleri anıldı. 24.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Sarıkamış şehitleri yakınlarına madalya verilsin'. *Zaman*, 24.12.2006.
- Türkiye, şehitlerine yürüyor. 24.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Sarıkamış törenlerine ağırlık vereceğiz'. *Zaman*, 24.12.2006.
- Sarıkamış şehitleri tipi altında anıldı. *Akşam*, 25.12.2006.
- "Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış" belgeseli. *Dokuz Sütun*, 25.12.2006

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Kaban, Murat: Arınç, Sarıkamış şehitleri için eksi 20 derecede yürüdü. *Zaman*, 25.12.2006
- Sarıkamış, 'vatan' fikrini yerleştirdi'. *Cumhuriyet*, 25.12.2006, 4. s.
- Sarıkamış şehitleri için yürüdüler. *Cumhuriyet*, 25.12.2006.
- Sağsöz, Onur - Mukadder Yardımcıel: Şehitlere yürüdüler. *Hürriyet*, 25.12.2006, 23. s.
- AGD, Sarıkamış şehitlerini unutmadı. *Milli Gazete*, 25.12.2006.
- Sarıkamış Şehitleri İçin Yürüdüler. *Yeni Asır*, 25.12.2006
- Sağsöz, Onur - Mukadder Yardımcıel: Şehitlere saygı için yürüdüler.
- Sarıkamış'ta zorlu anma. *Radikal*, 25.12.2006.
- Taşdemirci, murat: Sarıkamış şehitleri için 10 kilometre yürüdüler. *Sabah*, 25.12.2006.
- Kırca, Sarıkamış'tan canlı yayın yapacak. *Sabah*, 25.12.2006.
- Sarıkamış unutulmadı. *Türkiye*, 25.12.2006.
- Şehit yatağında saygı yürüyüşü. *Vatan*, 25.12.2006.
- Şehitlere yürüdüler. *Yeni Şafak*, 25.12.2006.
- Türkiye şehitlerine yürüdü. *Yeni Asya*, 25.12.2006.
- Sarıkamış şehitleri unutulmadı. *Yeniçağ*, 25.12.2006.
- Sarıkamış Şehitleri anıldı. *Yeni Mesaj*, 25.12.2006.
- Sarıkamış'ta 90 bin askerin şehit olduğu doğru değil'. 25.12.2006. *Zaman*, [Son dakika].
- Ünal, Ahmet: Bir Hüznün Tarihi Sarıkamış. *Zaman*, 25.12.2006.
- Siyaset Meydanı özel. *Sabah*, 25.12.2006.
- Şehitler anılıyor. *Yeni Asya*, 26.12.2006.
- Şık, Barkın: Org. Büyükanıt'tan Birlik Mesajı: Cumhuriyetin harcı 'herkesle' doğruldu. *Milliyet*, 26.12.2006
- Bulut, Arslan: Bugün de Bir Sarıkamış Faciası Tezgahlanıyor. *Yeniçağ*, 27.12.2006
- Sabuncuoğlu, Kadir: Dağcılar döndü şehitler dönmedi. *Hürriyet*, 27.12.2006, 27. s.
- Türk doktorun 'buğu sandığı' tifüsü bitirmiş. *Hürriyet*, 27.12.2006.
- Bir sandık, bir kazan ve iyi bir fikir yüz binlerce kişiyi kurtardı. *Radikal*, 27.12.2006.
- Sarıkamış' canlandırıldı. *Sabah*, 27.12.2006.
- Sarıkamış belgeselinin galası Kars'ta yapıldı. *Türkiye*, 27.12.2006.
- Tifüsü 'buğu sandığı' önledi. *Yeni Şafak*, 27.12.2006.
- Sarıkamış şehitleri belgeseli hazırlandı. *Vatan*, 28.12.2006.
- Sarıkamış Belgeseli'nin Galası Kars'ta yapıldı. *Son Saat*, 28.12.2006
- Ilıcak, Nazlı: Vatani Bize Armağan Edenler. *Takvim*, 28.12.2006

Kaynakça

- Yıldırım, Orhan: Sarıkamış Şehitleri için 'Morkardelen' belgeseli çekildi. *Zaman*, 29.12.2006.
- Ateşe Dönen Dünya'nın galası yapıldı. *Önce Vatan*, 29.12.2006.
- Ateşe Dönen Dünya'nın galası yapıldı. *Anayurt*, 29.12.2006.
- 'Ateşe dönen Dünya' belgeselinin Galası Kars'ta yapıldı... *Tünaydın*, 30.12.2006

2007

- Dedem Enver Paşa bir kahramandı. *Sabah*, 1.1.2007.
- Babam için 'Donarak öldü' dediler, yalan. *Sabah*, 1.1.2007.
- Sarıkamış'ta ölen 18 bin askerin değeri yok muydu? *Sabah*, 2.1.2007.
- Yenilgiden o sorumludur. *Sabah*, 2.1.2007.
- Enver Paşa hain miydi? *Sabah*, 2.1.2007.
- Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış. *Türkiye*, 02.01.2007
- Sarıkamış'ı hiç böyle görmediniz. *Yeni Şafak*, 3.1.2007
- Yenilgiden O sorumludur. *Sabah* - 05.01.2007.
- Bir hüznün tarihi: Sarıkamış. *Zaman*, 05.01.2007.
- Kaban, Murat: 'Enver Paşa iyi bir ordu teşkilatçısıydı'. *Zaman*, 5.1.2007.
- Kaban, Murat: 'Enver Paşa iyi bir ordu teşkilatçısıydı'. *Zaman*, 05.01.2007.
- Salihoglu, M. Latif: Enver Paşa (2). *Yeni Asya*, 6.1.2007.
- Sarıkamış şehitleri Kadirga'da anıldı. *Zaman*, 08.01.2007
- Sarıkamış şehitleri Kadirga'da anıldı. *Zaman*, 8.1.2007.
- Türk Dünyasına Hizmet Ödülleri herkesi memnun etti. *Zaman*, 8.1.2007.
- Türk dünyasına hizmet ödülleri herkesi memnun etti. *Zaman*, 08.01.2007.
- Aslında 'Sarıkamış' Karadenizde kaybedildi. *Milli Gazete*, 08.01.2007.
- Her evden yükselen acı bir ağıttır 'Sarıkamış'. *Milli Gazete*, 09.01.2007
- Türksav ödülleri sahipleri belli oldu. *Yeni Mesaj*, 09.01.2007.
- "Ateşe Dönen Dünya: SARIKAMIŞ" Belgeseli İzleyenleri Ağlattı. *Eko Vitrin*, 09.01.2007.
- Özdemir, Ahmet: Sarıkamış'ta "Beyaz Ölüm". *Bizim Gazete*, 10.01.2007.
- Oğuz, Mustafa: Sarıkamış Sibirya hattında yaşananlar. *Milli Gazete*, 10.01.2007.
- Sarıkamış'ı unutmadık. www.bugun.com.tr/?pid=28255
- Kardelenler için. www.bugun.com.tr/?pid=28433
- Türk dünyasına hizmet ödülü. *Yeni Şafak*, 13.01.2007.
- "Sarıkamış şehitlerini ziyaret ibadettir, umre yerine geçer" 18 Ocak 2007 (*Hürriyet*, 19.01.2007, 20. s.)
- Sarıkamış şehitlerini ziyaret Umre'dir. *Hürriyet*, 24.01.2007.
- "Zor Yıllar" bir döneme ışık tutuyor. *Yeni Asır*, 01.02.2007
- Yalnız, Murat - Semin Gümüşel: Kerkük İkinci Sarıkamış olmasın. *Yeni Aktüel*, Sayı: 83, 8-14 Şubat 2007, 42-48ss. [dagm]
- Bingür Sönmez'den Sarıkamış konferansı. *Gebze Haber*, 22.02.2007.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Sarıkamış konferansı. *Gebze*, 24.02.2007.
- Şehit torunlarından örnek davranış. *Gebze*, 25.02.2007.
- Sarıkamış şehitleri ve Gebze. *Gebze*, 27.02.2007.
- Onların hepsi kahraman. *Gebze Haber*, 27.02.2007
- Sarıkamış şehitlerine Gebze Vefası. *Kocaeli Marmara*, 28.02.2007.
- Nargin şehitlik olsun. *Hürriyet*, 3 Nisan 2007. (Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'e bir mektup gönderen AKP Balıkesir Milletvekili Turhan Çömez, 1. Dünya Savaşı'nda 10 bine yakın esir Türk askerinin Ruslar ve Ermeniler tarafından şehit edildiği Bakü açıklarındaki Nargin Adası'nın şehitlik yapılmasını önerdi.)
- Sarıkamış şehitleri Ordu'da anıldı. *Zaman*, 01.05.2007
- Tortop, Özsel: "Bir haftaya kadar taburlarda bir tek Ermeni kalmaz". Sarıkamış Harekâtı'nın son kara kutusu Ali Rıza Efendi'nin günlüğü tartışma yaratacak! *Yeni Aktüel*, Sayı: 95, 2007-18, 03-09.Mayıs.2007, 48-50ss. [dagmd]
- Irmağın 'Ulak'ına rekor destek. *Radikal*, 12.05.2007
- Türk Dünyası Hizmet Ödülleri verildi. *Hürriyet*, 16 Mayıs 2007
- Çalışkan, Mehmet: Özcan Deniz çavuş olacak. *Günaydın*, 16 Mayıs 2007.
- Türk Dünyasına Hizmet Ödülleri Sahiplerini Buldu. *Türkiye*, 18.05.2007.
- 90 bin şehide harekât müzesi. *Hürriyet*, 21 Mayıs 2007
- Sarıkamış'a Savaş Müzesi Açılıyor. 90 bin şehid hatırasına!.. *Anadoluda Vakit*, 02.06.2007
- Çakkal, Ömer: Sarıkamış film oluyor. *Yeni Şafak*, 02.07.2007
- Sınır ötesi isteyenlere Enver Paşa'yı hatırlattı. *Vatan*, 06.07.2007, 23. s.
- Sınır ötesine Sarıkamış örneği. *Milliyet*, 6.7.2007
- Gül 'Sarıkamış'ı hatırlattı. *Radikal*, 06.07.2007
- Gül, 'Sarıkamış'ı hatırlattı. *Radikal*, 06.07.2007
- Sarıkamış'la ne alakası var. *Hürriyet*, 7 Temmuz 2007, 21. s.
- Çalışkan, Mehmet: Truvalı Helen Sarıkamış'ta. *Günaydın*, 10 Temmuz 2007.
- Sarıkamış Şehitleri anısına dev bayrak. *Zaman*, 18.07.2007
- Sarıkamış'ta Şehitlerimize 150 Metrekarelik Türk Bayrağı. *Günboyu*, 19.07.2007
- Sarıkamış şehitleri anısına dev bayrak... *Bizim Gazete*, 19.07.2007
- Şarıkamış 'ta Şehitlerimize 150 Metrekarelik Bayrak. *Dokuz Sütun*, 19.07.2007
- Eski bakan general oluyor. *Sabah*, 21.07.2007
- İpek, Turgay: 50 km'den görülecek. *Hürriyet*, 22.07.2007, 16. s.
- Bakırcı, Cem: Gelibolu'dan Sarıkamış'a. *Hürriyet*, 29.07.2007, 16. s.
- Sarıkamış şehitleri anılıyor. *Sabah*, 29.07.2007
- Sarıkamış şehitleri için dev bayrak. *Zaman*, 29.07.2007
- Sarıkamış harekâtında Mehmetçiğimiz büyük bir kahramanlık örneği göstermiştir'. *Zaman*, 29.07.2007
- Sarıkamış şehitleri unutulmadı. *Zaman*, 29.07.2007

Kaynakça

- Sarıkamış şehitlerine dua. *Vakit*, 30.07.2007, 12. s.
- Sarıkamış Şehitleri Unutulmadı. *Bugün*, 30.07.2007, 11. s.
- Sarıkamış şehitlerine 3 bin metrede anma töreni. *Zaman*, 30.07.2007, 13. s.
- Sarıkamış şehitleri anıldı. *Cumhuriyet*, 30.07.2007, 8. s.
- Bu bayrak 90 bin Mehmetçik için. *Vatan*, 30.07.2007, 6. s.
- Bakırcı, Cem – Mukadder Yardımcıel: Cıbiltepe Artık Bayraktepe. *Hürriyet*, 30.07.2007, 16. s.
- Tekcan, Fatih: Sarıkamış faciası film oluyor. *Sabah*, 30.07.2007
- Sarıkamış şehitleri anıldı. *Cumhuriyet*, 30.07.2007, 8. s.
- Sarıkamış şehitlerine 3 bin metrede anma töreni. *Zaman*, 30.07.2007
- Sarıkamış faciası beyaz perdeye aktarılıyor. *Zaman*, 30.07.2007
- Sarıkamış bir destandır. *Yeni Şafak*, 30.07.2007
- Sarıkamış şehitleri anılıyor. *Milli Gazete*, 30.07.2007
- Sarıkamış faciası film oluyor. 30.07.2007 <http://www.gercekgundem.com/?p=77796>
- Sarıkamış Filmi Rekor Kıracak. *Yeni Şafak*, 31.07.2007, 2. s.
- Ocak ayına kadar Sarıkamış'ta! *Günaydın*, 31.07.2007.
- Sarıkamış Beyaz Hüzün' rekor kıracak. *Sabah*, 31.07.2007
- Tepeye Adını Hürriyet Verdi. *Hürriyet*, 01.08.2007, 18. s.
- Sarıkamış Dramı Beyaz Perdeye Aktarılıyor. *Yeni Mesaj*, 02.08.2007
- Sanatçı Özcan Deniz'in yeni filmi 'Sarıkamış Beyaz Hüzün'. *Tünaydın*, 04.08.2007
- Besimoğlu, Serap: Sarıkamış... En Acı Destan. *Yeniçağ*, 05.08.2007, 13. s.
- Sönmez, Bingür: Sarıkamış Töreni İçin İki Valiye Teşekkür. *Hürriyet*, 08.08.2007
- Sibirya Cehenneminden Nasıl kaçtım. Anlatan: Cemil Aktaş. Yazan: Hikmet Samim. *Gün*, 29.08 – 24.09.1974
- Dev Türk bayrağının aylık masrafı: 750 YTL. *Zaman*, 10.09.2007
- 120 isimsiz kahraman beyazperdeye yansıyor. KÜLTÜR Bakanlığı destekli dönem filmi "120"nin çekimlerine önümüzdeki günlerde başlanacak. *Hürriyet*, 20 Eylül 2007
- Sarıkamış'ta da gaziler unutulmadı. *Zaman*, 20.09.2007
- "120" adlı film Safranbolu'da çekilecek. *Önce Vatan*, 21.09.2007.
- Sarıkamış filminin çekimi Safranbolu'da başlıyor. *Milli Gazete*, 25.09.2007
- Sarıkamış filminin çekimine başlandı. *Zaman*, 30.09.2007
- Sarıkamış filminin çekimine başlandı. *Yeni Şafak*, 30.09.2007
- Karakışa yazılmış gerçek bir destan. *Star*, 16.10.2007
- Çalışkan, Mehmet: Zâîr Uğruna Donan Çocukların Hikâyesi. *Günaydın*, 16.10.2007
- Bülbül, Yusuf: Karlı Dağların 120 Kahramanı Film Oluyor. *Zaman*, 16.10.2007, 19. s.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Çelik, Kubilay: Sarıkamış Şehitleri denizde de anılacak. *Tercüman*, 06.11.2007, 10. s.
- Işık, Candaş Tolga: Saklanan şehitler. *Posta*, 07.11.2007, 1. ve 16. s.

KÖŞE YAZILARI

- Falih Rıfkı: Bir Adam Bir Ordu. *Akşam*, 18 Teşrin-i Evvel 1337, no: 1106, 3. s. [Hakkı Tarık Us Kütüphanesi]
- Falih Rıfkı: Sarıkamış. *Akşam*, Kanun-ı Evvel 1921. (Ayrıca şu kitap içinde: Eski Saat. İstanbul: 1933. 167-170ss.)
- Yakup Kadri: Bir Zeyl. *İkdam*, 05.02.1922. no: 8942.
- Yakup Kadri: Sarıkamış. *İkdam*, 03.02.1338, no: 8940, 2. s.
- Akbal, Oktay: Sarıkamış Bir Derstir. *Cumhuriyet*, 1999.
- Çalışlar, Oral: Sarıkamış'ta Enver Paşa'dan Bu Yana. *Cumhuriyet*, ... 1999, 6. s.
- Ayter, Adlı: 26/27 Aralık 1914: Sarıkamış Felaketi... *Cumhuriyet*, 2000, 2. s.
- Sevük, İsmail Habib: Sarıkamış ve... *Cumhuriyet*, 19.06.1937.
- Sevük, İsmail Habib: Karlar İçinde Facia I: İhata Manevrası. *Cumhuriyet*, 29.06.1937. İçinde: Aydın, Nurhan: Her Yönüyle Sarıkamış. Erzurum: 2006. 250-253ss.
- Sevük, İsmail Habib: Karlar İçindeki Facia II Sarıkamış Meydan Cengi. *Cumhuriyet*, 01.07.1937. [Ayrıca; İçinde: Aydın, Nurhan: Her Yönüyle Sarıkamış. Erzurum: 2006. 250-253ss.]
- İlhan, Murad: Kar Çiçeklerine Fatiha. *Zaman*, 20.12.1991.
- İlhan, Murad: Edebiyat Şaheseri Bir Şehit Mektubu. *Zaman*, 22.12.1991.
- İlhan, Murad: Kehribar Gözlü Yüzbaşı. *Zafer Dergisi*, Sayı: 184, 02.1993, 28. s.
- Göğüş, Zeynep: Faciadan mucizeye Sarıkamış... *Sabah*, 6.2.1999.
- Tan, Ahmet: Kuş ovası. *Sabah*, 10.5.1999.
- Livaneli, Zülfü: "Çocuklar gibi ağlamaya başladılar". *Sabah*, 04.08.2000.
- Karaca, Aziz: "Enveri cehennemden" dervişi cehenneme mi? *Yeni Mesaj*, 21.07.2001.
- Livaneli, Zülfü: Sarıkamış'ın filmi ne zaman yapılacak? *Sabah*, 23.05.2002.
- Alkan, Ahmet Turan: Düşünen ve Hatırlayan Müzik. *Zaman*, 6.1.2003
- Barbarosoğlu, Fatma: "Ey şehir-i canım / Ey şehir-i yarım / Haberin olsun ben kederdeyim". *Yeni Şafak*, 24.1.2003.
- Hızlan, Doğan: Sarıkamış'ta kar kalkmaz. *Hürriyet*, 9 Şubat 2003.
- Berberoğlu, Enis: Enver Paşa'nın hayaleti. *Hürriyet*, 24.8.2003.
- Çölaşan, Emin: Bir facianın yıldönümü Bedeli: 90 bin şehit. *Hürriyet*, 20.12.2003, 5. s.
- Ayter, Adlı: Sarıkamış Faciasının 89. Yılı. *Cumhuriyet*, 30.12.2003.
- Acartürk, Esmeray: Sarıkamış'tan. *Cumhuriyet*, 30.11.2004, 2. s.

Kaynakça

- Çölaşan, Emin: Okuyucular yazıyor. *Hürriyet*, 10.12.2004.
- Mengi, Ruhat: Yolumuz Açık Olsun! *Vatan*, 16.12.2004.
- Ardıç, Engin: 'Askeri kırdıran Enveri Paşa'. *Akşam*, 17.12.2004.
- Barlas, Mehmet: Yesari Asım'dan Sarıkamış'a.. *Sabah*, 17.12.2004.
- Mengi, Ruhat: Tarihe Tanık Olmak! *Vatan*, 18.12.2004
- Çölaşan, Emin: Sarıkamış faciası. *Hürriyet*, 22.12.2004.
- Çölaşan, Emin: Bu kafalar. *Hürriyet*, 24.12.2004.
- Özök, Ertuğrul: Mezarını arayan şehitler. *Hürriyet*, 25.12.2004, 29. s.
- Bardakçı, Murat: Mezarlarını arayan Sarıkamış şehitlerinin gizli kalmış günlüğü. *Hürriyet*, 26.12.2004, 29. s. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?viewid=515548>
- Livaneli, Zülfü: Yatan şehitler ışırlar. *Vatan*, 26.12.2004.
- Ortaylı, İlber: Yanlış politika faciası: Sarıkamış. *Milliyet Pazar*, 26.12.2004
- Akyol, Taha: Sarıkamış ve sonrası. *Milliyet*, 27.12.2004.
- Altan, Mehmet: Allahuekber... *Sabah*, 27.12.2004.
- Aşık, Metin: Allahuekber Mucizesi. *Halka ve Olaylara Tercüman*, 27.12.2004
- Batum, Süheyl: Sarıkamış Faciasının Hatırlattıkları. *Vatan*, 27.12.2004
- Er, Rahim: Sarıkamış şehitlerini anmak. *Türkiye Günlük Siyasi Gazete*, 35 (12343), 27 Aralık 2004, 3. s. [dagmd]
- Bayer, Yalçın: Allahuekber Dağları'nda askerlerimiz neden dondu. *Hürriyet*, 28 Aralık 2004.
- Bumin, Kürşat: "Sarıkamış Dramı"ndan Böyle mi Söz Etmeliydik? *Yeni Şafak*, 28.12.2004
- Dündar, Can: Sarıkamış: Yeni bir dönüm noktası. *Milliyet*, 28.12.2004
- Uluengin, Hadi: Kuvvet-i Külliye. *Hürriyet*, 28.12.2004
- Berkan, İsmet: Sarıkamış'ın hatırlattıkları. *Radikal*, 29.12.2004, 3. s.
- Çetinkaya, Hikmet: Çanakkale-Sarıkamış. *Cumhuriyet*, 29.12.2004, 3. s.
- Kışlalı, Mehmet Ali: Hesaplaşma Hep Olur. *Radikal*, 29.12.2004
- Polat, Fatih: Tarihin üzerinden atlayıp dağlara yürümek. *Evensel*, 29.12.2004.
- Hürencam, Ahmet: [Sarıkamış Faciasının 90. Yıldönümü anısına] Beyaz bir hüznün: *Sarıkamış*. 31.12.2004.
- Dayı, Hüseyin: Hayal ile gerçek. *Önce Vatan*, 1.1.2005.
- Altan, Ahmet: Sarıkamış ve yeni yıl... *Yeni Aktüel*, (37), 5-11 Ocak 2005, 16-17. ss. [dagmd]
- Ekşi, Oktay: Abartmaya meraklıyız... *Hürriyet*, 9.1.2005.
- Soylu, A. Cihan: Sarıkamış'ın dersi mi? *Evensel*, 13.1.05.
- Kabaklı, Servet: Enver Paşa ve Sarıkamış. *Halka ve Olaylara Tercüman*, 12.03.2005
- Polatlılı, Sarp: Allahuekber Dağları'nda Bir Başka Kent: Şenkaya. *Birgün*, 24.3.2005.

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Özgül, Yılmaz: Şehit Şenliği... *Sabah*, 26.7.2005.
- Türkmen, İler: Sevr'e nasıl gidildi. *Hürriyet*, 27 August 2005.
- Övür, Mahmut: Şehitliklere talip çok ama... *Sabah*, 7.10.2005.
- Ayeri, Burhan: Gerçek kimlik. *Akşam*, 10.12.2005.
- Müftüoğlu, Mustafa: Enver Paşa'nın Sarıkamış cephesi çılgınlığı! *Milli Gazete*, 16.12.2005.
- Ocak, Kemal: Sarıkamış Harekâtı'nın 90. Yılı. *Cumhuriyet*, 17.12.2005, 2. s.
- Çölaşan, Emin: Sarıkamış şehitlerine dua. *Hürriyet*, 22.12.2005.
- Övür, Mahmut: 'Sarıkamış Şehitleri'ni anıyoruz. *Sabah*, 23.12.2005.
- Altan, Mehmet: "Bu topraklarda doksan bin Türk öldürüldü". *Sabah*, 24.12.2005.
- Gündoğan, Mete. Sarıkamış destanı. *Milli Gazete*, 24.12.2005.
- Taşdemirci, Murat: Sarıkamış Harekâtında Şehit Düşen 90 Bin Şehidimizin Anısına. *Önce Vatan*, 29.12.2005.
- Sarıkamış Harekâtı ve acı son. *Milli Gazete*, 30.12.2005.
- Bardakçı, Murat: 75 bin kişilik ordu nasıl olur da 90 bin şehit verir? *Hürriyet*, 1.1.2006, 20. s.
- Bulaç, Ali: Sarıkamış'la İlgili Sorular. *Zaman*, 04.01.2006
- Bayazoğlu, Ümit: Sarıkamış'ta buz kesen Turan. *Radikal Kitap*, 6.1.2006.
- Akbal, Oktay: Bir Destan: 'Sarıkamış'tan Esarete'. *Cumhuriyet*, 8.1.2006.
- Çetinkaya, Hikmet: Sarıkamış'tan Esarete. *Cumhuriyet*, 11.1.2006.
- Çetinkaya, Hikmet: Sarıkamış'tan esarete... *Cumhuriyet*, 82 (29316), 11 Ocak 2006, 5. s. [dagmd]
- Bilge Çoban: Sarıkamış'tan 12 Eylül'e... *Evrensel*, 12.1.06.
- Övür, Mahmut: 'Donuyorum Ben Ana!' *Sabah*, 28.1.2006.
- Sarıboğa, Veli: Yapay kar altında Sarıkamış anması. *Sabah*, 30.1.2006.
- Türenç, Tufan: Sarıkamış'ın üstünde kar Altında Mehmet'im yatar. *Hürriyet*, 30 Ocak 2006.
- Türenç, Tufan: Sarıkamış'ın üstünde kar, altında Mehmet'im yatar. *Hürriyet*, 57 (20822), 30 Ocak 2006, 23. s. [dagmd]
- Tenekeci, İbrahim: 'Esir hayatı'. *Milli Gazete*, 1.2.2006.
- Özgürel, Avni: Savaşın en trajik sayfası. *Radikal*, 5.3.2006, 11. s.
- Doğan, Yalçın: 2900 metrede köşk muhasebesi. *Hürriyet*, 12 Mart 2006.
- Tanyeri, Yavuz: Sarıkamış dramı ve kayak. *Türkiye*, 4.4.2006.
- Forutan, Mahsun: Savaş turizmini de öğrendik!.. *Akşam*, 3.5.2006.
- Övür, Mahmut: Enver Paşa'nın torunu Sarıkamış'ta. *Sabah*, 15.7.2006.
- Türenç, Tufan: Sarıkamış şehitlerine minnet ve şükranla... *Hürriyet*, 17 Temmuz 2006
- Karakoyunlu, Yılmaz: Sonsuzluk Nöbeti. *Yeni Asır*, 18.07.2006
- Övür, Mahmut: Sarıkamış'ta tarih dersleri. *Sabah*, 18.07.2006.

Kaynakça

- Yılmaz, Mehmet Nuri: Allahüekber şehitleri. *Hürriyet*, 21.7.2006.
- Kene ve düşündürdükleri. 21.07.2006. <http://www.gercekgundem.com/?c=5142>
- Çelik, Kubilay: Kahramanlar Unutulmadı. *Bugün*, 23.07.2006
- Kılıç, Abdullah: Sarıkamış Bozgunu. *Önce Vatan*, 2.11.2006.
- Sorgun, Taylan: Mustafa Kemal'in Kucağındaki Çocuk. *Ortaoğlu*, 5.11.2006.
- Bayer, Yalçın: Sarıkamış Şehitleri Haftası Başlıyor. İçinde: İşte susuzluk felaketinin asıl nedeni... *Hürriyet*, 21 Aralık 2006.
- Taşdemirci, Murat: Görülmemiş Kahramanlık Yazılmamış Destanı "Sarıkamış Harekâtı". *Önce Vatan*, 21.12.2006.
- Karakoyunlu, Yılmaz: Sarıkamış Haftası. *Yeni Asır*, 22.12.2006
- Karataş, Orhan: 92 yıllık sızı: Sarıkamış. *Ortaoğlu*, 22.12.2006.
- Övür, Mahmut: Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış'. *Sabah*, 22.12.2006.
- Serim, Tuna: Sarıkamış Şehitleri Haftası. *Tercüman*, 22.12.2006.
- Er, Rahim: Sarıkamış'ı yaşamak lazım. *Türkiye*, 25.12.2006.
- İlgaz, Afet: Sarıkamış, Kardan Şehidler... *Milli Gazete*, 25.12.2006.
- Er, Rahim: Bir Sarıkamış gazisinin ağzından harekât. *Türkiye*, 26.12.2006.
- Aytuğ, Yüksel: Ölüm beyaz bir kardelendi... *Sabah*, 27.12.2006.
- Bila, Hikmet: Sarıkamış-Çanakkale. *Cumhuriyet*, 27.12.2006.
- Er, Rahim: Sarıkamış'ı anlamak. *Türkiye*, 27.12.2006.
- Gönültaş, Nuh: Bir Kubilay 90 bin şehitten daha mı değerli! *Bugün*, 27.12.2006.
- Öziçer, Öncel: Onlar, Allah'a Teslim Oldular. *Yeni Asır*, 27.12.2006
- Dumanlı, Ekrem: Maceraperest. *Zaman*, 28.12.2006.
- İsrafil K. Kumbasar: Enver Paşa'ya yapılan saldırılar ve Sarıkamış harekâtı. *Yeniçağ*, 28.12.2006.
- Şeker, Mehmet: Sarıkamış. *Yeni Şafak*, 28.12.2006.
- Aköz, Emre: Önce gerçek, sonra hamaset. *Sabah*, 03.01.2007.
- Salıhoğlu, M. Latif: Sarıkamış'tan Çanakkale'ye Enver Paşa (1). *Yeni Asya*, 5.1.2007
- Tenekeci, İbrahim: Bir konuda anlaşalım. *Milli Gazete*, 15.01.2007
- Tenekeci, İbrahim: Türkiye'nin öncelikleri. *Milli Gazete*, 17.01.2007.
- Umsan, Erkin: "Sarıkamış Faciasının Geride Bıraktıkları". *Yeni Asır*, 28.01.2007
- Karakoyunlu, Yılmaz: Unutulmaz Örnekler. *Yeni Asır*, 03.04.2007
- Doğan, Yalçın: Enver Paşa gibi paldır küldür. *Hürriyet*, 05.07.2007
- Ataklı, Can: Abdullah Gül'e göre Büyükanıt: Enver Paşa Türk Ordusu: Mahv olur. *Vatan*, 07.07.2007.
- Cıvaoglu, Güneri: Enver Paşa sendromu. *Milliyet*, 8.7.2007, 19. s.
- Kılıç, Altamur: Enver Paşa'yı alet etmeyin. *Yeniçağ*, 10.07.2007, 11. s.

Kapyalı, Can: Ateşe Dönen Dünya. Mega Movie, 08/09.2007, sayı: 126.

Taşdemirci, Murat: "Dans Eden Karlar diyarı" Sarıkamış. *Önce Vatan*, 05.08.2007.

Cıvaoglu, Güneri: Yapan onlar, yazan biz. *Milliyet*, 07.08.2007, 15. s.

Bila, Hikmet: Sarıkamış ve Enver Paşa'nın Torunu. *Cumhuriyet*, 08.08.2007, 3. s.

Kılıç, Abdullah: Sarıkamış Bozgunu. *Önce Vatan*, 25.08.2007

Taşdemirci, Murat: Görülmemiş Kahramanlık Yazılmamış Destan "Sarıkamış Harekâtı". *Önce Vatan*, 19.09.2007.

Ekşi, Oktay: Şehit Çiçeği. *Hürriyet*, 14.10.2007

Toprak, Osman: Sarıkamış ve Üç Eser. *Milli Gazete*, 17.11.2007

KÖŞE YAZILARI İÇİNDE BÖLÜMLER, SATIRLAR

Falih Rıfki: "Allah Senden Razi Olsun". *Akşam*, 22.09.1921. (İçinde: Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992. 644-646ss.)

Ulunay: Tarih ve hatırat. *Milliyet*, 10.07.1958, 3. s.

Altan, Çetin: Soğukkanlılıkla... *Milliyet*, 27.10.1962.

Çölaşan, Emin: Yüzyılda Anadolu (1). *Hürriyet*, 30 Aralık 1999.

Işık, Kenan: Yüzünde o mahut gülümseme... *Akşam*, 23.5.2001.

Alkan, Ahmet Turan: Kahramanlığın Tükenişi. *Aksiyon*, 24.11.2001

Altan, Çetin: "'Havaya girme'" rüzgârlanmaları... *Milliyet*, 31.08.2002

Altan, Çetin: Eski tabularla dogmalar ufalanma yolunda. *Milliyet*, 09.10.2002

Altan, Çetin: 1903-2003. *Milliyet*, 28.12.2002

Bayer, Yalçın: Stratejik noktalara tehlikeli atamalar. *Hürriyet*, 26.3.2003, 15. s.

Altan, Çetin: Yürü yavrum yürüü, yürüeyim seni... *Milliyet*, 20.04.2003

Altan, Çetin: Manevi çağdaş dansımız, "'hip - hop'"... *Milliyet*, 30.07.2003

Altan, Mehmet: Ne olacak bu Kara Kuvvetleri'nin hali. *Sabah*, 3.4.2004.

Altan, Çetin: Ah bu depremler... *Milliyet*, 03.07.2004

Mengi, Ruhat: Avrupa Birliği Nasıl İstila Edilir... *Vatan*, 17.12.2004

Bayer, Yalçın: Faturayı ödemeyen sahil evlerinin elektriği kesiliyor. *Hürriyet*, 25 Aralık 2004.

Bayer, Yalçın: Taşımacılık sektörü nasıl tekelleşiyor. *Hürriyet*, 26 Aralık 2004.

Bayer, Yalçın: Maldivler'deki hassasiyet Irak'ta da gösterilmeli. *Hürriyet*, 29 Aralık 2004. (İçinde ayrıca, "Sarıkamış'ta Devlet Töreni Yapılmalı" başlıklı bir yazı vardır)

Altan, Çetin: Geceleri yüz binlerce pencere ışığı... *Milliyet*, 30.12.2004

Bardakçı, Murat: İşte, hiç bilmediğimiz 'ressam' Enver Paşa. *Hürriyet*, 22.1.2005.

Altan, Çetin: Hızlanan bir salıncaktaki Türkiye... *Milliyet*, 19.03.2005.

Ateş, Toktamış: Yalana Sığınmak ya da Yalanla Avunmak. *Cumhuriyet*, 22.3.2005, 3. s.

Kaynakça

- Ciravoğlu, Öner: Hem hekim, hem savaşçı. Kurtuluş Savaşı kahramanı Fikri Altan'ın anıları birçok bilinmeyenini gün ışığına çıkarıyor. *Cumhuriyet*, 29.6.2005, 7. s.
- Çölaşan, Emin: Güzel Kitaplar. *Hürriyet*, 11.12.2005
- Bayer, Yalçın: Kabine değişikliği için 2 yol. *Hürriyet*, 22 Aralık 2005. (Yazıda "Sarıkamış'ı Unutma" başlıklı bir bölüm bulunmaktadır)
- Mengi, Ruhat: Mustafa Koç suçluysa hepimiz suçluyuz! *Vatan*, 23.12.2005
- Altan, Çetin: Çevirdiğimiz komedi filminde, "akıl" yasak, "kurnazlık" özgür... *Milliyet*, 30.12.2005
- Altan, Çetin: İstanbul'da kırmızı alırm ve Güney Kutbu fatihleri. *Milliyet*, 25.01.2006
- Özakman, Turgut: 2 çirkin Türk. *Hürriyet*, 20 Şubat 2006.
- Durbaş, Refik: Bir "esaret" hikâyesi. *Sabah*, 18.3.2006.
- Altan, Çetin: Sabun gibi erimek, yahut erimemek... *Milliyet*, 23.03.2006
- Altan, Çetin: "Cehalet öğrenilemez". *Milliyet*, 09.08.2006
- Altan, Çetin: Siyasetçi sözüyle küheylana binilmez, ipiyle de kuyulara inilmez. *Milliyet*, 20.08.2006
- Yardım, Mehmet Nuri: Tarihten Günümüze. *Yeniçağ*, 26.8.2006.
- Altan, Çetin: Politika ruleti, risk ve ""milli çıkarlar"" tabusu. *Milliyet*, 02.09.2006
- Şeker, Mehmet: Belâ içinde elâ vardır. *Yeni Şafak*, 4.9.2006.
- Altan, Çetin: Kolaycı politikaların mancınığı, toplumsal bir öfke kabartmak... *Milliyet*, 14.10.2006
- Babahan, Ergun: Jandarma neden İçişleri'ne bağlı. *Sabah*, 18.12.2006.
- Ayeri, Burhan: Bilen adama saygı göstermek zorundayız. *Akşam*, 24.12.2006.
- Güler, Mehmet: Her televizyon Kanalının Ayrı Bir Rengi Var. *Vatan*, 26.12.2006. Yazıda, *Ateşe Dönen Dünya* adlı belgesel hakkında bir bölüm bulunmaktadır.
- Hakan, Ahmet: Yürekli Saddam. *Hürriyet*, 3.1.2007.
- Altan, Çetin: Hamsiyi koydum ta.. ta.. tavaya... *Milliyet*, 06.01.2007
- Altan, Çetin: Bir türlü "gelişmiş" olamadan "büyük devlet" olma özlemi. *Milliyet*, 18.01.2007
- Alkan, Ahmet Turan: Bilim ve üslupsuzluk hakkında. *Aksiyon*, 22.01.2007
- Altan, Çetin: Kırangıçlar da geldi, leylekler de... *Milliyet*, 17.03.2007
- Aktan, Gündüz: Yas tutmak. *Radikal*, 24.03.2007
- Altan, Çetin: Yerden alıp göklerde yemeyelim, sonunda da "dipsiz kile boş ambar" demeyelim. *Milliyet*, 27.05.2007
- Altan, Çetin: Kargalar. *Milliyet*, 02.06.2007, 6. s.
- Mengi, Ruhat: Bu yaptığınız etik mi Sayın Gül? *Vatan*, 08.07.2007
- Mengi, Güngör: Son şans. *Vatan*, 09.07.2007
- Bursalı, Şebnam: Turizm deyince... *Yeni Asır*, 15.07.2007

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

Mengi, Ruhat: Militan gazeteciler! *Vatan*, 27.07.2007

Muradoğlu, Abdullah: Abiler, Allende'ye bakalım! *Yeni Şafak*, 01.08.2007 köşe yazısı

Altan, Çetin: Yeryüzünde her dakika 500 milyon kadın-erkek çiftleşme halinde. *Milliyet*, 03.08.2007

Altan, Çetin: Anneler ve bebekler... *Milliyet*, 18.08.2007

İlgaz, Afet: Peki, bu vatan kimin? *Milli Gazete*, 29.08.2007

Altan, Çetin: Politikada değil, uçaktaki türbülans. *Milliyet*, 19.09.2007

Özgürel, Avni: Hiçbir İktidar Basını Sevmedi. *Radikal*, 21.10.2007

Doğru, Necati: Durum hızla "göbek kesiciliğine" doğru gidiyor! *Vatan*, 04.11.2007

Altan, Çetin: Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. *Milliyet*, 08.11.2007

RÖPORTAJLAR

Yıldırım, Ayşe: 'Türküler toplumsal barışın anahtarı' (Musa Eroğlu ile yapılan röportaj). *Cumhuriyet*, 1998, 6. s.

Lozan Konferansı'ndan sonra tarihin en büyük göçü yaşandı. (Yaşar Kemal ile Doğan Hızlan'ın yaptığı röportaj). *Hürriyet Pazar*, 22.09.2002

Akman, Nuriye (röportajı yapan): Sarıkamış: Facia mı, destan mı?. *Zaman*, 5.1.2003. (Özhan Eren ile yapılan röportaj)

Yedig, Serhan: Hisar'da Bir Ozan. *Hürriyet İstanbul*, (Musa Eroğlu ile yapılan röportaj). 5.8.1999

Kalkan, Ersin: Sarıkamış'lı Geçmiş Zaman donarak ölen 90 bin askerin hikâyesi. (Özhan Eren ile yapılan röportaj). *Hürriyet*, 18 Ocak 2003.

Recep Ergül'den Sarıkamış'a Dev Proje. (Sanatçı Recep Ergül ile yapılan röportaj). *Sarıkamış*, y2, n18, 08.2005, 2-4ss.

Yılmaz, İhsan: Sarıkamış üstünde kar, kar altında Mehmed'im yatar. (Halk Müziği sanatçısı Özhan Eren ile yapılan röportaj). *Hürriyet Keyif*, 17.12.2005, 18-19ss.

Koç, Zeynep: Sarıkamış'tan 12 Eylül'e... Ezginin Günlüğü'nün solisti Hüsnü Arkan, yeni romanı "Uzun Bir Yolculuğun Bittiği Yer'de Türk faşistinin nasıl olabileceğine dışarıdan ve tarafsız bir gözle bakmak istediğini söylüyor. *Milliyet Kitap*, 14.12.2005

Sarıkamış'ta 90 Bin Kişiyi Değil, Benliğimizi Yitirmiştik. (Özhan Eren ile yapılan röportaj). *Haftalık*, 23-29.12.2005

Tarihimizde duygusal bir boşluk olduğunu gördüm. *Sabah*, 25.12.2005. (Özhan Eren ile yapılan röportaj).

Sönmez, Bingür: Sarıkamış'ı anlatan belgesel / fotog. Ece Yıldırım; görüşen: Sebahat Baybars. *Popüler Tarih*, 6 (68), Nisan 2006, 51-52. ss. [dagmd]

Balcı, Ramazan: Sarıkamış'a doğru... (Osman Toprak'ın Dr. Ramazan Balcı ile yaptığı röportaj). *Milli Gazete*, 6.6.2006.

Kaynakça

- Sarıkamış Bozgunu albüm oldu. 90 bin şehit verilen Sarıkamış Allahuekber Dağları Faciası sonrasında Anadolu insanının yaktığı türkü ve ağıtlar. 92 yıl sonra bir albümde toplandı. (Recep Ergül ile yapılan röportaj). 06.01.2007. <http://www.gercekgundem.com/?p=37185>
- Sönmez, Bingür: Her ocağa düşen ateş: Sarıkamış. *Milli Gazete*, 7.1.2007. (Mustafa Canbey'in Prof. Dr. Bingür Sönmez ile yaptığı röportaj).
- Cindoruk, Vasfi: Ordularımızı Soğuk ve Tifüs hastalığı Mahvetti. İçinde: Çölaşan, Emin: Unutulmayan Söyleşiler – Tarihe Düşülen Notlar. 4. baskı. İstanbul: Doğan Kitap, Mayıs 2006.

ROMANLAR

- Topsever, Figen: *Kar Çiçekleri*. Ankara: Meç Yayınları, [1978?]. 317s. [Roman] [mktip - kutup]; 2. baskı. Ankara: Meç Yayınları, [t. y.]. 317s.
- Bilgin, İsmail: *Sarıkamış / Beyaz Hüzün*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2005. 304s. [Tarihi roman] [mktip - kutup]
- Bilgin, İsmail: *Sarıkamış / Beyaz Hüzün*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2006. [Tarihi roman]. [kutup]; 11. baskı. Temmuz 2007
- Bilgin, İsmail: *Sarıkamış / Beyaz Hüzün*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007. 304s. [Tarihi roman]. [kutup]
- Çınar, Deniz: *Kutsal Dağın Çıplağı Sarıkamış. Kent Kitap*, 2007. 163s. (Roman)

ROMANLARIN İÇİNDE

- Adivar, Halide Edip, *Tatarcık*, İstanbul: Tan Matbaası, 1939. [kutup]
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. *Mezarından Kalkan Şehit*. İstanbul: Kitabhane-i Hilmi, 1929. (6. Bs., İstanbul: Özgür Yayınları, 1995). [kutup]
- Morkaya, Burhan Cahit. *Düğümlerin Romanı*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1934.
- İlgaz, Hikmet. *Şark Yıldızı*, c. 1, İstanbul: Öztürk Matbaası, 1954.
- Kemal Tahir. *Köyün Kamburu*. İstanbul: Düşün Yayınevi, 1959. (4. Bs., İstanbul: Adam Yayınları, 2002). [mktup - kutup]
- Toy, Erol. *Toprak Acıkınca*. İstanbul: Ararat Yayınevi, 1968. (c.1, İstanbul: May Yayınları, 1977.) [mktup - kutup]
- Kemal Tahir. *Yorgun Savaşçı*. İstanbul: Remzi, 1965. İstanbul: İthaki Yayınları, 2005. [mktup - kutup]
- Ayaşlı, Münevver: *Pertev Beyin Üç Kızı*. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1968. 5. Bs., İstanbul: Timaş Yayınları, 2004.
- Selçuk, İlhan: *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*. İstanbul: 1973-1975.
- Kocagöz, Samim. *İzmir'in İçinde*. İstanbul: Sinan Yayınları, 1973., (3. Bs., İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004). [kutup]

Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası

- Kemal Tahir. *Bir Mülkiyet Kalesi*. Ankara: Bilgi, 1977. (4. Bs., İstanbul: Tekin Yayınevi, 2004). [kutup]
- Tıktık, Hatice. *Gül ve Diken*. İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, 1990. 185s. (Roman Dizisi)
- Kutlu, Ayla. *Emir Bey'in Kızları Bir Göçmen Kuştı O* (2). Ankara: Bilgi, 1998. 4. Bs., İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2001. [kutup]
- Yaşar Kemal. *Bir Ada Hikâyesi 1 Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*, İstanbul: Adam Yayınları, 1998. 17. Bs., İstanbul: Adam Yayınları, 2002. [kutup]
- Karakoyunlu, Yılmaz: *Çiçekli Mumlar Sokağı*. 2000
- Yaşar Kemal. *Bir Ada Hikâyesi 3 Tanyeri Horozları*, İstanbul: Adam Yayınları, 2002.
- Yaşar Kemal. *Bir Ada Hikâyesi 2 Karıncanın Su İçtiği*, 3. Bs., İstanbul: Adam Yayınları, 2002.
- Alptekin, Hatice. *Ters Akıyordu Volga*, 2. Bs., İstanbul: Dünya Kitapları, 2003.
- Bölükbaşı, Bilge. *Beyaz Yolculuk*, İstanbul: Doğan Kitap, 2003.
- Ayan, Ayten. *Yaprakların Döküldü Eylül (Ağacın Kökleri)*. Ankara: Günizi Yayıncılık, 2004.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Üç İstanbul*, İstanbul: Oğlak Klasikleri, 2004.
- Arkan, Hüsnü: *Uzun Bir Yolculuğun Bittiği Yer*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 2005. 263s. (Roman)
- Gezik, Hakan. *Buz Yarası*. İstanbul: Dharma Yayınları, 2005.
- Serhadoğlu, M. Rıza. *Savaşçı Doktorun İzinde*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- Tipi, Şeref. *Fışibba*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- İlhan, Attilâ. *Gazi Paşa*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

HİKÂYELER

- Kutlu, Mustafa: "Kan Üstüne Kan Damlar". İçinde: *Menekşeli Mektup*. 3. baskı. İstanbul: Dergah Yayınları, Kasım 2006.

CD / VCD / TV PROGRAMLARI

- Eren, Özhan: *Sarıkamış'lı geçmiş zaman*. İstanbul: Doğan Müzik Dağıtım, 2002. 60 s.: (1 bilgisayar diskisi); 24 cm. [mktp - dagmd]
- Sarıkamış Belgeseli*. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları, 2005. [kutup]
- Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış belgeseli* 22 Aralık 2006 Cuma günü CNN TÜRK'te yayınlanmıştır. Belgeseli, CNN TÜRK program bölümünden Reyhan Yıldız ve Serdal Taşkın birlikte hazırlamış.
- 22 Aralık 2006 Cuma Akşam: CNN 21 00 Taha Akyol'un Prof. Dr. Bingür Sönmez ile söyleşisi.
- Mor Kardelenler*. Yönetmen: Murat Bulut. Metin yazarı: Macit Gürbüz. 2006. Sarıkamış belediyesi'nin bir kültür hizmetidir.

Kaynakça

Sarıkamış Şehitleri. Belgesel. VCD. Yapım: Belgesel Yayıncılık. Yönetmen: İsmail Kahraman. Gebze: 2006.

Siyaset Meydanı: Sarıkamış. ATV, 25.12.2006, 23.55

Bunu Konuşalım. TV8, 11.11.2007. 21.00

CD / DVD / VCD / TV PROGRAMLARI

The First World War. A Major Channel Four Series. Based On The Book By Professor Hew Strachan. ID0551TRDVD

Ceviz Kabuğu 9 Kasım 2007 cuma, saat 22.30, Kanaltürk

Bir Savaşın Bilinmeyen Öyküsü (Sarıkamış Harekatı), 17dk., Er-Vak (Erzurum Kalkınma Vakfı), Yönetmen: M. Şems İbrahimhakkioğlu, Yapım: Erk Ajans & Media Fox

Sarıkamış Belgeseli, 25 dk., Yönetmen: Kemal Öztürk, Yapım: Atlas Pazarlama

HARİTLER

Asım: *Sarıkamış Kuşatması Yapılabilir*. Kroki-3 [Kartografik materyal]. İstanbul: [yayl. y.], 1934. 1 hrt: rnk. [mktp]

Asım: *Sarıkamış kuşatması için çizilen plan ve harekât emrine göre varılacak hedefler*. İstanbul: [yayl. y.], 1934. 1 hrt.: rnk.; 28x41 cm Askeri Mecmua; no. sayı 93. [mktp: Hrt 1994 BD 27]

FOTOĞRAFLAR

24 Ocak 1915 tarihinde Rusya'da yayımlanan *Ateş (Organek)* isimli derginin kapağı. [Prof. Dr. Bingür Sönmez özel arşivi]

1915 yılında Rusya'da yayımlanan *Niva* dergisi (no: 10, sayfa: 185): Kafkas Cephesinde Rus Dezenfeksiyon Birliği, savaş alanında kalan Türklerin cesetlerini topluyor. [Prof. Dr. Bingür Sönmez özel arşivi]

Rusya'da 1915 yılı başında *Niva* dergisinde (sayı: 14, sayfa: 269) yayımlanan fotoğrafın altyazısı: Sarıkamış Önlerinde Defnedilmek Üzere Toplanmış Olan Türk Cesetleri. [Prof. Dr. Bingür Sönmez özel arşivi]

1915 yılında Rusya'da yayımlanan *Niva* dergisinden (No: 7, sayfa: 129): Kafkas Cephesi'nde Teslim Olan Türk Subayları. [Prof. Dr. Bingür Sönmez özel arşivi]

1915 yılında Rusya'da yayımlanan *Niva* dergisi, No: 14, sayfa: 266. [Prof. Dr. Bingür Sönmez özel arşivi]

Rusya'da, 1915 yılında yayımlanan *Niva* dergisinden (sayı: 14, sayfa: 268): Türk askerlerin Cesetleri Toprağa Verilmek Üzere Toplatılmıştır. [Prof. Dr. Bingür Sönmez özel arşivi]

1915 yılında Rusya'da yayımlanan *Niva* dergisinden (No: 7, Sayfa: 129): Kafkas Cephesi'nde Kendi Birliği Tarafından Terk Edilen Yaralı Türk Askerine Pansuman Yapılmakta. [Prof. Dr. Bingür Sönmez özel arşivi]

EKLER

- Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar (24- 26 Ekim 2001 - İstanbul)*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (Sunulmayan Bildiriler) XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar (24- 26 Ekim 2001 - İstanbul)*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Çakmak, Fevzi: *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Baykoç, Hulusi: *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas ve Irak Cephesi'nde 5 nci Seferi Kuvvetler (52 nci Tümen)*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Balkan, Recep: *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağ Kanat Harekâtı*. Genelkurmay Başkanlığı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Karatepe, M.: I. Dünya Savaşında Kafkasya Cephesinde Tifüs. *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, 08.2001
- Sarıkamış Şehitleri İçin Yürüdüler. *Posta*, 22.12.2003
- 90 Bin Şehit Unutulmadı. *Takvim*, 22.12.2003
- Altan, Mehmet: Ne olacak bu Kara Kuvvetleri'nin hali. *Sabah*, 15.03.2004
- Ayhan, Aydın: Sarıkamış... Sarıkamış... (2) Türk Tarihinin En Korkunç Dramı. *Balıkesir Ekspres*, 30.12.2005.
- Ayhan, Aydın: Sarıkamış Felaketi (1) Sarıkamış Seferinde Bir Balıkesirli. *Balıkesir Politika*, 04.01.2005 , 10.s.
- Ayhan, Aydın: Sarıkamış Felaketi (2) Memetoğlu Ahmet'in Öyküsü. *Balıkesir Politika*, 05.01.2005
- Palavar, Murat: Dedem Enver Paşa bunları hak etmedi. *Yeni Şafak*, 25.11.2007
- Butbay, Mustafa: *Kafkasya Hatıraları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007.
- Ateş, Toktamış: Sarıkamış. *Bugün*, 27.11.2007
- Kızıldağ, Selçuk: *Sarıkamış'tan Sibiry'a'ya Nargin*. (Tarihi roman). İstanbul: Gerekli Kitap Yayınları, 2007. 272s.
- Özdemir, Hikmet: *Üç Jön Türk'ün Ölümü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007. 336s.
- Sönmez, Bingür - Reyhan Yıldız: *Ateşe Dönen Dünya Sarıkamış Belgeseli*. İstanbul: İkarus, 2007. (Kitabın ekinde 1 VCD (*Ateşe Dönen Dünya Sarıkamış Belgeseli-Şehitler Listesi-Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası*) ve 1 kitap (Ağaoğlu, Bülent: *Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası*. İstanbul: İkarus, 2007. 88s.) bulunmaktadır.

SARIHAMİŞ HAREHÂTÎ KAYNAKÇASI

Bülent Ağaoğlu

1958 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 1980 yılında mezun oldu. Hacettepe Üniversitesi'nde Turizm İşletmeciliği yüksek lisansı yaptı (1984). 1984-1989 arasında Turing'de genel müdür bilgi asistanı, İstanbul Kitaplığı'nda sorumlu, Türsab'da dokümantasyon yöneticisi, Strateji Araştırma Planlama Ltd. Şirketi

tinde enformasyon araştırmacısı olarak görev yaptı. İstanbul Üniversitesi'nde iki yıl "Bilgi Kaynakları" öğretim görevlisi olarak ders verdi. 1989'da Türkiye'nin ilk ticari bilgi bankalarından Enfo Bilgi Erişim'i kurdu. 1994 yılında girdiği bir basın kuruluşunda halen Belge Bilgi Merkezi yöneticisi olarak çalışmaktadır. Yüz elliden fazla kaynakça hazırlayan Ağaoğlu'nun yayımlanmış beş kitabı bulunmaktadır. Evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

Sarıkamış şehitlerinin üzerlerine serili kar, yıllarca ‘görünmez’ biçimde üzerlerinde örtülü kaldı. Üst üste yığılı donmuş ölülerin fısıltıları tarihin derinliklerine kazındı. Yaşananlar bir bilinmezliğin girdabına sürüklendi. Ne yenilginin nedeni ne ölü sayısı tam olarak bilindi. Zaman geçti, tarihe uzanan eller o görünmez örtüyü araladı. Fısıltılar ses buldu. Ortaya Sarıkamış Harekâtı’nın bilinmeyen öyküsü çıktı.

“Geleceğimizi emanet edeceğimiz çocuklarımıza özellikle 1912 ile 1938 arasındaki tarihimizi çok iyi öğretmemiz gerekir. Aksi halde Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş nedenlerini anlayabilmeleri, Cumhuriyeti özümsemeleri, sahiplenip geleceğe taşıyabilmeleri mümkün değil. İlkokuldan üniversiteye tarih kitaplarımız Türk ve dünya tarihinden savaşlarla dolu. Bazıları birkaç gün, bazıları yıllarca süren bu savaşları iki satırla anlatıp diğerine geçiyor, çocuklarımıza savaşın tarihi – tarafları– sonucu haricinde hiçbir şey anlatamıyor. Oysa savaş, sonucu ne olursa olsun askerler kadar sivil halkı da etkiler, kadın ya da erkek, yetişkin veya çocuk her bir bireyin trajedilerinin toplamı, toplumsal bir travmadır savaş. Bir askerin cephede ne hissettiğini, ne yaşadığını bilmezsek, cephe gerisinde yaşananlar hakkında fikrimiz olmazsa savaş sözcüğü bizim için daima ve sadece bir sözcük olarak kalır. Oysa çocuklarımız savaşmayı değil, savaş öğrenmeli. Savaşın ne olduğunu bilmeliler ki, barışın değerini kavrayabilsinler.”

Prof. Dr. Bingür Sönmez

- Türkiye’de ilk kez yayımlanan belge ve fotoğraflar
- **Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış** belgeseli
- Meraklısına: **Sarıkamış Harekâtı Kaynakçası**
- Genelkurmay’dan temin edilen Kafkas Cephesi ve Sarıkamış Harekâtı şehitleri listesi

ISBN: 978-975-999-267-5

